

FRÅN BORÅS OCH
DE SJU HÄRADERNA

1985

KULTURHISTORISKA FÖRENINGEN

FRÅN BORÅS OCH
DE SJU HÄRADERNA
1985

ÅRGÅNG 38

KULTURHISTORISKA FÖRENINGEN

Redaktör:
ANDERS LARSON

Författarna är ensamma ansvariga
för innehållet i sina uppsatser

Från Borås och De Sju Häraderna·1985
© Kulturhistoriska Föreningen
ISSN 0347-2477
Eskils Tryckeri
Borås 1985

1985-års Från Borås Och De Sju Häraderna

Årets årsbok innehåller ett antal blandade artiklar kring Sjuhäradsbygdens kulturhistoria med bidrag från såväl forskare som anställda vid de kommunala museerna i Borås;

- Per Eric Ullberg Ornell, antikvarie vid läns museet i Vänersborg, sammanfattar några av de slutsatser som kan dras utifrån den revisionsinventering som skett av bygdens fornminnen.
- Tomas Sikström, språkforskare och lärare vid gymnasiet i Skara, bjuder på en ortnamsvandring i och kring Borås.
- Forskning och källor kring skiftesväsendet presenteras av Stig Aronsson, Bert Pettersson och Rolf Uppström, studerande vid Göteborgs universitet, vilka valt Assbergs by i Mark som exempel.
- Borås Hemslöjd, vilken firade 50-årsjubileum under 1984, presenteras i historisk belysning av amanuens Ingela Bruce, ansvarig för Borås Museums hemslöjdsutställning 1984.
- Intendent Eva Goliger vid Tekomuseum presenterar ett antal textila konsthantverksföremål som inköpts av museet under det sista årtiondet.
- Hembygdens år manifesterades under 1984 med en rad arrangemang bland bygdens hembygdsföreningar vilket redovisas genom ett axplock bilder i avdelningen om bygdens föreningar och dess verksamhet.

Det är redaktörens förhoppning att artiklarnas innehållsmässiga spridning kan tilltala våra läsare och uppmuntra till förslag på fler ämnesområden och artiklar som lämpar sig för vår publikation.

Anders Larson
Tekomuseum

INNEHÅLL

FORNLÄMNINGAR I LANDSKAPET MED UTGÅNGSPUNKT FRÅN MÅNSTAD OCH REDSLARED SOCKNAR	7
<i>av Per Eric Ullberg Ornell</i>	
KRING RYA ÅSAR OCH ÖRESJÖ En ortnamnsvandring	17
<i>av Tomas Sikström</i>	
OMSTORSKIFTE OCH LAGA SKIFTE I ASSBERGSBY	27
<i>av Stig Aronsson, Bert Pettersson och Rolf Uppström</i>	
FEMDECENNIERS HEMSLÖJD	75
<i>av Ingela Bruce</i>	
NÅGRA TEXTILA NYFÖRVÄRV	85
<i>av Eva Goliger och Ove Stanek</i>	
FRÅN HEMBYGDSFÖRENINGARNA	111
BORÅS MUSEUM OCH TEKOMUSEUM	127
Verksamhetsberättelse 1984	
Gåvor	136
DE SJU HÄRADERNAS KULTURHISTORISKA FÖRENING	137
Årsberättelse 1984	

FORNLÄMNINGAR I LANDSKAPET MED UTGÅNGSPUNKT FRÅN MÅNSTAD OCH REDSLARED SOCKNAR

Per Eric Ullberg Ornell

Utnyttjandegraden av kulturlandskapet är en långtgående och fortgående process i ständig förändring. Vilket innebär en kontinuerlig omfördelning av resursuttaget i syfte att tillvarata de för perioden viktigaste näringsintressena. Dessa intressen avspeglas i landskapet i form av olika aktiviteter såsom odlings-, bebyggelse-, kommunikations- och industrispår etc. Det moderna kulturlandskapet som omger oss idag har föregåtts av ett äldre skede i landskapsutnyttjandet. Kopplingen mellan exempelvis en stark fornlämningsbygd och nuvarande bebyggelsekoncentrationer är ofta påfallande om man skärsådar aktivitetsmönstren i miljön.

Den nu pågående revideringen av den ekonomiska kartan dokumenterar dessa spår av äldre aktiviteter som kvarligger i form av olika företeelser. Dessa indikationer på ett äldre resursuttag kan förekomma i olika former av gravar, ödelagda åkersystem, boplatzlämningar, kommunikationslämningar etc. Genom fornlämningarnas form, läge och kvantitet finns möjligheten att studera äldre bakomliggande bebyggelsemönster i landskapet.

Med hjälp av två socknar inom 1984 års inventeringsområde i Älvsborgs län (Månstad och Redslared socknar) vill jag utveckla och exemplifiera något av det som sagts ovan. Inom socknarna finns nämligen fornlämningstyper och miljöer som på ett intressant sätt speglar olika bebyggelsestrukturer och därmed olika förutsättningar vad beträffar utnyttjandet av landskapet.

Bakgrund

Sedan 1982 bedriver Riksantikvarieämbetet i samarbete med Lantmäteriverket en revidering av den ekonomiska kartan inom Älvsborgs län. Revideringen föregicks dock av den s.k "förstagångsinventeringen" mellan åren 1959-62. Materialet från första inventeringstillfället ligger nu som grund för revideringen. Vid första inventeringen registrerades närmare 3300 lokaler i fornlämningsregistret från länets västgötadel. Antalet har nu ökat betydligt efter tre säsonger i länet. Närmare 10 500 lokaler finns f.n registrerade. Ökningen kommer säkerligen att bli ännu större då ytterligare två reviderings säsonger återstår inom Älvsborgs län.

Vallomgärdade åkerpartier vid Björnarp i Månstad socken. Åkerytorna är ca. 15 meter breda och svagt skålade. I vallarna är rikligt med odlingssten och jordfasta stenblock. Åkerytorna angränsar till moderna åkerytor och har därigenom utsatts för viss grad av bortodling. (Foto författaren)

Orsaken till ökningen beror på en mängd olika faktorer där den främsta faktorn är ett vidgat fornlämningsbegrepp. Fornlämningsbegreppet är nämligen stadd i ständig förändring där nya kategorier fornlämningar tillkommer. Exempel på sådana fornlämningar som tillkommit efter "förstagångsinventeringen" är bl.a övergivna primära bebyggelseenheter, fossil åkermark och primitiva järnframställningsplatser. Vidare har möjligheten att på den tryckta kartan även redovisa stenåldersboplatser och fornlämningar utan synlig markering ovan mark med (R) bidragit till den stora lokalökningen.

Revideringens syfte är också att förbättra de beskrivningsmässiga och kartografiska momenten i dokumentationen. Detta innebär alltid en ordentlig penetrering av varje fornlämningslokal. Exempelvis kan gravfält ombedömas så radikalt att helt nya fornelement framkommer som i sin tur kan medföra att redan uppgjorda bebyggelsearkeologiska hypoteser kullkastas.

Vidare innebär revideringsinventeringens resultat att "nya" förhistoriska bygder framkommer som sedan kommer att ingå som pusselbitar i det bebyggelsearkeologiska mönstret. Inte minst visar exemplen Månstad och Redslared här nedan detta.

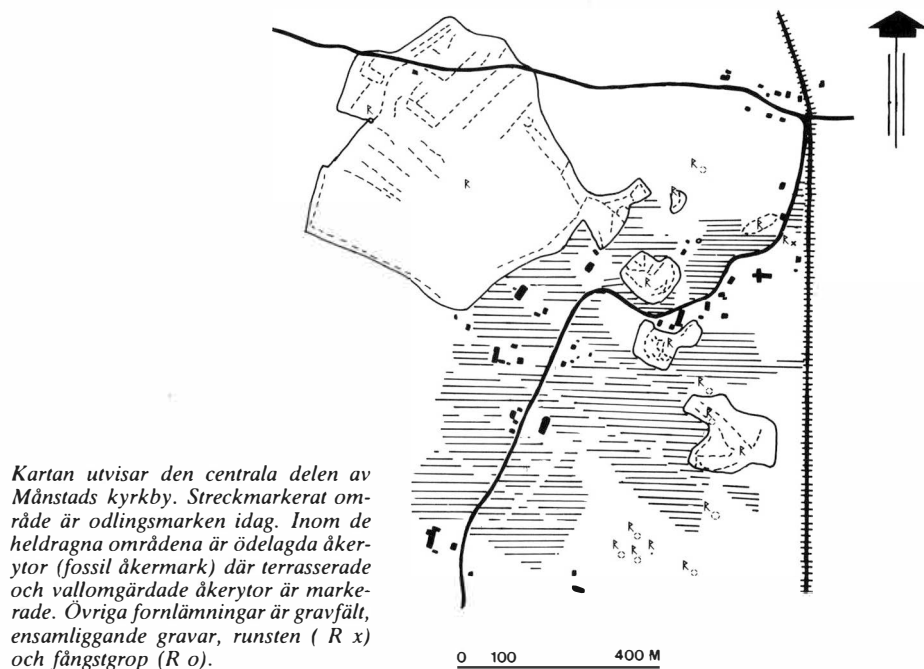
Exemplet Månstad

Månstad socken ligger öster om Borås i Tranemo kommun. Naturtopografiskt består socknen av två parallella höjdryggar på ömse sidor om Sämån. De centrala delarna av landskapet runt dalgången består av öppna odlingsmarker med löv- och barrskogsbeklädda impediment. Dessa partier omsluts i sin tur av sammanhängande skogsmarker med insprängda mindre brukningsområden.

Huvudparten av Månstads sockens bebyggelseenheter ligger på de parallella höjdsträckningarna. Ofta på monumentala lägen över dalgången. Kopplingen mellan brukningsenhet och fornlämningslokalisering är påfallande inom denna del av Månstad socken. Tillsammans bildar dessa två företeelser en homogen struktur som förefaller närmast unik i denna del av länet. Det är två intressanta miljöer i detta landskap som speglar detta. Dels området runt kyrkan på Månstad bys marker och dels området öster om Sämån på Björnarps marker.

Ser vi till den förstnämnda miljön finns förutom kyrkans centrala placering även andra kulturlämningar i landskapet som knyter bebyggelsestrukturen till dessa områden. Intill kyrkan på en markerad åsrygg i åkermark ligger ett välbevarat gravfält. Gravfältet består av högar och resta stenar. Högarna är 6-11 meter i diameter och 0,6-1,2 meter höga. Några har kantränna. Gravfältet är ett typiskt yngre järnåldersgravfält som utgjort bygravfält för den intilliggande Månstad by.

Övriga gravlämningar i det intilliggande områdena är ej koncentrerade till gravfält utan utgöres av ensamliggande gravar. Dessa utgöres av stensättningar med kal stenfyllning som i en del fall är röseliknande. Gravarna ligger i hag- och

skogsmarkspartier på markerade höjdlägen. I allmänhet uppvisar detta gravmaterial en äldre prägel som eventuellt kan dateras till äldre järnålder – bronsålder.

M.a.o uppvisar gravmaterialet inom Månstads bys marker varierade former med långt tidsperspektiv.

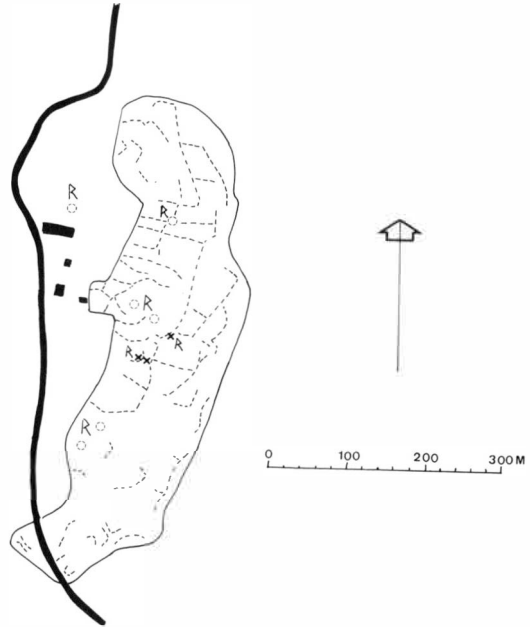
Intill gravlämningarna ligger i sin tur omfattande ödelagda åkersystem. De bäst sammanhängande systemen finns i skogsmarken väster om kyrkan. Övriga åkersystem ligger intill nuvarande brukningsytor och har därigenom utsatts för viss grad av bortodling. Åkrarna är antingen terrassformade eller vallomgärdade. I en del fall närmast bassänglikande åkerformer. De terrassformade åkrarna ligger i sluttande terrängavsnitt. Terrasserna har uppkommit genom en systematisk jordberedning i den sluttande terrängen i syfte att åstadkomma plana åkerytor. Kanterna på terrasserna innehåller ofta rikligt med odlingssten bl.a för att binda terrassen och hindra eventuella erosionskador.

De vallomgärdade åkerytorerna är ofta mycket långa (upp till 100 meter i en del fall) och mellan 20–50 meter breda. Vallarna som är mellan 4–10 meter breda och 0,2–0,6 meter höga innehåller rikligt med sten och ställvis även jordfasta stenblock. På nästan samtliga åkerytor vare sig de är vallomgärdade eller terrassformade ligger talrika odlingsrösen och jordfasta stenblock.

Att sätta någon bestämd bakre tidsgräns för dessa åkersystem låter sig ej göras utan vetenskapliga undersökningar. Enligt äldre skifteskartor över dessa områden brukades inte dessa åkersystem utan utnyttjades som hag- och slättermarker. M.a.o. vid tiden för skifteskartorna var dessa åkersystem övergivna. Enstaka undersökningar i Tranemotrakten visar på att odlingsytor med liknande terrassformer kan dateras till yngre bronsålder och järnålder. Även fosfatanalytiska undersökningar i Tranemo och Dalstorp visar på en mycket hög brukningsålder. Förmodligen är också åkersystemen runt Månstad kyrka av lika hög ålder som åkersystemen vid Tranemo. Brukningsintensiteten har dock förmodligen varit växlande fram till övergivandet. Kopplingen mellan gravar och brukningsområden förstärker denna teori.

Sammanfattningsvis finns alltså inom Månstads bys marker en väl sammanhållen strukturbildning som i sin tur avspeglar en bygds bebyggelsehistoriska utveckling.

Det andra området inom Månstad socken som uppvisar intressanta bebyggelsestrukturella mönster är ett område inom Björnarps by. Björnarp ligger öster om Sämåns dalgång. Markerna består idag av i princip två olika brukningshälfter. Dels den nuvarande odlingsmarken i väster och dels ett hag- och skogsmarksområde i öster. I hagmarksavsnitten öster om gården ligger ett av socknens mest omfattande fossila åkerområden. Inom en yta av ca 600 × 220 meter (N-S) finns ca. 50 åkerytor begränsade av sammanlagt 2,5 km terrasser och vallar. Terrassererna är 10 – 100 meter långa och 0,2 – 1,5 meter höga. Vallarna däremot är i regel kortare ca 15–30 meter långa och 0,3 – 0,6 meter höga. Flera vallomgärdade åkerytor ligger i nära anslutning till nuvarande åkermark och har därigenom utsatts för viss grad av bortodling. Resterna av systemen går nämligen att återfin-

Det fossila åkerområdet intill gården Björnarp. I det fossila åkerområdet finns även gravar (R o) och älvkvarns-förekomster (R x).

na i kanterna av de moderna åkrarna. På nästan samtliga åkerytor oavsett om de är begränsade av terrasserna eller vallar kvarligger jordfasta stenblock.

På vissa terrassbegränsade odlingsytor kan två skiljda brukningstekniker spåras. Dels en äldre primitivare teknik där rikligsteninblandning på åkerytor och i terrasskanter återfinns. Dessa åkerytor har sedan i ett senare skede brukats med

"Nyare" terrasskant som överlagrar en "äldre" uppkommen terrasskant. Den yngre ytan som är helt stenfri var upptagen som åkeryta på de äldsta skifteskartorna. (Foto författaren)

mer ”modernare” teknik varvid en sekundär terrasskant uppkommit. Denna överlagrar delvis den äldre uppkomna terrassen. Den nybrukade odlingsytan är i det närmaste stenfri, där stenen har koncentrerats till odlingsrösen längs åkerytans kanter. På de äldsta skifteskartorna över dessa områden upptas de ”stenrika” odlingsytorna som hag- och slättermark och de ”stenfria” som odlingsmarker.

Insprängt mellan åkerytorna och i direkt anslutning till dessa ligger sedan gravarna utspärade. Gravarna ligger oftast på markerade höjdparter inom området. Dessa utgöres av stensättningar med kal stenfyllning och av rösen. Samtliga gravar ger intryck av att vara av äldre järnålderstyp. På gravarna har även odlingssten sekundärt påförts.

Övriga fornlämningskategorier som förekommer inom det fossila åkerområdet är älvkvarnar eller skålgropar. Dessa är belägna på jordfasta stenblock belägna på åkerytorna. Antalet älvkvarnar på varje förekomst är under fem. Ytterligare älvkvarnsförekomster finns i de nu brukade odlingsytorna intill den fossila åkermarken vilket förstärker samhörigheten mellan ödelagda och moderna odlingsytor.

Formelementen visar även här, liksom inom Månstad by, på ett tidigt utnyttjande av landskapet för odlingsändamål. Dock saknas inom Björnarps exemplet typiska spår av yngre järnåldersbosättning, under förutsättning att vi tolkat gravarnas tidsställning rätt. Anledningen till avsaknaden kan naturligtvis bero på

Älvkvarnsförekomst på jordfast stenblock belägen på en övergiven odlingsyta. I bakgrunden är en kraftigt utformad terrasskant med jordfasta stenblock och odlingssten i kanten. (Foto författaren)

ett flertal orsaker. Ett kan vara att ingen sådan bosättning överhuvudtaget förekommit utan att Björnarpsområdet återkoloniserats först under medeltiden efter tillfälligt övergivande. En annan orsak kan vara bortodling av gravlämningar av yngre järnålderskaraktär. Erfarenhetsmässigt ligger nämligen oftast de yngre gravfälten i mer "utsatta" gravlägen för bortodling än äldre gravtyper. Exempelvis för Björnarps del i åkerområdena väster om nuvarande gårdsläge, på låga krön i sluttningarna ner mot Sämåns dalgång. Oavsett vad orsaken har varit måste en mer genomgripande analys till för att nå svaret på frågan. Möjligheterna finns med tanke på de olika formelementen i landskapet.

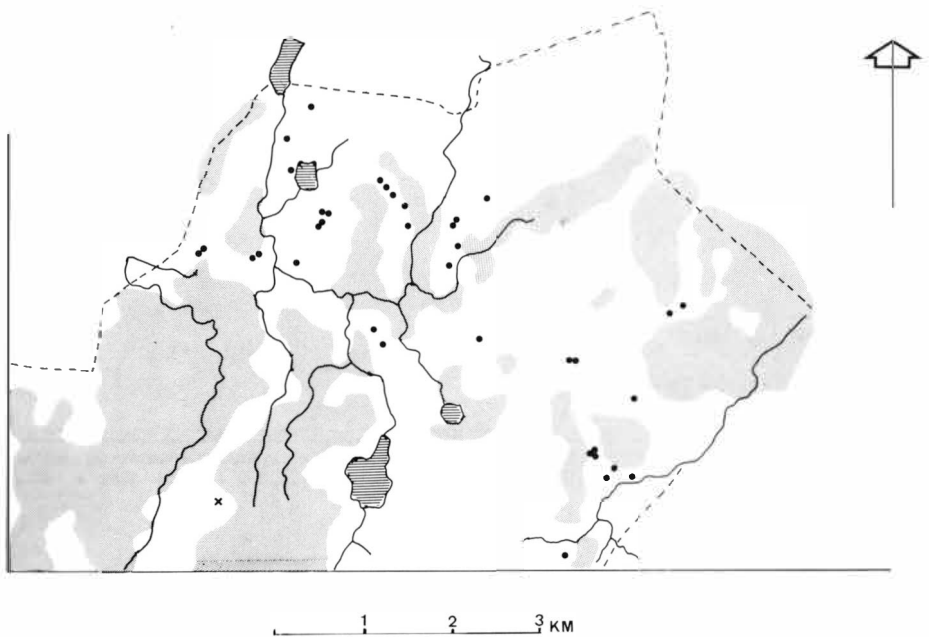
Sammanfattningsvis visar dessa två exempel i Månstad socken, det finns flera runt dalgången, på att ett kontinuerligt resursuttag inom respektive områden har förkommit dock med vissa inbördes förändringar. Kopplingen mellan olika aktiviteter i landskapet såsom gravar, bebyggelse och fossil åkermark är tre viktiga kuggar i förståelsen av skapandet av det äldre kulturlandskapet.

Exemplet Redslared

Redslared socken uppvisar en helt annan topografi än Månstad socken. Socken består av kuperad terräng med sandåsar och bergsryggar i skogsmark. I dessa områden finns även sammanhängande mossmarksområden. Detta innebär att flera mindre vattendrag genomkorsar området mellan mossmarker och mindre sjöar. De uppodlade ytorna i socknen är begränsade till mindre produktionsytor fördelade inom hela sockenområdet. Inga sammanhängande större odlingsytor, som i Månstad socknen, finns i Redslared.

Fornlämningarna uppvisar också en helt annan spridning än vad som var utmärkande för Månstad socken. Bara ett gravfält finns i socken nämligen intill Öja by invid Öja mosse. Gravfältet består av ett röse, tre domarringar och en rest sten. Fornlämningarna har karaktären av äldre järnålderstyp.

Av övriga fornlämningar utgöres huvudelen av ensamliggande gravar i skogsmarksregionen. Bara några enstaka ligger i direkt anknytning till nuvarande bebyggelse. Merparten av de ensamliggande gravarna ligger längs Guttorpsån som genomflödar den västra delen av socknen. Gravarna utgöres av stensättning- ar med kal stenfyllning och av rösen. Den förstnämnda kategorin är mellan 8–16 meter i diameter (vanligtvis mellan 8–10 meter) och 0,2 – 0,5 meter höga. Fyllningen består i regel av jämnstora stenar med ringa inblandning av jord. Flera av stensättningarna har i centrum ett större stenblock kring vilket fyllningen är anlagd. Några av stensättningarna är s.k "fuskrösen" vilket innebär att en mindre del av fyllningen är medvetet "nedrasad" i sluttningen från den förhöjning som stensättningen ligger på. Detta ger en röseliknande profil sett i ett lägre perspektiv på förhöjningen. Merparten av den bakomliggande fyllningen på krönet är i stället närmast flack. Ett exempel på sådana stensättningar är det välkända Höga rör invid Haga. Flera andra exempel finns längs vägen mellan Svenljunga och Skene.

På kartan, som utvisar den del av Redslared socken som inventerades 1984, har sjöar, åar och mossmarker markerats samt fornlämningarnas läge i förhållande till dessa. Varje prick markerar en grav och krysset gravfältet vid Oja.

Rösenda däremot har en mer traditionell välvd profil. De är oftast belägna på markerade höjdparter i landskapet. Diametern på rösenda är mellan 10–18 meter och de är mellan 0,8–1,3 meter höga.

I samma miljö som gravarna ligger även talrikt med odlingsrösen. Gravarna ligger som "öar" i oftast omfattande odlingsröseområden. Kombinationen gravar och odlingsrösen innebär givetvis svårigheter i bedömningen av vad som är grav eller inte. Generellt kan man dock säga att gravarna oftast ligger på markerade lägen i terrängen. Att de har en mer medveten anlagd form samt ett homogent material. Odlingsrösenda däremot ligger oftast i omöjliga "fornlämningslägen" utan medveten form. Oftast är de mindre i diametern än gravarna och vidare är fyllningsstenarna olika stora.

Det intressanta är alltså kombinationen gravar och odlingsrösen i skogsmark. Bilden vi ser här av det äldre kulturlandskapet skiljer sig markant från exemplen i Månstad socken. Fornlämningsbygden och den gamla odlingsbygden ligger inte i direkt anslutning till nuvarande bygdekonzentrationer utan i utmarksregionerna. Orsaken till denna differentierade bild kan bero på en mängd olika faktorer. För det första kan vi konstatera odlingen eller upptagandet av odlingsytor tycks ha varit intensiv i dessa lättbearbetade områden i ett tidigt koloniseringskede av Redslared socken. (detta under förutsättning att gravarna är liktidiga med odlingsrösenda). Sannolikheten för att förhållandet dem emellan skall var liktidiga är stor om man ser till vad som sagts ovan om den rumsliga fördelningen i landskapet.

Koncentrationen till lättbearbetade jordar medför dock en utarmning av näringen i jorden. Vilket i sin tur medför omfördelning och utvidgning av den odlingsbara ytan. Den primitiva brukningstekniken innebar en resursbegränsad faktor. I förlängningen skulle dessa olika faktorer, som nämnts här ovan, innebära en omöjlig långtgående hushållning som till slut upphörde.

Bebyggelsestrukturen i Redslared socken, utifrån fornlämningarnas och övriga kulturlämningars spridning i landskapet, uppvisar alltså på stora förändringar. Att det äldre gravmaterialet och odlingslämningarna ej följts av ett yngre skede som var så påfallande inom Månstad by. Utan att det är först under medeltid som en återkolonisering och nyodling av området görs om man ser till aktiviteterna i landskapet. En långtgående kontinuitet i resursuttaget, som var så typiskt för Månstad by, uppvisar inte fornlämningsbilden i Redslared socken. Orsakerna kan bl.a. bero på brukningstekniska orsaker, utarmning av odlingsytorna eller avsaknaden av bra kommunikationsleder. Inte minst det sista är oerhörd stor betydelse för fortlevnaden inom ett område.

Något definitivt orsak till kontinuitetsbrottet går f.n ej att finna. Men ett eventuellt svar på frågan måste dock sökas i de kvarliggande spåren från de äldre aktiviteterna i landskapet.

Sammanfattning

Utgångspunkten med exemplen Månstad och Redslared har varit att visa på två områden med olika bebyggelsestrukturer utifrån fornlämningarnas spridning i landskapet. Exemplet visar att Månstad tycks uppvisa en mer homogenare bebyggelsestruktur än Redslared. Redslared däremot uppvisar en helt annan bild med ett eventuellt kontinuitetsbrott i utvecklingskedjan. Resursuttaget i landskapet har m.a.o. haft olika förutsättningar att fortleva beroende på olika faktorer.

En faktor som bara flyktigt berörts i detta sammanhang är områdenas förhållanden till viktiga naturliga kommunikationsleder. Månstad socken exempelvis ligger i nära anslutning till Ätrons flöde. Längs Ätradalen ligger ett av länets fornlämningsstättade områden. Vilket bl.a. visar på vattenledens betydelse som förbindelseled mellan olika områden under långa tider. Redslared socken däremot ligger i marginalområdet till Ätran. Fornlämningsbygderna blir ”fattigare” i dessa områden som bl.a. saknar större och viktigare kommunikationsleder. Även bebyggelsestrukturen uppvisar en annan bild i dessa marginalområden än de som ligger utmed lederna. En annan viktig faktor i tolkningen av det äldre resursutnyttjandet av landskapet är spåren efter odling. Dessa odlingar kan ta sig uttryck i olika former såsom terrassbegränsade och vallomgärdade åkerytor men även i en del fall enbart som odlingsröseområden. Inom både Månstad och Redslared socknar finns dessa äldre odlingsspår. Deras läge i terrängen och samhörigheten med nuvarande bebyggelsekoncentrationer skiljer dock dessa två områden åt. Vilket i sin tur även inneburit olika lång kontinuitet i landskapsut-

nyttjandet. Även om fornlämningstätheten inom de båda socknarna är lika stor är avsaknaden av yngre järnålderslämningar i Redslared socken av oerhörd betydelse för tolkningen av landskapsutnyttjandet. Avsaknaden tyder troligen på ett kontinuitetsbrott i utvecklingskedjan.

Avslutningsvis kan sägas att syftet med revideringsinventeringen är bl.a att dokumentera de äldre aktiviteterna i kulturlandskapet. Det framtagna källmaterialet utgör sedan grunder för de kulturminnsvårdande institutionernas agerande i olika ärenden. Detta medför i sin tur att kravet på det framtagna materialet ställs allt högre med tanken på det föränderliga landskapet. Kulturminnesvården får på detta sätt möjligheten att uppfylla den dubbla målsättningen att bevara och levandegöra det äldre kulturlandskapet.

Kring Rya åsar och Öresjö En ortnamnsvandring

Tomas Sikström

Det finns en historia om hur det skall ha gått till då staden Borås fick sitt namn. Konung Gustav II Adolf hade ställt de bönder i södra Västergötland som idkade gårdfarihandel inför ett ultimatum: de måste antingen upphöra med att genom sin verksamhet bryta borgerskapets handelsmonopol eller flytta samman och bygga upp en stad. Konungen skall t.o.m. ha hotat bönderna med deportation till Ingermanland innanför Finska viken om de tredskades. De böjde sig inför hotet, och till plats för den nya staden valdes kyrkbyn i Torpa socken, belägen i Vedens härad alldeles invid Viskan.

Historien jag åsyftar gör gällande, att konungens ståthållare Nils Stiernsköld stod på Torpa kyrkbacke och blickade ut över husen som började resa sig söder om den gamla byn då han kom att tänka på, att den stad som växte fram inför hans ögon måste ha ett namn. Den kunde inte få heta Torpa, ty detta namn bars redan av det närbelägna slottet, och f.ö. hette åtskilliga orter i landet så. Det hade annars varit ett högst lämpligt namn, eftersom det betyder 'nybyggen'.

Vad skulle då staden heta? Stiernsköld, som förresten fått en liten gata uppkallad efter sig i den stad han just stod i begrepp att döpa, vände sig om och lät blicken svepa över traktens många åsar och höjder. Han frågade de bönder som var församlade med honom på kyrkbacken vad den höjd hette som tydligt avtecknade sig i nordost. Någon svarade, att den kallades Tokarpsberg. Den kunglige ståthållaren pekade så på en kraftig ås i nordväst och sporde om dess namn. Han fick veta, att den hette Boeråsen, och skall då ha utbrustit: "Boeråsen, så skall er stad nämnas, och boeråsare skall ni heta!"

Om de församlade bönderna var nöjda med detta namn eller om de inte vågade komma med något eget förslag av rädsla för att trots allt bli bortskickade till Ingermanland, förmåls inte av historien, vars sanningshalt man naturligtvis kan betvivla. Hur som helst är stadens namn än idag Borås.

Huvuddragen av den relaterade anekdoten om stadens namngivning återfinns i Nils Hufvedsson Dals berömda arbete Boerosia (tryckt 1719). Även om episoden på kyrkbacken aldrig utspelat sig, råder det dock inget tvivel om att staden fått sitt namn av den ås som tidigare hette *Buaråsen* eller *Boeråsen*, d.v.s. 'åsen med bodarna', men numera normalt kallas *Rya åsar* (mer om detta namn nedan).

Rya åsar från Carolikyrkans torn ca 1890.

Om bakgrunden till namnet *Boeråsen* har f.ö. Dal en teori, som snarare hör hemma i vetenskapshistorien än inom ortnamnsforskningen men som det icke desto mindre kan ha sitt intresse att ta del av. Han skriver: "Sielfwe åsen... kan man gissa wara så nemnd efter Bore, hwilket warit then afgudens Niords, Odens Cammerats, namn...". Dal meddelar vidare en väsentlig iakttagelse, nämligen: "Samma namn med Staden hafwer elljest en Bondegård, wid Falköping...". Namnet *Borås* är m.a.o. ingalunda unikt. *Boråsen* (*Buråsen*, *Buerås* etc.) heter i själva verket ett flertal byar och gårdar i vårt land. Någon gård med namnet *Borås* tycks visserligen numera inte kunna hittas "wid Falköping", men namnet bärs däremot av en gård så långt bort från staden Borås som i södra Lappland.

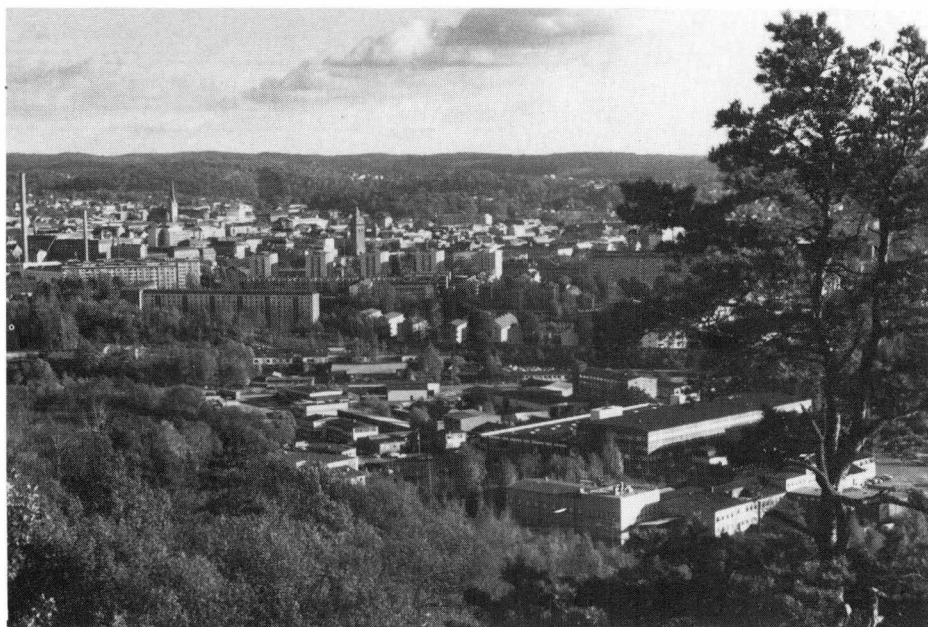
I vår historia om hur landshövdingen Nils Stiernsköld döpte Borås figurerar även den i våra dagar av bebyggelse så kraftigt kringskurna höjdsträckning som heter Tokarpsberg. Detta namn anger åsens närhet till gården Tokarp. Det är nog inte helt osannolikt att denna ansenliga höjd tidigare haft ett annat namn, även om bevis därför helt saknas. Gården Tokarp, som i senare tid fått ge namn åt en av Borås gator, omnämns tidigast i ett medeltida brev, ett s.k. diplom, från 1490. Namnet skrivs där *Toka torpp*.

Tokarp är ett av otaliga sydsvenska bebyggelsenamn som slutar på *-arp*. Från Sjuhäradsbygden kan nämnas exempel som *Ambjörnarp*, *Ljungsarp* och *Toarp*. Som framgår av skrivningen *Toka torpp* är efterleden *-arp* faktiskt identisk med det ord *torp* med betydelsen 'nybygge' som vi har i namnet *Torpa*.

Ortnamnen på *-torp* anses ha invandrat från tyskt område över Damnark, och de äldsta svenska namnen av denna typ synes ha bildats under vikingatiden. I de äldre namnen, vilka man rimligt nog finner främst i Sydsverige, har efterleden mycket ofta förvandlats till *-arp*. Förleden i *-torp*-namn är inte sällan ett mansnamn. I *Tokarp* ingår sålunda namnet *Toke*, känt bl. a. från runstenar, och betydelsen hos detta ortnamn är 'Tokes nybygge'.

Låt oss så återvända till Boeråsen. Den numera förhärskande benämningen på denna ås i det lokala språkbruket är alltså *Rya åsar*. Tidigare har den också kallats *Rydaåsen*. Byn *Ryda* ligger vid åsens fot och delvis på dess sluttning. Det äldre dialektuttalet av bynamnet var *Rua*, där *d* fallit mellan vokaler, som i *sia*, den dialektala formen av ordet *sida*, och långt *y* övergått till *u*-ljud, som i *tug* för riksspråkets *tyg*. Detta äldre uttal har småningom ersatts av *Rya*. Stavningen *Rya* är den man finner i åsens namn på topografiska kartan (liksom på den turistkarta som Borås kommun upprättade 1978). Idag har emellertid det gängse uttalet av bynamnet även bland ortsbor kommit att bli *Ryda*. Det är denna form namnet har på de ovannämnda kartorna då byn avses. Vi har således fått två olika former av bynamnet, en då det står ensamt och en annan då det ingår i namnet på åsen, och skriftens makt över talet kan tillsammans med dialektens borttynande förväntas ge stadga åt detta bruk.

Hur skall då pluralformen *åsar* förklaras? Möjligen kan denna förstås om man tar i åtanke att vi här möter flera stycken höjder, liggande invid varandra och s. a. s. ovanpå varandra. I själva verket är väl vad vi kallar *Rya åsar* bara den sydöstra utlöparen av ett tämligen vidsträckt område med större och mindre åsar

Borås från "Västgöta fjällar" Ryssby klint 1985.

och höjder. Det var ju detta område som Linné med en jämförlig pluralform kallade *Västgöta-fjällar* då han på sin västgötaresa färdades från Borås till Alingsås. I sin skildring av färden skriver han: "Västgöta-fjällar får jag lov att kalla det land, som ligger mellan Borås och Alingsås, emedan det alldeles liknar fjäll till stengrund, berg, dälder, jäsjord, sterilitet och brantheter, fast det är mindre högt än andra fjällar, ej heller reser sig så långt upp, med mindre en fullkomlig skog kan växa därpå."

Ryda (Rya) betyder 'röjningar (nyodlingar i skog)'. Namnet utgörs av pluralformen av ett substantiv som hör samman med verbet *röja* (på fornsvenska *rydhia*). Bägge orden är sannolikt nära besläktade med adjektivet *röd*, och ursprungsbetydelsen hos substantivet kan antas ha varit 'rodnad'. Förklaringen till betydelseövergången torde vara den rödbruna färg marken antar där man röjt skog. Detta substantiv med innebörden 'rodnad, röjning', vilket i fornspråket har haft ett par variantformer i *rydh* och *rudh*, är synnerligen vanligt som ortnamnselement i hela Sydsverige. Det förekommer dels i osammansatta, s.k. enkla namn, t.ex. det här diskuterade *Ryda*, dels som efterled och, i ett mindre antal fall, som förled i sammansatta namn. De bägge varianterna av substantivet har emellertid utvecklats litet olika i skilda landsändar.

I Västergötland påträffas sammansättningar på såväl *-red* som *-ryd* och *-rud*. Den sistnämnda typen hör hemma i Vadsbo härad i landskapets norra del. Namnen på *-red* återfinns i hela landskapet, medan de på *-ryd* hittas huvudsakligen i de sydöstligaste delarna. I boråstrakten har vi mycket gott om namn på både *-ryd* och *-red*. Låt oss studera några exempel. På sin nyss omtalade resa över Västgöta-fjällar övernattade Linné i Hedared. I sina dagboksanteckningar från västgötaresan har han stavat namnet *Heare* i överensstämmelse med uttalet på orten. (Det kan tilläggas, att dylika för ortnamnsforskaren intressanta talspråksspeglade stavningar mycket ofta uppträder i Linnés resedagböcker men där emot rensats ut från hans tryckta reseskildringar.) *Hedared (Heare)* betyder 'röjningen på hedarna'. Efterleden går tillbaka på fornspråkets *-rydh*. Detta framgår av äldre skriftbeleg, av vilka det allra äldsta finns i ett diplom som daterar sig så långt tillbaka som till 1288. Där står *Hüdärydh*.

Sandared har tidigast hetat *Sandarydh*. Bland beleggen på detta namn finner man en rik flora av former. 1566 stavades namnet *Sänderiidh* och 1593 *Såndared*. Från 1605 stammar formen *Sanderöd*, och 1631 benämns orten *Sänderedh*. Det dialektala uttalet bör ha varit *Sännare*. Här har *d* fallit efter vokal, liksom i den av Linné återgivna namnformen *Heare* och t.ex. i ordet *rö* för riksspråkets *röd*, och vidare har kort *a* övergått till *å*-ljud och konsonantkombinationen *nd* assimilerats till långt *n*-ljud. (Jämför uttalet *hånn* av *hand*.) *Sandared* måste väl tolkas som 'röjningen på sandmarken'. Den gård som ursprungligen burit namnet har legat på den sandiga stranden av Viaredssjön.

Sjön i fråga har sitt namn av byn Viared, 1545 omnämnd som *Wyerydt*. Förleden i *Viared* torde vara ett mansnamn, och detsamma är fallet i väldigt många av namnen på *-rydh*–*rudh*. I *Viared* finner vi sålunda antagligen det från

fornsvenskan bekanta namnet *Vighe*. I gårdsnamnet *Götsered* (i Sandhult) ingår namnet *Göt* (biform till *Göte*), och i *Häljared* (i Toarp) utgörs förleden av det välkända mansnamnet *Helge*. Åtskilliga fler exempel skulle kunna hämtas bara från dessa trakter.

Efterleden *-ryd* har bevarats i namn som *Målsryd*, *Hjortryd* (i Toarp), *Hjälmyryd* (i Bredared) och *Bockaryd*. I *Målsryd* har f.ö. förleden gemomgått en kraftig förvandling. Den har egentligen varit ett mansnamn *Mæghin* med betydelsen 'kraft', vilket faktiskt är identiskt med senare leden i ordet dagsmeja.

Men ortnamnselementet *rydhlrudh* 'röjning' är alltså också synnerligen ofta förekommande i enkla, osammansatta namn (i både singular och plural). Vårt *Ryda* har många likar i Sveriges ortnamnsförråd, och ett *Ryd* hittar man bl.a. strax intill Gånghester.

Uppe på Rya åsar återfinns, som många läsare säkert har sig bekant, några utsiktspunkter, vilka erbjuder magnifika vyer över staden och dess omgivningar. En av dessa platser kallas Hestra klint, eftersom den är belägen invid stadsdelen Hestra. Där den ursprungliga bäraren av namnet, gården Hestra, låg, finns idag villabebyggelse. Gårdsnamnet *Hestra*, som har samma form redan i det äldsta belägget från 1545, hör till en grupp ortnamn, till största delen hemmahörande i Småland och i södra Västergötland, vilka innehåller singular- eller pluralformen av ett ord *hester*, känt från gammal tyska i betydelsen 'ungträd (av bok eller ek)'. Ordet förekommer både i enkla namn och i sammansättningar. I Västergötland finns 15 belägg på den osammansatta pluralformen *Hestra* samt ett på singularen *Hester* (i Vist utanför Ulricehamn). I sammansatta namn kan *hester* (*hestra*) utgöra både förra och senare leden, ehuru det sistnämnda är klart vanligare.

I ortnamn betyder ordet *hester* (*hestra*) sannolikt 'ungskog, ungt bestånd av bok (eller annat fruktbarande träd)'. Som exempel på sammansättningar med *-hester* (*-hestra*) som efterled i närheten av Borås bör man förstås nämna *Gånghester*, ett namn vars förled dock tyvärr är oklar. I samma socken (Toarp) påträffas även gårdsnamnet *Starhester*, vilket väl betyder 'ungskogen där starar håller till', och i grannsocknen Äspered hittar vi en gård med namnet *Dalshestre*, som mycket riktigt ligger vid en dalgång.

En annan utsiktspåls, liggande alldeles i närheten av den ovan nämnda men drygt 30 meter högre över havet, är Ryssby klint. *Ryssby* var tidigast namnet på en gård. Det skrevs 1546 *Rusbygd* och 1582 *Rudzbygd*. Det framgår av dessa belägg, att namnets efterled från början ingalunda varit *-by* utan *-bygd*. Förleden utgörs av det ord för 'röjning, nyodling' som vi förut diskuterat. På Rya åsar hittas också Björbo, förr en liten gård men idag en omfattande motionsanläggning med elljusspår m.m. Namnet återges i en jordebok från 1580 *Biörbo* men i en tiondelängd från 1600 *Biärbodh*. Förleden är med all säkerhet mansnamnet *Björn*, av vilket *Bjärnar* är en äldre genitivform. Om efterleden äldst varit *-bo* 'boning, gård' eller *-bodh* 'fäbod, förvaringsbod' kan vara svårare att avgöra. Med tanke på åsens gamla namn vill man möjligen gissa på det sistnämnda alternativet.

Vid åsens fot ligger som bekant Getängen, som en gång var en s.k. stadsjord, d.v.s. ett stycke land som givits åt stadens borgare att nyttja, men som i våra dagar är ett betydande industriområde med ett stort antal företag, till stor del belägna utefter Getängsvägen, vilken löper parallellt med åsen. En tvärgata till denna är Stuarts gatan, som har fått sitt namn av en av 1700-talets mer prominenta boråsare, rådmannen och handelsmannen Anders Stuart. På äldre kartor över staden hittas i samma område också namnet *Stuarts kile*. Ordet *kile* är en avledning av *kil*. Bägge dessa ord är tämligen vanliga i ortnamn som avser kilformiga terrängformationer (på land och vid vatten). Namnet *Stuarts kile* torde från början ha åsyftat ett jordområde, tillhörigt Anders Stuart, vilket likt en kil skjutit ut i den förbiflytande Viskan.

Där Rya åsar möter Öresjö ligger Almenäs. Namnet betyder förstås 'näset där det växer almar'. Om vi så tar oss över Viskan finner vi Sjöbo. Detta namn bärs i vår tid av en av Borås folkrikare stadsdelar, men ursprungligen tillkom det en gård nära stranden av Öresjö. Gården är omnämnd redan i ett diplom från 1491 och kallas där *Siöbodha*. Efterleden i namnet har således egentligen varit *-boda* (*-bodha*), plural av *-bod* (*-bodh*), vilket senare ersatts av *-bo*, och betydelsen har helt enkelt varit 'sjöbodar'.

Det har existerat ett flertal avstyckningar från gården Sjöbo. En av dessa har hetat Långesten. Den har faktiskt döpts efter en lång sten, d.v.s. ett fornminne i form av en hög rest sten, en s.k. bautasten. Denna sten uppmärksammas bl.a. av den kände prästmannen, kulturhistorikern, fornminnesvårdaren etc. Claes Johan Ljungström i hans skildring av "Åhs och Wedens härader samt staden Borås"

Öresjö från Skogsryd mot Långesten 1985.

(1865). Där noterar han ”vid södra ändan av Öresjö en omkullfallen Bautasten, Långesten kallad”. Stenen upprestes 1906. Att en ort uppkallats efter ett fornminne är f.ö. inte något unikt.

Låt oss fortsätta vår vandring längs sjöns östra strand. Vi kommer då strax till Skogsryd, som i den genuina dialekten haft uttalet *Skogsru* med betoningen på den andra stavelsen. I skrift är namnet belagt tidigast 1566 i formen *Skogzriidh*. Detta namn tillhör de genomskinligare och behöver väl med hänvisning till den tidigare framställningen ingen ytterligare kommentar. Skogsryd var på sin tid plats för en ståtlig herrgård, och här fanns också under en glansfull epok en flitigt besökt sommarrestaurang.

En bit öster om Skogsryd ligger Tosseryd. Här finns ett par sjöar, *Stora* och *Lilla Tosserydssjön*. De båda sjöarna, vilka väl ursprungligen varit en enda sjö, har nog tidigare haft ett annat namn, och det är sannolikt detta som utgör förleden i namnet *Tosseryd*, 1545 skrivet *Torssiorydh*. *Tosseryd* kan alltså återges som ’röjningen vid *Torssio*, d.v.s. *Torssjö*. Bebyggelsen vid de två sjöarna har döpts med anknytning till ett äldre namn på dessa, som senare har bytt namn och numera benämns utifrån bebyggelsen. En sådan utveckling har åtskilliga paralleller i vår ortnamnsflora.

Vad betyder då *Torssjö*, det äldre namnet på Tosserydssjön? Det är faktiskt inte otänkbart, att den fornnordiske guden *Tor* figurerar här. Ortnamn i vilka ingår namn på hedniska gudomligheter, vad man brukar kalla teofora ortnamn, är ju väl kända. Sådana namn bärs visserligen inte så ofta av sjöar (som t.ex. av höjder, åkrar och lundar), men man kan dock finna några fler exempel. Ett påträffas t.o.m. inom Sjuhäradsbygdens gränser. I Kinds härad ligger Ullasjö(n), en sjö som, liksom så många andra, fått ge namn åt en by. Sjönamnet, som senare kommit att bäras även av socknen, betyder ’(guden) Ulls sjö’. I sjöar som *Torssjö(n)* och *Ullasjö(n)* har man väl offrat till de aktuella gudomligheterna.

Vi återvänder emellertid nu till den betydligt större Öresjö. I dess namn ingår det som ortnamnselement ytterligt vanliga ordet *ör* ’grus’. I anslutning till sjönamnet har väl anhalten *Sparsör* på järnvägslinjen Borås-Herrljunga blivit döpt. Namnet på den gård på vars ägor den numera nedlagda anhalten anlades var nämligen egentligen *Sparsö*. Ordet *ö* förekommer faktiskt ganska ofta i gårdsnamn, inte minst i Västergötland, i betydelsen ’upphöjning över sankmark’. Gårdsnamnet *Ön* är t.ex. belagt inte mindre än sjutton gånger bara i Sjuhäradsbygden. Förleden i *Sparsö(r)* är inte tolkad med visshet. Det har dock föreslagits, att den skulle kunna utgöras av ett personnamn *Spar*, som tycks finnas i en sörmländsk runinskrift och möjligen kan rekonstrueras ur andra ortnamn.

Vi har så kommit fram till Fristad. Ortnamnsefterleden *-stad* hör samman med verbet *stå*, och dess betydelse kan antas vara ’plats där något står’. Samma ord ingår i några ännu brukade sammansättningar, t.ex. *eldstad*. Däremot är ordet *stad* ’tätort’, vilket bl.a. förekommer i stadsnamnen *Karlstad* etc., lån av det tyska *Stadt*. Namnen på *-stad* har ofta i förleden ett mansnamn. Det rör sig alltid om

nedärvda, förkristna namn, vilket tyder på att namntypen upphört att nyttjas redan före kristendomens införande.

By- och sockennamnet *Fristad* är upptecknat redan 1343 i formen *Frijtstadum*. Förleden är något oklar, men sannolikt är den ordet *fred* (på fornsvenska *fridher*), använt som tillnamn eller som kortform av något sammansatt namn på *Fridh-*, t.ex. *Fridhger*. En av byarna i Fristads socken var Asklanda strax intill Öresjöes norra ände. På denna bys ägor ligger idag villakvarter. Namnet *Asklanda* bärs också av en by och en socken i Gäsene härad, således inte alltför avlägset från den här aktuella byn. Ortnamnelementet *-landa* har varit något omdiskuterat. Otvivelaktigt är att det är identiskt med det välbekanta ordet *land*. Detta har i de syd- och mellansvenska namnen normalt plural form (*-landa*), medan de norrländska genomgående har singularen *-land*. Om betydelsen hos ordet då det ingår i ortnamn har det emellertid rätt desto större oenighet. Bland de betydelser som antagits finns bl.a. 'terräng' (d.v.s. ungefär den innebörd som ordet har i vanligt språk), 'åker', 'mark anslagen åt en guds kult', 'åbrädd', 'strandlutning' och 'terräng utmed vattendrag'. De tre senare betydelserna görs särskilt sannolika av det faktum att namnen på *-land(a)* ganska ofta påträffas invid vattendrag. Det gäller t.ex. de båda beläggen på namnet *Asklanda*. Den ena byn med detta namn finns alltså alldeles bredvid Öresjö, och i den andra, i socknen med samma namn, flyter en bäck, vilken i äldre tid nog kan ha utgjort ett mer iögonfallande inslag i landskapsbilden.

Jag ämnar sluta denna vandring i Frufällan, d.v.s. med att dryfta något om detta till synes märkliga ortnamn, vilket väl räddades från glömskan i arkiverade

Frufällan år 1985.

handlingar då en järnvägsanhalt begåvades med det. Tidigare betecknade det en mindre gård, på vars mark anhalten byggdes. Efterleden *-fällan* vittnar om att man här vid sjöstranden fällt skog för att få ny odlingsbar jord. Substantiven *-fälla(n)* och *-fälle(t)* är inte helt sällsynta i namn på platser där skogen avröjts. *Fällhult* är t.ex. namnet på en gård i Holsljunga socken. (Från just den gården flyttades förresten en av de byggnader som idag står vid Borås museum i Ramnaparken.)

Det dialektala uttalet av gårdsnamnet *Frufällan* har förstås varit *Frufälla*, eftersom den bestämda artikeln *-n* i dialekten faller i substantiv som i grundform slutar på *-a*, t.ex. *panna* 'pannan'. Mycket nära *Frufällan* har legat en annan gård, som i det lokala språkbruket har burit namnet *Skinnfälla*. Hur skall då namnen *Frufälla(n)* och *Skinnfälla(n)* uppfattas? Väsentligt för uppfattningen av dem är att känna till, att de båda gårdarna bebotts av utflyttare från byn Längjum i norra delen av Fristads socken, vilka röjt skog och odlat ny mark invid Öresjöstrand. Utflyttarna har kommit från två gårdar i Längjums by med namnen *Frugården* och *Skinngården*. Formerna *Frufälla(n)* och *Skinnfälla(n)* har sålunda bildats i anslutning till dessa gårdars namn.

Namnbildningen *Frufällan* representerar i själva verket en mycket vanlig typ i vårt ortnamnsmaterial. Företeelsen att ett sammansatt namn formas utifrån en redan existerande sammansättning med utelämnande av en eller flera leder brukar av ortnamnsforskarna benämnas reduktion. En namnform som *Frufällan* kan ju betraktas som reducerad, d.v.s. förkortad, i förhållande till en tänkt, ehuru icke belagd, längre form, *Frugårdsfällan*. Också bland de vanliga substantiven förekommer f.ö. sammansättningar av samma slag, t.ex. *trettonhelg* (i stället för *trettondagshelg*).

Man skulle kunna nämna många andra exempel på namn bildade genom reduktion, också från västgötska bygder, men jag skall nöja mig med ett, som visserligen hämtats från Halland men som ändå på ett märkligt vis leder åter till det ortnamn som inledde framställningen. I Kinnareds socken ligger ett kärr som allmänt i bygden gått under namnet *Boråskärret*. I det gömde nämligen en dräng liket av en boråsknalle, som han rånmördat. Och med denna makabra historia har vi så knutit an till namnet *Borås* eller *Boeråsen*, vilket utgjorde startpunkten för vår ortnamnsvandring.

Kärnan av innehållet i denna artikel utgörs av manuskriptet till ett föredrag, som hölls i Borås föreläsningförening den 10 januari 1983. Detta manuskript har emellertid betydligt utökats och omarbetats.

OM STORSKIFTE OCH LAGA SKIFTE I ASSBERGS BY

av Stig Aronsson / Bert Pettersson / Rolf Uppström

INLEDNING

Vår avsikt med det här arbetet har i första hand varit, att med hjälp av skifteskartorna, undersöka de förändringar i ägoförhållandena som skiftena medförde.

För tydlighetens skull följer vi speciellt en av gårdarna – Sigården. Där materialet så har medgivit har vi också tillåtit oss några funderingar kring jordbrukets utveckling.

Ursprunget till den här artikeln är en uppsats med samma namn som vi skrev 1981 på kulturgeografiska institutionen vid Göteborgs universitet.

MATERIAL OCH METOD

Vid skiftena framställdes som regel tre kartor. En sändes till Lantmäteristyrelsen, en till Länsstyrelsen och en skulle förvaras i byn.

För arbetet har vi använt kartmaterial från Länsstyrelsens lantmäterienhet i Vänersborg och från Lantmäteriverket i Gävle samt husförhörlängderna för Örby socken på Landsarkivet i Göteborg. Vi har även haft tillgång till kartmaterial från byn.

Kartorna har ibland varit skadade och beskrivningarna till dem har ibland varit ofullständiga eller saknats. Ibland kan kartorna i Vänersborg vara senare utförda kopior och då är protokollen oftast förkortade varför man i så fall måste gå till originalkartorna för ytterligare information.

All text på kartor och protokoll är handskriven och tolkningssvårigheter har förekommit. Ett framträdande drag i dessa texter är inkonsekvensen i skrivsätt och stavning, användandet av stor bokstav etc. Moderna släktforskningshandböcker innehåller dock utmärkt illustrationsmaterial för den som är obekant med äldre skrift.

Kartorna är handgjorda och handmålade och utgör i sig själva konstverk. I protokollen finns stundom detaljerade beskrivningar, vilka ger liv åt de personer och händelser som avhandlas.

Flera av de kartor som redovisas i föreliggande arbete har framställts genom att originalkartan avritats på ett halvtransparent papper. Denna kartbild har sedan bearbetats, varefter den förminskats.

OM SKIFTENA OCH DERAS BAKGRUND

Äldre bykartor visar ofta upp ett antal gårdar i en klungby. Dessa svarar dock oftast inte mot det verkliga antalet bönder utan mot det ursprungliga mantalet dvs det besuttenhetsmått som från början betecknade en fullsutten bonde. Kartorna återger med andra ord en kameral indelning. Ett hemman kan sägas vara den jord som svarar mot ett mantal. Med tiden skapades ofta genom hemmansklyvning fler brukningsenheter. Klyvningarna kunde vara motiverade till följd av ökad avkastning men oftast var de inte det. Under 1400-talet hade därför bestämmelser utfärdats om att närmaste arvingen skulle ha rätt att lösa in jord som hade avskilts från hemmanet för att återge det dess besuttenhet. För att begränsa klyvningar beslöts 1684 att hemmanen (med undantag för Värmland och Bergslagen) inte skulle få klyvas i mindre än fjärdedelar.

Till byn hörde mark av olika slag. Inägorna bestod av omgärdade åkrar och ängar samt beteshagar. På åkern odlades säd och på ängen det hö som kreaturen skulle försörjas med under vintern. Slåtterns resultat bestämde hur många kreatur som kunde försörjas och gödselmängden från boskapen bestämde i sin tur spannmålsproduktionen.

Åker och äng delades gårdarna emellan upp i långsmala tegar i proportion till mantalet. Inägorna bestod därför oftast av ett otal långsmala tegar – fler ju längre hemmansklyvningen hade avancerat. Det fanns åtminstone två starka skäl för denna jordstruktur: 1/ Rättvisa – alla får lika andel i all slags mark. 2/ Social försäkring – när skörden är över ska boskapen släppas in på många åkrar och detta kan endast ske om all säd är bärgad. En sjuk eller utskrivna bonde kan därför förlita sig på att hans grannar kommer att bärga också hans tegar.

Till byarna hörde också stora, helt eller delvis skogtäckta allmänningar s k utmarker (kallades även tåmark, fälad eller gat(u)mark) där boskapen efter svedjning kunde beta. Med tiden tvingades byarna odla upp delar av denna mark – s k intagor.

Byn kunde också ha speciellt avsatt skog.

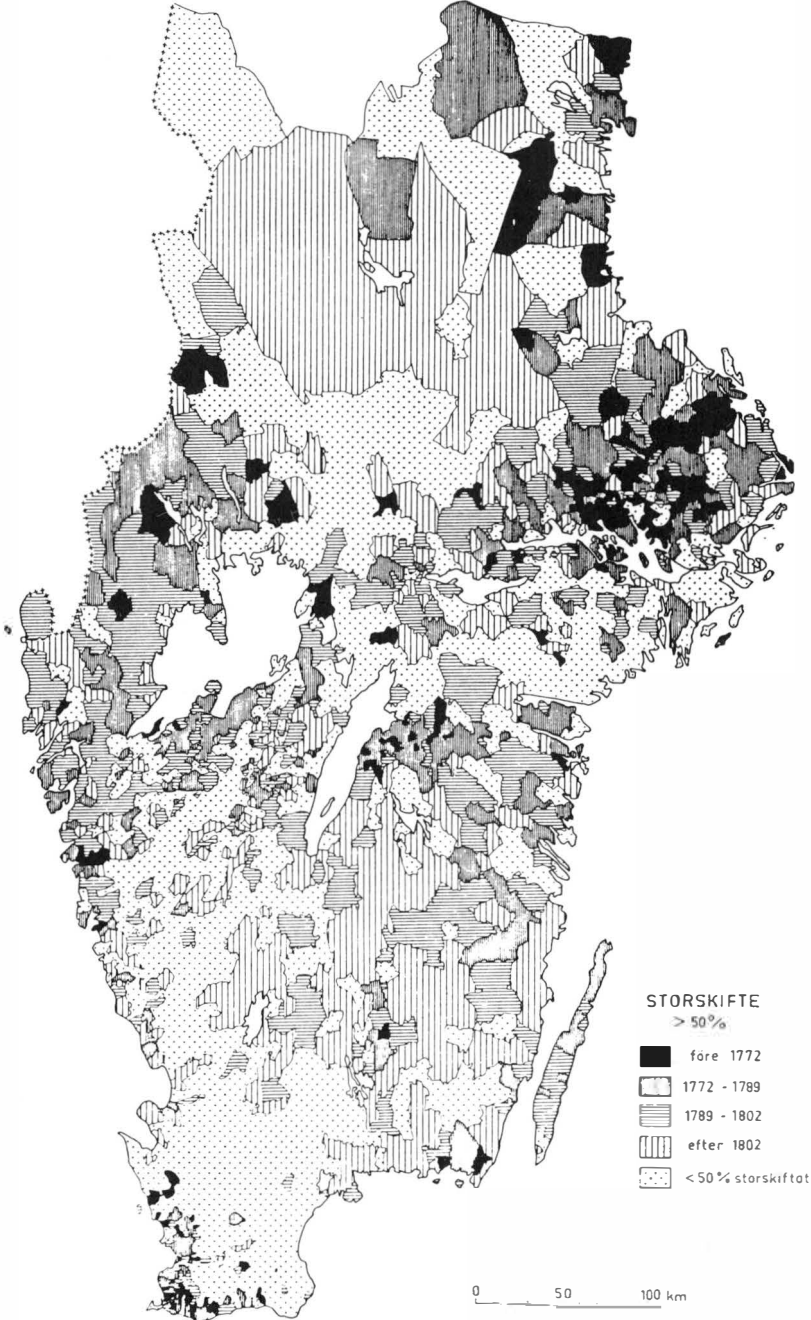
På själva bytomten (eller toften) fanns också små odlingar av kål, humle och hampa.

STORSKIFTET

De många och långa tegarna medgav naturligtvis inte en rationell jordbruksproduktion (bl a hindrades effektiv dikning) men det var bara en av orsakerna till det 1749 beslutade storskiftet. Storskiftet måste ses mot bakgrunden av de merkantilistiska doktrinerna om att en stor (och fattig) människomassa var ett lands rikedom. Många storbönder var vid den här tiden besatta av tanken på en

Karta 1: Storskiftets utbredning i Sverige

Källa: Helmfrid s 120

enorm expanderande arbetarmassa och den politiska debatten fylldes av en ständig klagan över brist på tjänstefolk inom jordbruket. Så menade exempelvis Jacob Faggot, en av de drivande männen bakom storskiftesreformen, att Sverige borde kunna rymma nio miljoner invånare. Ekonomen Anders Berch var än värre med målsättningen 26 miljoner.

De flesta ekonomerna anslöt sig till doktrinen om ”de låga lönernas ekonomi” vilken innebar att en stor folkökning skulle pressa ned lönerna och förbättra exporten. Av den anledningen ville man bryta ner åtskilliga restriktioner när det gällde kravet på besuttenhet för bönderna. 1746 frigavs också rätten till hemmansklyvning under förutsättning att bonden på den nytillkommande enheten ingick äktenskap! De gamla smala tegarna kunde emellertid inte utan starkt växande svårigheter delas upp ytterligare varför ett skifte var av nöden. Samma år som hemmansklyvningen frigavs utgav Faggot en liten skrift med titeln ”Svenska lantbrukets hinder och hjälp”. Efter att ha räknat upp alla tegskiftets nackdelar menade han – i punkt nummer åtta av 14!

”Till den ändan skulle det vara nyttigt att höga överheten genom allmänt påbud gäve byarna lov att ändra sina tegskiften i så kallade storskift, så att vart och ett hemman finge sina ägor å ett ställe.”

Året efter blev Faggot överdirektör för Lantmäterikontoret vilket väl bidrog till att storskiftet 1749 drevs igenom.

Då reformen, som alltså syftade till att lägga all jord i ett stycke, fordrade samtliga inblandades medgivande (i motsats till vad Faggot velat) kunde man endast genomföra ett fåtal skiften i Uppland innan ett modifierat storskifte tilläts från 1757. Varje gård tilläts nu äga fyra områden och utmarken kunde få förbli oskiftad. En ägare kunde emellertid nu ha vitsord, dvs genomdriva skiftet mot de övrigas önskan, men lantmätaren var då skyldig att söka efter en kompromiss. Antalet lantmätare ökade nu också mycket snabbt från 86 år 1756 till 182 år 1759.

Från 1783 modifierades skiftet ytterligare genom ett stadgande om att varje bonde kunde få ända upp till åtta tegar i åker och äng. På detta sätt kom storskiftet ofta bara att leda till en halvering av antalet tegar.

På karta 1 återges takten i storskiftets genomförande för olika delar av Sverige.

Utöver de jordägande bönderna fanns också arbetare i byn. Vid 1743 års riksdag hade de självägande bönderna getts rätten att anlägga skattefria torp på sina ägor. Efter 1770 gavs också rätt åt en enskild byaman att efter häradsrättens prövning anlägga nybygge på oskiftad mark.

Torparen åtog sig normalt, i ett 49-årigt arrende, att på bondens svedjeland i utmarkerna bygga en stuga och nyodla samt att efter fem år erlægga en mindre årlig summa till bonden. Ibland fordrades i stället dagsverken.

Under ännu enklare förhållanden levde backstugusittarna (husmännen) vilka oftast bodde i jordkulor på utmarken och huvudsakligen hade sin utkomst som daglönare hos bönderna.

ENSKIFTET

Den första verkliga ansatsen till det storskifte Faggot drömt om togs av den skånske godsägaren Rutger Maclean. Denne lät på sitt gods Svaneholm som omfattade hela Skurups socken, under 1780-talets första hälft genomdriva en reform som resulterade i 73 hemmanslotter om ca 40 tunnland åker och 8–12 tunnland äng i rektangelform med ny bondgård och två tunnland trädgård i mitten. Dagsverksskyldigheten ersattes med fasta arrenden. Ovanpå detta genomdrev Maclean ett fyraårigt cirkulationsbruk.

De under Maclean lydande frälsebönderna var inte alls förtjusta. 50–75 procent av dem flyttade ifrån godset. Endast de fattigaste och mest skuldtyngha blev kvar trots att det ”...ansågs som en skam för en bonde att flytta från en gård, som hans far och farfar arrenderat före honom.” (Åberg s 39.)

”Nästan med våld och i varje fall genom noggranna föreskrifter, vars överskridande medförde böter, infördes i Skurup den åkerbruksteknik, som i ett sekel skulle bilda grundvalen för det skånska jordbruket och förvandla slätten till Sveriges kornbod. Sedermera har i den liberala historieskrivningen enskiftet motiverats med att det enskilda intiativets dynamiska krafter härigenom fördes in i bondebygden, där företagsamheten tidigare förklarats av byalagens ålderdomliga sedvänjor: åtminstone på de första enskiftade gårdarna i vårt land var emellertid arbetet lika strängt och noga reglementerat som det någonsin var under den merkanilistiska lagstiftningens höjdpunkt; i det nya agrara experimentsamhället i Skurup reglerades verksamheten av stränga föreskrifter och noggrann översyn. I det avseendet skilde det sig föga från byalaget, det var blott det att tekniken var ny och den traditionella livsföringen var uppryckt med rötterna.” (Nyström s 237–238.)

Maclean tvingades under några bekymmersamma år inteckna en stor del av egendomen för att kunna genomföra sin jorddelning. Kanske skulle det hela också ha gått i stöpet om inte kriget mot Ryssland 1788 kommit emellen. För att undgå krigstjänst sökte sig nämligen många tjänst under adelsgodsen och så småningom besattes även Macleans enskiftade gårdar. Befolkningen i Svaneholm steg från 603 år 1786 till 821 år 1790 och 1102 år 1800.

Som framgår av nedanstående tabell skedde mellan 1750 och 1850 en kraftig förändring av jordbruksbefolkningens sammansättning.

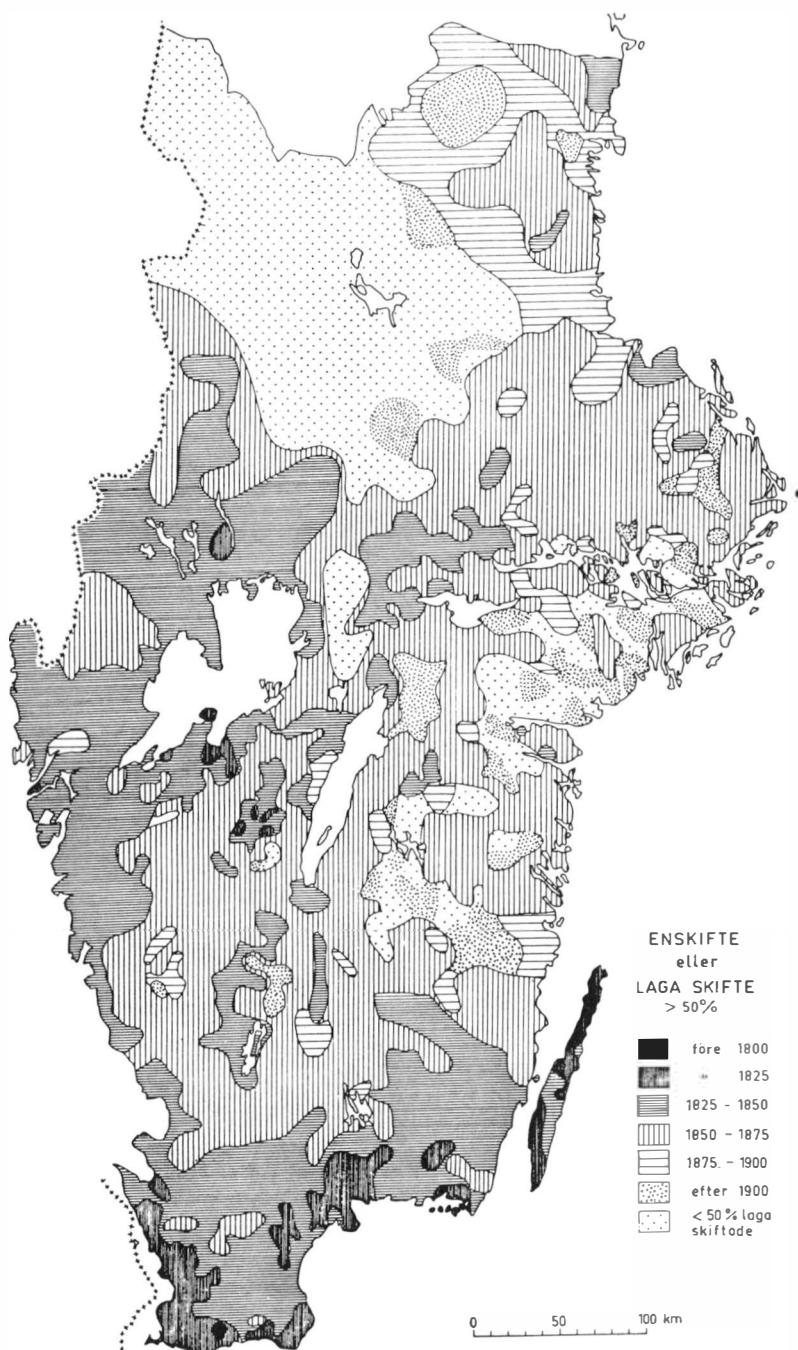
Tabell 1: Jordbruksbefolkningens sammansättning 1751 och 1850. Antalet manliga huvudpersoner i några olika sociala kategorier. 1750 = index 100.

	1751	1850
bönder	186 569 (100)	206 939 (111)
torpare	27 891	96 810
backstugusittare och inhysejon	20 033	89 215
statare	–	17 026
summa obesuttna	47 924 (100)	203 051 (423)

Källa: Winberg s 17.

Karta 2: Enskiftets eller Laga skiftets utbredning i Sverige.

Källa: Helmfrid s 123

En liknande proletarisering finner vi för Assberg i tabell 2.

Den våldsamma ökningen av jordbrukets underklasser skulle snart bli ytterligare en anledning till ett mera radikalt skifte med bysprängning som följd.

Sommaren 1801 ägde nämligen ett upplopp rum i några skånska byar, varvid några häktade drängar befriades.

”Den lätthet, som sålunda visat sig att inom några ögonblick genom budkavlar eller byhorn hopkalla en stor folksamling, blev ett skäl mera att spränga de stora, nära tillsammans liggande byarna.” Skrev den skånske generalguvernören Johan Kristoffer Tolls levnadstecknare C.W Liljecrona. (Citerat efter Åberg s 74).

Det s k Macleanskiftet kunde nu framgångsrikt genomföras och då flera betydande personer i Skåne, däribland landshövdingen Tage Thott och den förut nämnde generalguvernören Toll, stödde Maclean kunde en enskiftesstadga 1803 genomdrivas för Skåne, 1804 för Skaraborgs län och 1807 för hela landet (utom Dalarna, Norrland och Finland).

All jord skulle nu läggas i ett skifte på önskemål av en enskild jordägare. Utflyttning kunde bli nödvändig och den utflyttande skulle då under viss tid försörjas.

LAGA SKIFTET

Enskiftet kunde naturligtvis bara genomdrivas på slättbygderna där marken låg tätt samlad men var utförbart vid bruten terräng med stora olikheter mellan jordarna. 1827 mildrades därför bestämmelserna genom beslutet om laga skifte som tillät en mindre uppsplittring av ägorna.

Trots omfattande protester genomdrevs nu skiftet snabbt. (Se karta 2.)

En ny landskapsbild kom att skapas. Lövängarna ersattes av foderväxtodling och utmarkerna plöjdes upp. Gårdarna revs och flyttades.

Till stor del som en följd av Englands industrialisering förbyttes en svensk spannmålsimport under 1820-talet till export. Under 1830-talet började ett kreditväsende organiseras och det kapitalistiska jordbruket tog form.

På utmarken satt många backstugusittare utan någon egentlig juridisk rätt att vistas där, att hålla någon enstaka gris eller nyttja ved och virke. I och med skiftena inskränktes denna självpåtagna rätt och Heckscher (s 180) menar att ”...de svåraste lidanden som skiftesväsendet medförde voro de som drabbade backstugusittarna.” Det blev inte oväntat fattigvården och lösdriveriet som skulle komma att dominera 1800-talets politiska debatt....

Tabell 2: Befolkningen i Assbergs by 1792, 1832 och 1880 enligt husförhållningarna för Örby socken.

år 1792	hushålls- ¹⁾ föreståndare		söner	döttrar	drängar
	m	kv			
gårdarna	13	12	19	20	10
torp o. soldattorp	4	6	6	1	0
backstugor	0	0	0	0	0
Gräne kvarn ⁴⁾	1	1	0	1	0
summa	18	19	25	22	10
år 1832	hushålls- föreståndare		söner	döttrar	drängar
	m	kv			
gårdarna	11	12	21	15	6
torp o soldattorp	9	9	11	11	0
backstugor	3	6 ⁵⁾	1	3	0
Gräne kvarn	1	1	2	1	0
summa	24	28	35	30	6
år 1880	hushålls- föreståndare		söner	döttrar	dränga
	m	kv			
gårdarna	8	10	25	11	9
torp o soldattorp	13	13	12	28	0
backstugor	4	4	3	4	0
Gräne kvarn	4 ⁶⁾	1	0	1	0
summa	29	28	40	44	9

pigor	övriga ²⁾		summa	procent	antal hushållsenheter	genomsnittlig hushållsstorlek (antal personer)
	m	kv				
10	5	11	100	81,3	13	7,7
1	0	0	18	14,6	7	2,6
0	0	0	0	0	0 ³⁾	0
1	0	1	5	4,1	1	5
12	5	12	123	100,0	21	5,8

pigor	övriga		summa	procent	antal hushållsenheter	genomsnittlig hushållsstorlek (antal personer)
	m	kv				
11	3	16	95	60,5	13	7,3
1	1	2	44	28,0	10	4,4
0	0	0	13	8,3	6	2,2
0	0	0	5	3,2	1	5
12	4	18	157	100,0	30	5,3

pigor	övriga		summa	procent	antal hushållsenheter	genomsnittlig hushållsstorlek (antal personer)
	m	kv				
15	6	5	89	48,6	11	8,1
0	3	3	72	39,3	14	5,1
0	0	0	15	8,2	5	3,0
0	1	0	7	3,8	1	7
15	10	8	183	99,9	31	5,9

Anmärkning till tabell 2:

- 1) Här avses manliga resp. kvinnliga familjeöverhuvuden.
- 2) Inhysejon, föräldrar på undantag etc.
- 3) På 1782 års storskifteskarta över utmarken finns åtminstone 3 backstugor!
- 4) Redovisas separat då den var egen jordregisterenhet.
- 5) Två ensamboende pigor har här redovisats som kvinnliga hushållsföreståndare.
- 6) Fyra bröder drev kvarnen tillsammans och den ene av dem var gift.

NATURGEOGRAFISK ÖVERSIKT¹⁾

Viskadalen, som är sammansatt av fr.a. Viskans och Häggåns dalgångar, sträcker sig från Klosterfjorden norr om Varberg till Kinnarumma omkring sju mil inåt landet i nordostlig riktning.

Den betecknas av geologerna som en sprickdal, och ingår i det nätverk av sprickzoner, som är typiskt för hela nordvästra Götaland. Sprickorna uppstod i samband med att vår berggrund utsattes för starkt tryck under tider med bergskedjeveckningar i andra delar av världen, t.ex. när Alperna bildades för 100–150 milj. år sedan. I dessa sprickzoner trasades berget sönder och vittringen, under det tropiska klimatet före de senaste istiderna, omvandlade trasberget till jord. I de uppkomna stråken kunde åar och bäckar lätt skära sig ner, och på så sätt uppstod sprickdalarna.

Landet har sedan dess minst tre gånger varit täckt av is, vilken avsatt många olika spår i berggrunden. Eftersom dalen efter senaste nedisningen fyllts ut med jord, döljs mycket av dess ursprungliga form. När en flod gräver sig ner genom jord och berg, uppstår en v-formad dalgång, men när sedan en inlandsis tränger fram genom dalen och nöter likformigt på dess botten och väggar, får den en u-formad profil, blir en s.k. trågdal. Det är vad som skett med Viskadalen.

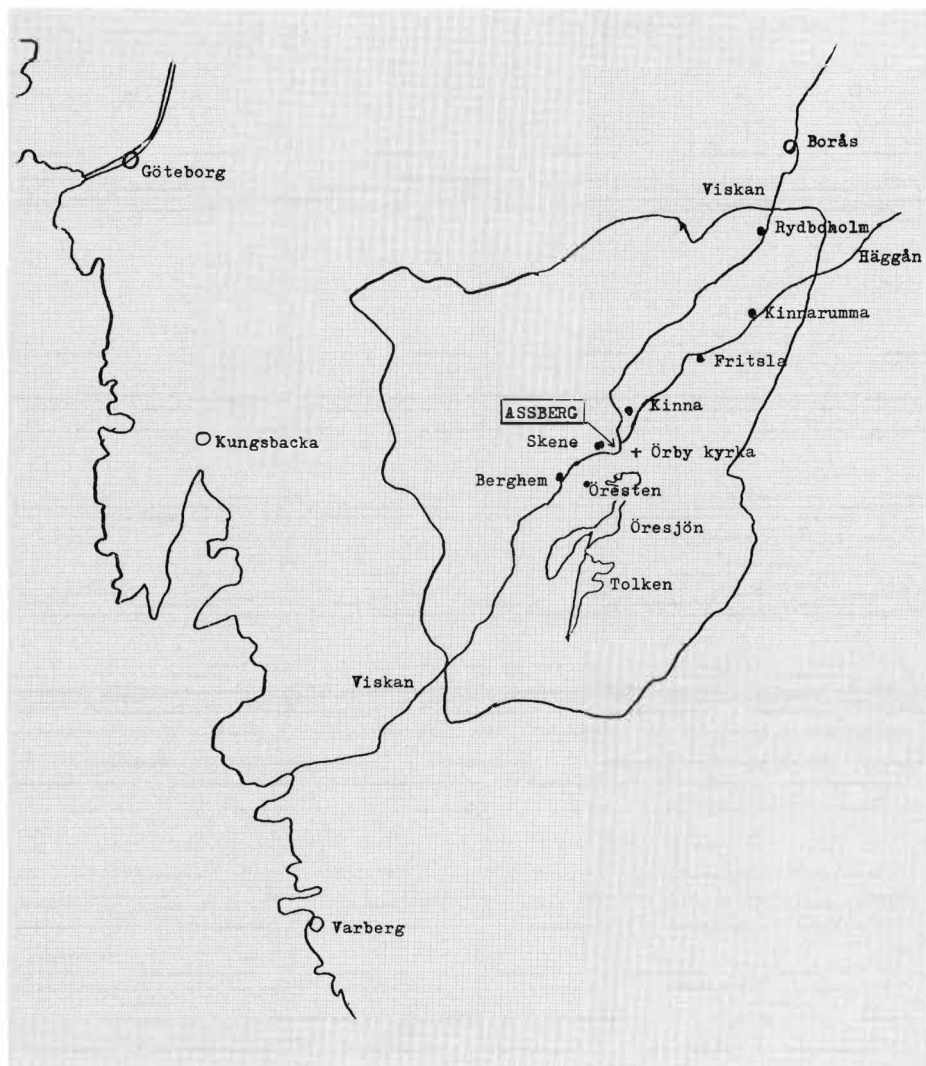
Slättlandet i Viskadalen är f.d. havsbotten nu huvudsakligen täckt av lera. Den forntida havsstranden gick 70–80 meter upp på höjderna i den nutida dalen. ”Viskafjorden” gick som huvudstråk genom ett nät av fjordar. Norr om Kinna är det egentligen Häggåns dalgång som utgjorde fornfjorden. Den här är också mycket bredare än Viskans arm.

När landisens front under sin reträtt omkring 8000 år f.Kr. nått Mellansverige, låg fortfarande en isgördel som en rest över Viskadalen. Denna avsmältning och tillbakadragande gick inte kontinuerligt, utan då och då hejdades isranden och kunde t.o.m. åter tränga fram ett stycke, när klimatet tillfälligt blev kallare. Under sitt tryck malde isen berget till morängrus och tillsammans med avlagringar från smältvattnet, samlades detta i stora mängder framför isranden. Dessa massor bildade spärrdammar tvärs över dalen, och på sådana avsatser ligger t.ex. Skene, Kinna och Fritsla. Moränmassorna hindrade också åarna att skära sig ner i dalgångens mitt, och de tvingades ut mot bergsidorna och bildade där fall t.ex. Kungsforsen.

För ca 12000 år sedan låg havsytan framför iskanten på den nuvarande 70 meters nivån. De högsta av nutidens bergknallar stack då upp som holmar. Den äldsta Viskafjorden som smälte fram, nådde som längst upp till trakterna av Kinnarumma. Sedan isen dragit sig tillbaka och trycket lättade, började landet höja sig och strandlinjen ”vandrade neråt”. Omkring 6000 år f.Kr. hade strandnivån vid Klosterfjorden nått sitt nuvarande läge. Då låg Viskan i hela sin längd över havsytan.

¹⁾ Följande översikt bygger på artiklar av von Post och Sterner (1958).

Karta 3: Marks Härad

Därefter höjde sig havsytan p.g.a. att världshaven mottog mycket smältvatten från den allt snabbare isavsmältningen i norr, vilket fick till följd att stranden började "vandra uppåt". Denna andra Viskafjord som nu uppstod, nådde emellertid endast upp till Berghemstrakten söder om Skene (ca 5000 år f.Kr.). Här finns stora sandfält, som bildades i Viskans dåtida delta i fjordmyningen. När havsytans stigning upphörde, och landhöjningen på nytt tog överhanden, vandra- de kustlinjen tillbaka till sitt nuvarande läge, och våra dagars landskap började växa fram.

Från både Viskans och Häggåns dalgångars djupare och smalare partier öppnar sig inåt dalsidorna tvärgående raviner med utpräglad v-form, som ofta slutar blint mot dalgångens sidor. De har förmodligen grävts ut av bäckar under senare skeden. Nu utgör de hinder för jordbruket som t.ex. på Assbergs ängar vid Viskan i söder.

Efter istiden och den sista fornfjordens tillbakadragande har åarna under årtusendena fört med sig slam och lera, som utbildat slättlandet i dalgången och utgör de goda brukningsjordarna. I stort sett bildar de forna strandlinjerna i dag gräns mellan odlad bygd och skogsmark, dvs. mellan de vattenavsatta jordarna på dalbotten och det av isen bildade blockrika morängruset på höjderna.

Sedan isen försvunnit rådde först tundraklimat, men så småningom blev det varmare. Först kom björken följd av tall och efter hand lövskogar med hassel, alm, al och ek. När klimatet sedan åter försämrades, invandrade gran och bok ca 300 år e.Kr.

Växtvärldens nutida fördelning i Skene–Kinna området visar att det intar ett klimatiskt gränsläge. Dalslätterna har en vädertyp som påminner om kustens, medan höjderna har klimatlikheter med sydsvenska höglandet. Nivåskillnader bestämmer lokalklimatet.

Medeltemperaturen i Örby är för juli omkring +16°C och för januari –2°C. Årsnederbörden varierar mellan 700 och 1000 mm. Vårarna är torra, medan juli–september ofta är nederbördsrika, vilket är till nackdel för jordbruket.

Assbergs by ligger på en terrass (liksom t.ex. Skene och Kinna), som bildats framför isranden av morängrus och smältvattensavlagringar. Senare har Viskan och Häggån fört med sig slam och lera, som avsatts och givit upphov till de för jordbruket lämpliga jordarna.

HISTORISK BAKGRUND

I södra delen av Älvsborgs län ligger Marks härad. ”Mark” har getts olika betydelser, exempelvis utmark, vildmark, skog. Det är också ett germanskt uttryck för gräns, gränsland. Marks härad gränsar till Halland, som under lång tid har tillhört Danmark.

Även om dateringen är osäker så finns det uppgifter som tyder på att gränsdragningen mellan Danmark och Sverige genomfördes mitten av 1000-talet eller t o m ännu tidigare. Vid detta tillfälle uppräknades ca 20 stycken ”märkliga orter” i gränsen mellan Marks härad och Halland. Rågängsdokumentet, som upprättades, tecknades med runor. Det finns även en översättning till latin gjord på pergament.

Att bo i gränsland innebar att alltid vara i vägen vid konflikter och vid flera tillfällen under 1400- och 1500-talen, 1611 och 1644–45 härjades bygden av krigståg som utarmade trakten.

Som en befästning och ett skydd mot danska trupper hade borgen Öresten anlagts i Örby socken vid den väg, ”Viskastigen”, som gick mellan Varberg och Skara. Örestens län bestod då av Marks härad. År 1366 erövrades Öresten av Valdemar Atterdags trupper och Marks härad blev under 17 år en dansk provins. År 1383 förlänades Öresten till riksdrotsen Bo Jonsson Grip av drottning Margareta.

Den första borgen jämnades med marken år 1434 av Engelbrekts trupper, men återuppfördes senare. Sedan fästet ytterligare en gång utplånats och på nytt uppförts, slöt allmogen i Mark en överenskommelse med krigsmakten. Eftersom befolkningen ansåg att fästningen var grundorsaken till de täta besök av trupper, som brände och skövlade, ville man få bort Öresten. Genom att lämna 100 oxar i vederlag kunde borgen brännas år 1521. Drygt hundra år senare erövrade Sverige Halland och Mark utgjorde inte längre gräns mot annat land.

Att Mark under nästan 600 år gränsat till Danmark, har naturligtvis även påverkat de näringsmässiga förhållanden i häradet.

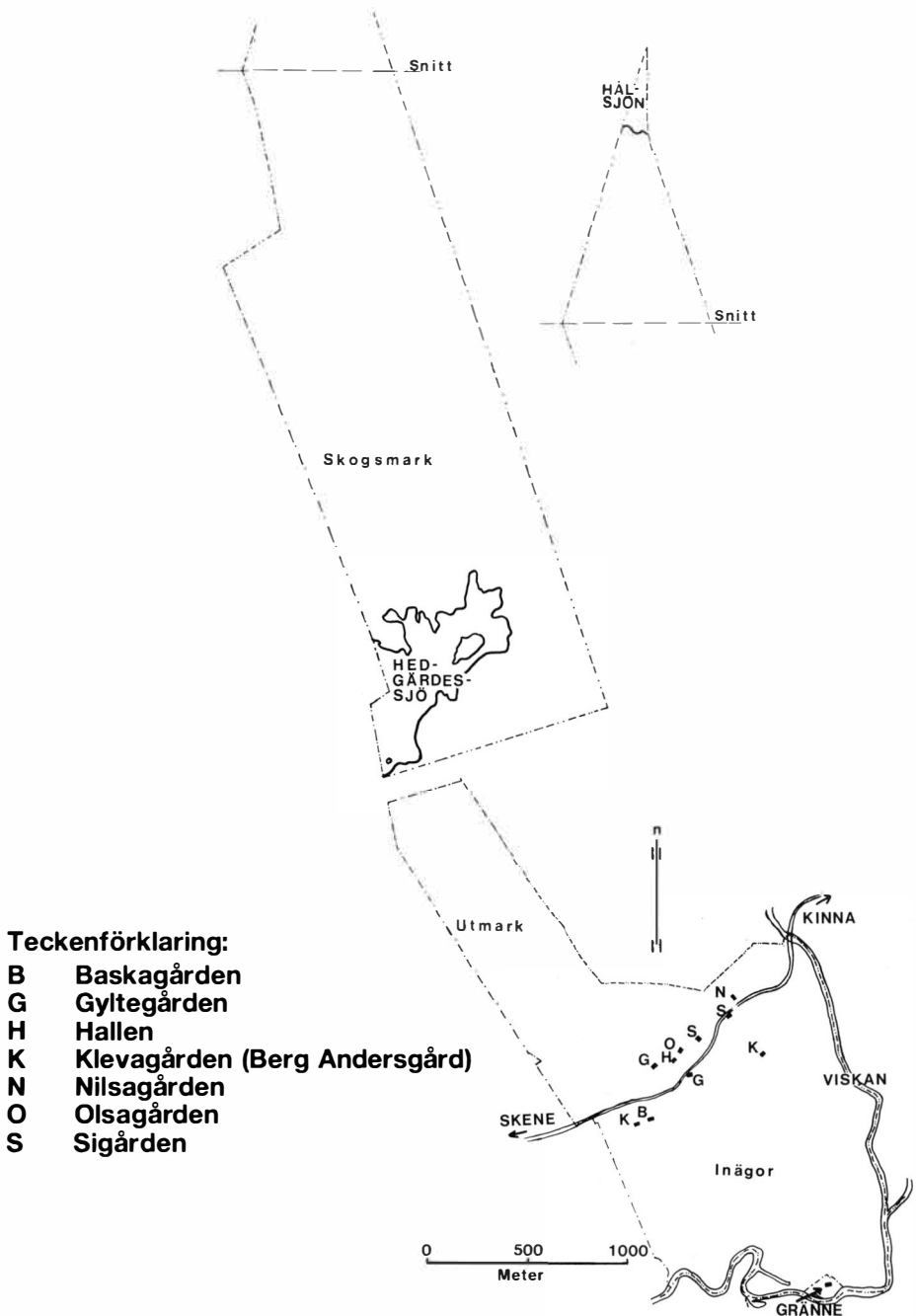
Gränshandeln var under 1400–1600-talen den kanske viktigaste inkomstkällan, framför allt med oxar och annan boskap, som göddes på sommarbete i skogarna. Förbud mot denna handel med Danmark ledde till uppror i Mark år 1485. På 1530-talet förbjöd Gustav Vasa oxhandeln till Danmark, samtidigt som han bestämde priset på de oxar, som han tog i skatt och sedan med god förtjänst lät sälja till just Danmark.

I Mark fanns, som redan framgått, rikligt med boskap. Bönder med 10 á 12 kor var mycket vanligt. Det förekom 15, 20 – 25 kor på de taxerade gårdarna.

Enligt 1572 års jordebok fanns i Örby och Kinna socknar 971 kor, 896 ungnöt, 762 svin och därtill hästar, oxar, får och getter. Mark betalade en särskild skatt av svin vid Älvsborgs lösen år 1571, som kallades ”ollonfläsk”.

Karta 4: Assbergs by

Källa: Ekonomisk karta år 1959

Mark var till storleken det tredje av Västergötlands 31 häradar och bestod av 24 socknar. En av dessa var Örby socken. Av 816 tiondegivare i Mark fanns i Örby 86. Dessa levererade i mitten av 1500-talet 5 tunnor råg och 30 tunnor korn som årligt kronotonde. Havre odlades i liten utsträckning och vete endast på vissa kungsgårdar.

Kyrkan har haft starka intressen i Marks härad. Skara domkyrka hade år 1397 40 stycken hemman eller gårdar i häradet. Dessa indrogs 1540 av Gustav Vasa.

Örby socken var en förhållandevis rik socken. Det kan man se av en sammanställning som biskop Sven i Skara gjorde 1544 över de rikaste prästerna i stiftet. I den finns bl a kyrkoherden Herr Sven i Örby.

Assberg är en av Örby sockens 11 byar. Den låg mellan Skene och Kinna byar. När assbergsborna skulle ut på långfärd kunde de vid Skene by använda härvägen från Göteborg mot Småland eller också kunde de färdas via den s k quarnagatan till Kungsfors vattenfall i Viskan där det fanns en träbro och sedan upp till Örby kyrka där Viskastigen drog fram. Omkring mitten av 1600-talet, sedan Borås stad grundlagts, drogs en ny väg mellan Varberg och Borås. Denna väg passerade genom Assbergs by.

Bebyggelse i Assberg finns belagd sedan år 1412. Assberg ligger vid ett berg. Första stavelsen "As" är av ovisst ursprung. Sedan 1540-talet finns i byn 7 hemman; 1 skatte (Baskagården) och 6 frälse (Gyltegården, Hallen, Olsagården, Klevagården¹⁾, Sigården och Nilsagården). Genom hemmansklyvning delades 6 av dessa och brukningsenheternas antal blev därigenom 13.

Marks härad förlänades vid flera tillfällen till olika adelsätter eller frälsepersoner. Det är osäkert under vilket frälse gårdarna i Assberg har hört. Sannolikt har gårdarna brukats under Örestensägare vid flera tillfällen. Genom reduktion 1682 drogs Örestens gård in till kronan.

Från början var avsikten att det skulle sitta en bonde på vart hemman, och det alternativa uttrycket mantal hade en sådan innebörd. Mantalet var också ett mått på jordbruksfastighetens skatteförmåga.

Om en hemmansägare ansåg att skatteförmågan hade reducerats, kunde han begära förmedling till lägre skatteklass. Hemmanen i Assbergs by hade från början varit satta i 1 mantal vardera. Sigården, Baskagården och Hallen blev senare förmedlade till lägre mantal.

Först 1789 gavs laglig möjlighet för bönderna att förvärva frälsejord men redan tidigare hade förbudet kringgåts genom förvärv av frälsehemmanen under förpantning eller genom övertag av den egentliga skatterätten med förbehåll för den tidigare ägaren att uppbära s k frälseränta. Rikets kronohemman förvandlades i

¹⁾Språkbruket är här vacklande. Gårdens egentliga namn torde vara Berg Andersgård. Den nämns dock ofta efter den ena brukningsenheten Klevagården. Här använder vi namnet Klevagården och förkortningen K för att undvika sammanblandning med Baskagården. Vid direkta citat anges dock källans namn.

stor utsträckning under 1700-talet till skattehemman, i regel på så sätt att åbon till lågt pris förvärvade skatterätt. Han blev skatterättsägare. Vid storskiftet i Assberg på 1770-talet fanns bönder, som var både förpantningsägare, skatterättsägare eller lantbönder och åboer, d v s brukare utan att vara ägare.

Efter hand blev textilnäringen mer och mer betydande. I sin avhandling Boerosia skrev Nils Hufwedsson år 1719: ”Thette häradet Mark besås nestan allestädes med hör- (lin) och hampfrö. I afseende ther på finna Inwånarna sig hafwa större winst til at så thet, än spannemål till myckenhet, hafwande jag hört af dem utreknas huru många alnar Lerft, man gemenligen kan hafwa efter en skeppa Linfrö, men att theremot säden i samma ort ej gifwer så mångfaldig frukt.”

År 1773 lämnar åtta bönder från Marks härad genmäle på ett klagomål från Borås angående gårdfarihandeln.

”Var hand i denna ort är arbetande, några få med trävaror men de mesta med spånad och vävnad av lin, bomull och annan ull... Och detta arbete tarvar ej så stark föda som denna ort ej kan åstadkomma, utan tillåter med svagare, ja klenaste spis uppehållalivet... Huru skall denna ortens allmoge, som måste köpa brödfödan i bättre årsväxter till halva året och när missväxt infaller nästan till tre fjärdedelar, kunna längre uthärda, när deras handaslöjder fallit i vanpris och ej köpas, beskattningarne och knekthållet (äro) drygare än uti någon ort...?”

Under 1830–40-talen ersätter bomullen linet som råvara för textilproduktionen.

Folke Millqvist har i sitt omfattande arbete över vävnadsförläggarna i Mark funnit följande för Assberg:

Sannolika vävnadsförläggare (vf) och handlare:

Klevagården:	Sven Carlsson – Ingrid Gunnesdotter	ca 1750
	Nils Svensson – Ingeborg Nilsson	ca 1760
Gyltegården:	vf Emanuel Nilsson – Stina Svensdotter	1845–80
Nilsagården:	Jöns Jönsson – Karin Torkilsdotter	ca 1775–99
	Anders Jonsson – Ingeborg Eriksdotter	1804–43
	Johannes Andersson –	1853–
	Anna Britta Börjesdotter	
Olsagården:	Ingeborg Hedström Bennick	ca 1780
	vf Johannes Andersson –	1827–29
	Maria Andersdotter	
	vf Fredrik Petter Wennerström –	1830–39
	Maria Andersdotter	
	vf Josef Jansson – Maria Andersdotter	1840–66
	vf Anders Johansson –	1850–1900
	Charlotta Håkansdotter	
Sigården:	Johannes Persson	1820-talet

Christer Ahlberger vid historiska institutionen i Göteborg bedriver för närvarande ett forskningsarbete om hemväveriet i Mark som kommer att ge ytterligare information om hemvävandets villkor.

Storskifte av Byeskogen år 1773–1777.

LÄGESBESKRIVNING

I Assbergs by inleddes skiftesverksamheten med storskifte av byeskogen. Här hade även grannbyn Welingstorp samt gårdarna Berg i Kinna socken, Haby Skåkagård i Örby socken och Freabygd i Hajoms socken intressen att bevaka.

SKIFTETS GENOMFÖRANDE

Den 16 juni 1777 fortsatte på frälsehemmanet Berg det skifte av byeskogen som påbörjats redan 1773 men avbrutits pga tvistighet om huruvida Haby Skåkagården och frälsehemmanet Freabygd skulle få delta i skiftet eller ej.

Byeskogens uppmätning och värdering

På den av oss använda byeskogskartan är graderingen återgiven med bokstäver. Förklaringen till dessa återfinns dock inte i det utdrag av kartbeskrivningen vi arbetat med. Den fullständiga beskrivningen tycks vara försvunnen.¹⁾ Emellertid kan en del av koden återfinnas i ett protokoll för beredning av skattläggning av Olsagården från år 1826. Med hjälp av detta protokoll har karta 5 konstruerats.

Fördelningen av ägorna

Fördelningen av skog skedde enligt följande:

Berg 1 mantal frälse brukspatron Abraham Langlet i Borås²⁾

får 65t 14 6/11 k

Haby Skåkagård ½ mantal kronoskatte Jon Swensson och Per Swensson
får endast skog för 1/4 mantal eller 19t 19 3/11 k.

Freabygd 1 mantal frälse rustmästaren Eric Broman
får endast skog för 1/4 mantal. (Beloppet framgår ej men bör vara som för Haby Skåkagården.)

För nedanstående gårdar anges inga mått.³⁾

Welingstorp Skattegården	1 mantal skatte	åborna Håkan Persson och Håkan Nilsson
Welingstorp Mellomgården	1 mantal frälse	medicine kandidaten Rumberg
Welingstorp Wästregården	1 mantal frälse	änkefru Jone B Fahlman i Borås
Assberg Nilsagården	1 mantal frälse	förpantningsinnehavarna Håkan Olofsson och Jöns Jönsson
Assberg Sigården	1 mantal frälse	förpantningsägaren Torkel Torkelsson och nämndemannen Johannes Ericksson

¹⁾ När lantmätaren 1782 vid storskifte av utmarken frågar efter byeskogskartan visar det sig att bönderna ännu inte löst ut denna!

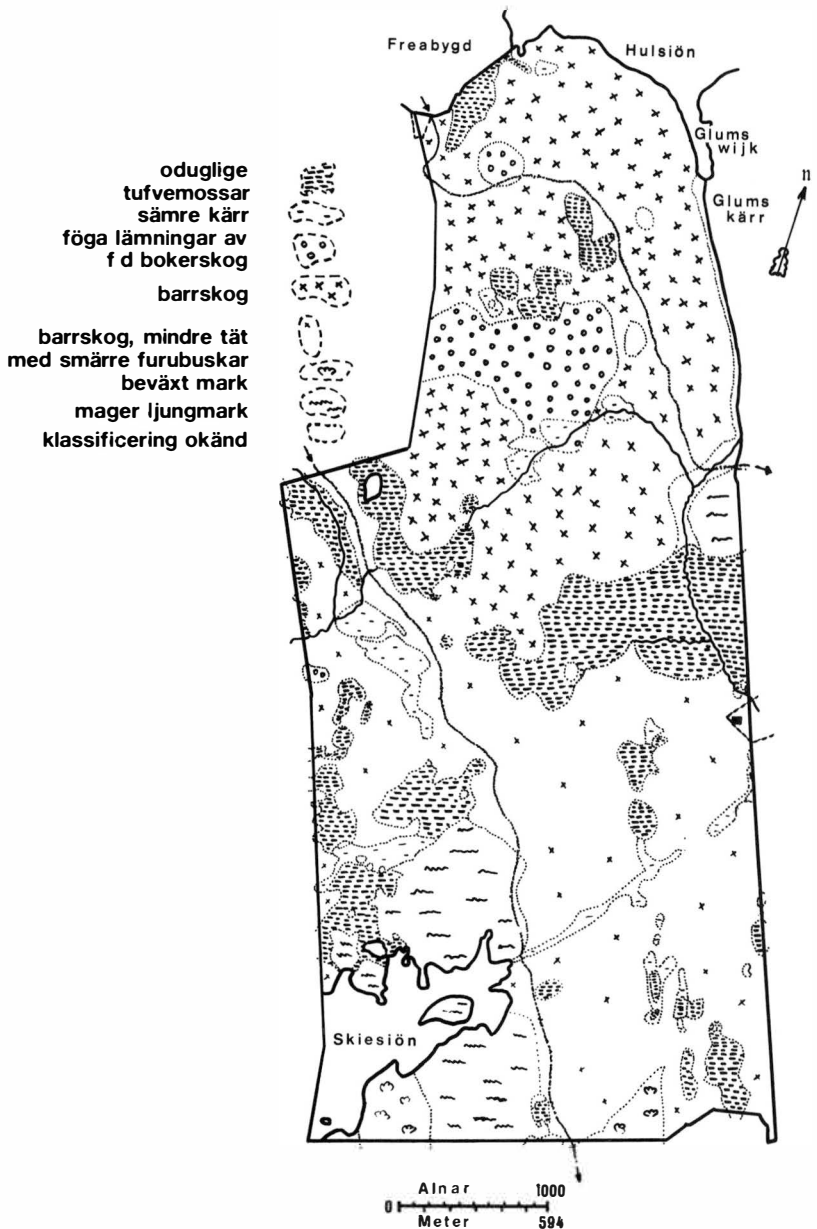
²⁾ Abraham Langlet II (1734–1805), ledande färgare i Borås, "...lämnade en stor förmögenhet efter sig bl. a. i jordbruksfastigheter".

³⁾ Enligt protokollet från beredningen för skattläggning hade dock Olsagården 1826 107t 11½k.

Karta 5: Assbergs byeskog före storskiftet år 1777.

Källa:

Kopia av Geometrisk Charta öfwer ASBERGS BYESKOG
... författad till delning år 1777 af Henr. G. Malmsten.
Protokoll från beredning för skatteläggning av
Olsagården av den 9 juni 1826.

Assberg Klevagården	1 mantal fräse	skatterättsägaren Carl Olofsson och Lars Hansson
Assberg Olsagården	1 mantal fräse	kyrkoherden Johan Gust. Bennick
Assberg Hallen	½ mantal fräse ¹⁾	änkecommisariskan Lundeberg
Assberg Gyltegården	1 mantal fräse	åborna Swen Swensson och Anders Andersson
Assberg Baskagården	1 mantal kronoskatte	åborna Bengt Swensson och Anders Andersson

Skogslotternas fördelning fastställdes av lantmätaren Henr: G: Malmsten den 16 oktober 1977 och redovisas på karta 6.

RESULTAT AV SKIFTET

Då storskiftet av byeskogen genomfördes precis så bra som det ursprungligen var tänkt blev något laga skifte aldrig aktuellt.

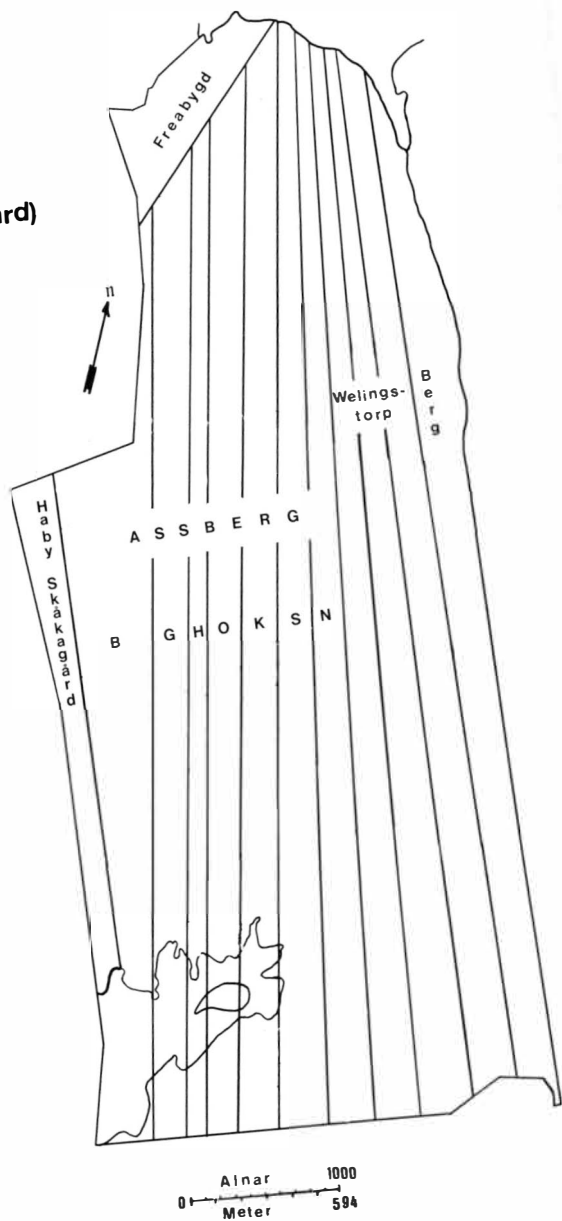
¹⁾ Förmodligen avses här oförmedlade mantal.

Karta 6: Storskifte av Assbergs Byeskog år 1777.

Källa:
Kopia av Geometrisk Charta öfwer ASBERGS BYESKOG . . . författad
till delning år 1777 af Henr. G. Malmsten.

Teckenförklaring:

- B Baskagården
- G Gyltegården
- H Hallen
- K Klevagården (Berg Andersgård)
- N Nilsagården
- O Olsagården
- S Sigården

Storskifte av inägorna 1777–1780

LÄGESBESKRIVNING (Se karta 7)

Inägorna i Assbergs by upptog en bredd av ca 1400 m och en längd av drygt 1800 m. Arealen motsvarade ca 230 hektar.

Före storskiftet var ägorna uppdelade och utspridda på ett stort antal enheter. Det fanns i byn 147 åkertegar varav 24 stycken tillhörde Sigården. Tegarnas storlek varierade kraftigt. Vissa var 8 m breda och 150 m långa, andra var ca 80 m breda och 175 m långa. Sigårdens största åkerteg, Stora Norlången, var 1 tunnland och 22½ kappland. Den minsta tegen var Nyhacket på 2 kappland. När det gäller ängsmarken så var den ännu mer utspridd och antalet ängslotter uppgick till över 200 stycken. Sigården hade sina lotter på 26 olika områden. Även här varierade storlek och form mycket. Sigårdens största ängslotter var Kråkäng på 7 tunnland och 16 kappland, men den var mager och gav dålig höskörd. Den minsta, Holmäkra, var 2 kappland och gav en halv stack hö. Beteshagarna var samlade till 2 ställen

Tilläggs kan att ägosplittringen i Assbergs by var långt ifrån extrem.

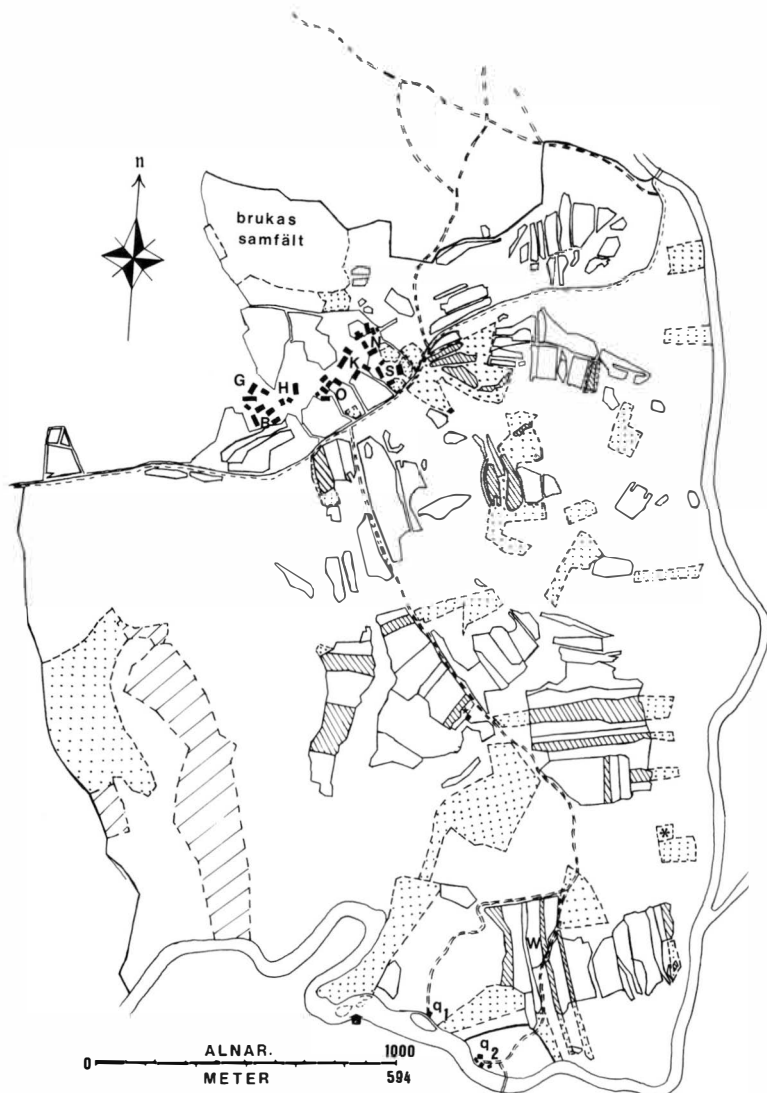
Ägarförhållandena var:

Nilsagården (N)	1 mantal fräse	skatterättsägarna Håkan Olofsson och Jöns Jönsson
Sigården (S)	½ mantal fräse	skatte- och förpantningsägaren Torkell Torkellson samt änkan Britta Larsdotter
Klevagården (K)	1 mantal fräse	skatterättsägarna Lars Hansson och Carl Olofsson
Olsagården (O)	1 mantal fräse	kyrkoherde Johan Gustaf Bennick
Hallen (H)	¼ mantal fräse	commissariskan Lundeberg/ landtbonden Hans Swensson
Gyltegården (G)	1 mantal fräse	skatterättsägarna Swen Swensson och Anders Andersson
Baskagården (B)	½ mantal kronoskatte	åborna Bengt Swensson och Anders Andersson

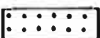
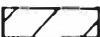
**Karta 7:
Inägorna till Assbergs by avmätt till
Storskifte Åren 1777 och 1778.
Sigårdens ägor är speciellt markerade.**

Källa:

Geometrisk Charta öfver Inägorne till Assbergs och Welingstorps Byar
. . . afmätt till Storskifte Åren 1777 och 1778 och Beskrivning till denna
karta.

Karta 7 och 8: Teckenförklaringar

- Byggnader
- Åker i Assbergs bys inäga.
- Åker som tillhör Sigården.
- Äng som tillhör Sigården.
- Beteshagar som tillhör Sigården.
- a** Åker och ängar i Velingstorps by men som tillhörde Assbergs by. Vid storskiftet tillföll dessa Velingstorps by.
- w** Åker som tillhörde Skattagården i Velingstorps by. Den tillföll vid storskiftet Nilsagården i Assberg. Som vederlag fick Skattagården 5 stackar hö.
- ★** Äng som tillhörde Deragården i Skene by. Vid skiftet tillföll den Gyltegården. Som vederlag fick Deragården en bit äng i den nordvästra delen av inägan.
- *** Kyrkängen, för vilken Sigården till Örby kyrka årligen betalade en daler kopparmynt.
- ↑** "Trenne öar i ån, varomkring Sigården från ålder haft fiskerätt."
- q₁** En husbehovskvarn, vilken efter Kvarnkommissionens dom, hörde enskilt till Nilsagården och Sigården.
- q₂** Gränne kvarn. Tullkvarn som utgör egen jordregisterenhet.

**Karta 8:
 Utbrytning av åker och äng vid Storskiftet 1780.
 Beteshagarna förblev oskiftade.
 Sigårdens ägor speciellt markerade.**

Källa:

Geometrisk Charta öfver Inägorne till Asbergs och Welingstorps Byar
 . . . afmätt till Storskifte Åren 1777 och 1778 och Beskrivning till denna
 karta.

Teckenförklaring:

B	Baskagården	N	Nilsagården
G	Gyltegården	O	Olsagården
H	Hallen	S	Sigården
K	Klevagården (Berg Andersgård)		

SKIFTETS GENOMFÖRANDE

Bestämning av metod för skiftet

Den 21 augusti 1777, kallade lantmätaren Malmsten bönderna i Assbergs by, Welingstorps by och Haby Skåkagård till ett möte. Han informerade om att även åker och äng enligt lag skulle storskiftas.

Ändamålet med detta möte var att bestämma metoden för skiftets genomförande. Två alternativ fanns:

a) **Räntan**, d v s avkastningen av åker och äng, kunde bli rättesnöre så att efter storskiftet varje brukare fick lika stor avkastning som före skiftet.

b) **”Fult gen fullo”**-principen kunde bestämma . Med det menades att man skulle få lika stor areal, bättre och sämre jord, som man haft tidigare. De närvarande, alla brukningsenheter var representerade, beslöt att ”fult gen fullo” skulle gälla. ”Men Herr Vice Pastorn Ekman intalade, att han ingen fullmagt äger, i denna omständighet Swara för Olsagården, dock som alle de öfrige Jordägare och Landtbönder häruti varit ense, kan Landtmätaren icke gjöra afseende på Olsagården, då de fläste påstådt fult gen fullo”

Inägornas uppmätning och värdering.

Den 17 oktober 1777, dagen efter det att storskiftet av byeskogen avslutats, började uppmätningen av inägorna. Varje åkerteg, ängslott och beteshagen karterades. Samtliga deltagare, en från varje brukningsenhet, biträdde lantmätaren och mätningarna pågick till den 22 november ”...då Landtmätaren, för numera otjänlig wäderlek, var nödsakad upphöra med detta gjöromål, och fortsatte sedan hem.”

Den 11 maj 1778 återupptogs mätningarna och nu gjordes också en bonitetsgradering. Åkern värderades i 2 klasser och ängen bedömdes efter storlek och avkastning. Varje brukare fick här uppge hur mycket foder ängen gav. ”Waran- des Taxan på Ängen, efter det stacketal Åboerna sjelwa uppgifvit, jämkat, hwaraf Sex sådane äro räknade på en parm av 27 Cubic-alnar.” Denna del av arbetet avslutades den 27 juni 1778.

Sammanförandet av ägorna.

Lantmätaren gör därefter de uträkningar och kartarbeten han behöver för att sammanföra hemmanens ägor i ett litet antal områden. Den 21 september 1778 är detta klart och presenteras för bönderna. Lantmätaren har fördelat åker och äng mellan hemmanen. De flesta av dessa består av 2 brukningsenheter och mellan brukarna sker en sämjodelning.

Skiftets fastställande

Då kartan över delningen av inägorna skulle fastställas inför domstolen protesterade Sigårdens åboer. De menade att Klevagårdens åboer ”...orätt uppgifvit sitt höslag wid afmätningen i anseende både till stackarnas myckenhet och rätta storlek...”

Twisten slutar med att Klevagården får avstå 2 ängar, ”hvilka 2:ne ängar således gå från Klevagårdens wid delningen tillagde ängar, och hemfalla Åboerna i Sigården att hädanefter, såsom behörigt wederlag, nyttia och behålla.”

RESULTAT AV SKIFTET (se karta 8)

Tabell 3: Åkerarealen i Assbergs bys inägor vid storskiftet 1777–1780 fördelad på gårdarna.

N		S		K		O		H		G		B		summa
11t	25k	8t	30k	10t	3k	8t	19k	4t	5k	10t	8k	5t	21k	1903k

t = tunnland k = kappland

Storskiftet i Assbergs by var genomgripande. Åker och äng samlades till ett fåtal områden för varje hemman.

Sigården fick sin åkermark koncentrerad till 2 områden. Tegarna på den norra delen, hemlotten, var fortfarande åtskilda, men här fanns möjligheter att sammanföra tegarna till större enheter, förbättra arronderingen. På det södra området, utlotten, fick hemmanet ett sammanhängande åkerstycke. Sigårdens ängs- mark var väl samlad intill åkrarna. Därtill hade man en lott norr om byn. Den kallades ”Tålyckorne” och var en 16 kappland stor lott som gav 5 stackar hö.

Norr om Sigårdens byggnader låg kålgården. Så gott som varje gård hade sin kålgård, ofta i anslutning till husen. Öster och söder om Sigårdens hus låg Ladelyckorne.

Förutom ovannämnda ängar hade Sigården 2 lotter norr om Gränne kvarn. Dessa fick man efter uppgörelsen med Klevagården.

Ängen, som brukats samfält, i norra delen av byn, tillföll efter storskiftet Nilsagården.

Beteshagarna förblev oskiftade.

Storskifte av utmarken år 1782

SKIFTETS GENOMFÖRANDE

Den 22 juli 1782 inställde sig lantmätaren Henr: G: Malmsten i Assberg Sigården ”...till att afmäta och i storskifte lägga Assbergs och Welingstorps Byars med de flere Hemmans samfälta Gatemark...”

Assberg Baskagården	1 mantal kronoskatte ¹⁾	Gunne Andersson
Assberg Gyltegården	1 mantal frälse	Sven Svensson
Assberg Hallen	½ mantal frälse ¹⁾	Hans Svensson

Assberg Olsagården	1 mantal frälse	”...tillhörigt aflidne kyrkoherden Bennicks arvingar” landbonden Nils Hansson
Assberg Klevagården	1 mantal frälse	Esbjörn Hansson ²⁾
Assberg Sigården	1 mantal frälse ¹⁾	Torkel Torkelsson och änkan Brita Larsdotter
Assberg Nilsagården	1 mantal frälse	Andor Håkansson ³⁾
Welingstorp Wästregården	1 mantal frälse	Bengt Svensson
Welingstorp Mellomgården	1 mantal frälse	Bengt Svensson d. y.
Welingstorp Skattegården	1 mantal kronoskatte	Håkan Nilsson och Håkan Persson
Berg	1 mantal frälse	”...fabriqueuren Langlet uti Borås tillhörande” landbönderna Sven Andersson, Börje Jonsson och Ambjörn Nilsson

Förutom dessa inställde sig, liksom vid storskiftet av byeskogen, Per Svensson från Haby Skåkagården och gjorde anspråk på en del av utmarken. ”Samtelige Interessenterne af denna Gatemark vägrade väl sådant i begynnelsen; men efter någon stunds öfverläggning samtyckte dertill, att för Haby Skåkagården borde intill dess förut erhållne skogslott tilldelas så mycket af utmarken, som kan belöpa uppå ¼ dels Hemman.”

Utmarkens uppmätning och värdering

Eftersom storskifteskartan från 1777 över byeskogen, vilken även återgav utmarken med gjorda intagor och gradering, inte var utlöst av bönderna tvingades lantmätaren ”...hälst de ansågo den kostnaden mindre betydande, än utur Länets Landtmäterie Contoir förskaffa utdrag af Skogs Chartan” företa förnyad mätning. Denna varade till den 26 juli då samtliga åter samlades och enades om att taxera den goda gräsmarken som dubbelt så god som den stenbundna och ”...med någon krakaskog..” bevuxna. (Några få bergbackar kom dock att räknas enligt ¼ dels-taxa).

¹⁾ Förmodligen avses här oförmedlade mantal.

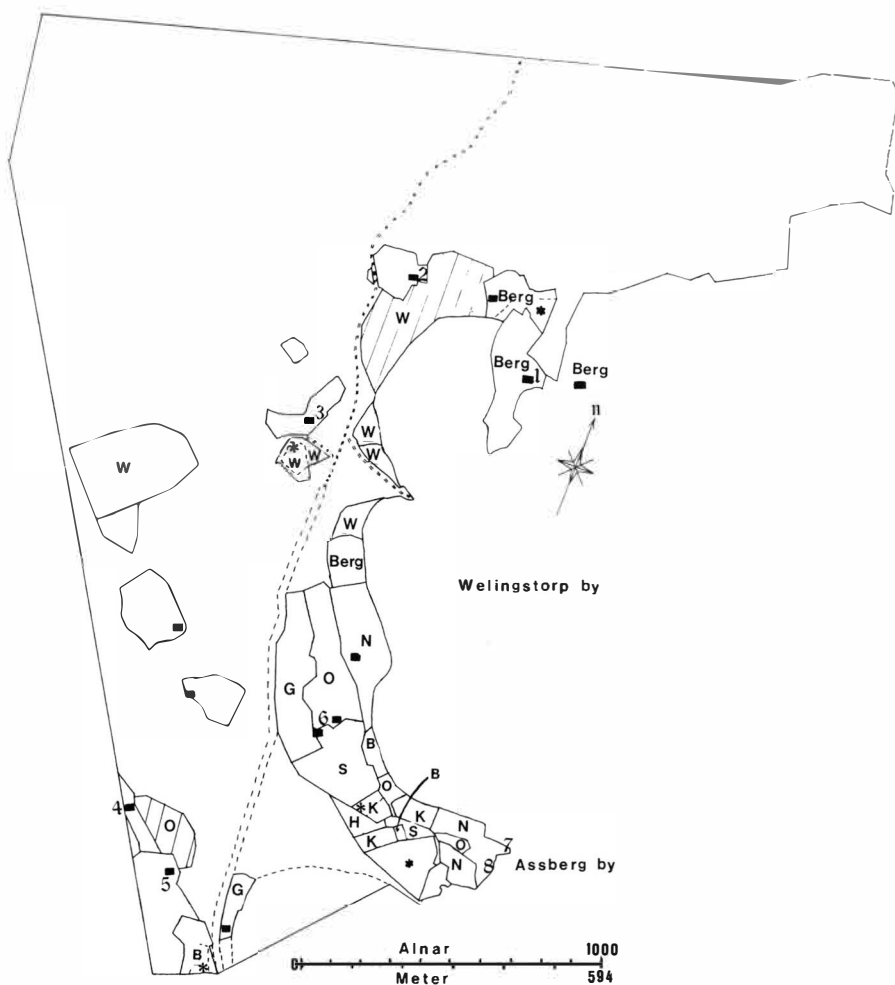
²⁾ Efter denne nämnes ena brukningsdelen ”Esbjörns”.

³⁾ Efter denne nämnes ena brukningsdelen ”Andors”.

Karta 9: Utmarken tillhörande Assbergs och Welings- torps byar samt frälsehemmanet Berg före Storskiftet år 1782.

Källa:

Geometrisk Charta öfwer Tåmarken till ASSBERGS och WELINGS-
TORPS BYAR . . . författad år 1782 af Henr. G. Malmsten genom Hugo
Casper Westerstrand.

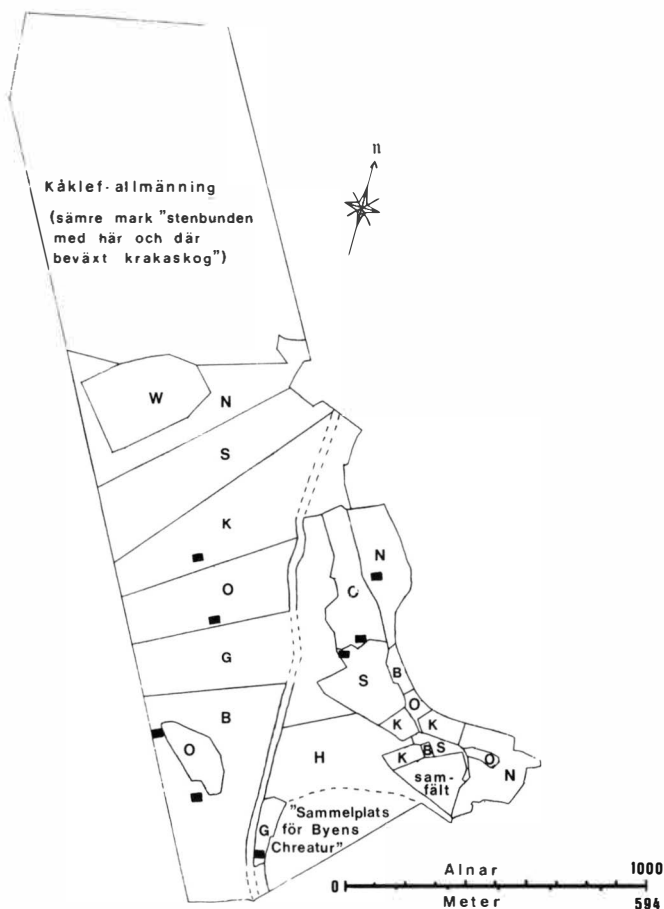

Teckenförklaring:

B	Baskagården	N	Nilsagården
G	Gyltegården	O	Olsagården
H	Hallen	S	Sigården
K	Klevagården (Berg Andersgård)		

Karta 10: Ägoförhållandena i Assbergs bys utmark efter Storskiftet år 1782.

Källa:
Se karta 9

Teckenförklaring:

- B** Baskagården
- G** Gyltegården
- H** Hallen
- K** Klevagården (Berg Andersgård)
- N** Nilsagården
- O** Olsagården
- S** Sigården

Vidare bestämdes bl a att en var skulle behålla sina gjorda intagor, att en 24 alnar bred fägata från det s k Assbergs Led skulle avsättas utmed soldattorpens gärdesgårdar och att berget Höga Assberg skulle "...förbliva odelt, såsom en samlingsplats för Byens Chreatur."

Därefter upptecknades alla på utmarken befintliga intagor jämte soldattorpen. Sedan några odale intagor om 3 tunnland 28 kappland undantagits skiftet befanns intagorna vara 53 tunnland 28 kappland. (Se karta 9).

Hela området befanns omfatta 302 tunnland och 23 kappland, vilket efter taxeringen omräknades till 206 tunnland 8 ½ kappland.

Fördelningen av ägorna

De 206 tunnlanden 8 ½ kapplanden fördelades på 10³/₄ mantal varför varje helt mantal bekom 19 tunnland 6 kappland. (Se karta 10).

Sedermera sker ägobyte med Berg (1832–36) och Welingstorp (1856–60) varvid dessas andelar i Assbergs utmark försvinner.

Laga skifte av inägorna 1831

I allmänhet var inte beskrivningarna till skifteskartorna så utförliga att någon större kunskap kan erhållas om det jordbruk som bedrevs. I det här fallet har vi dock tillgång till det bara fem år tidigare upprättade protokollet i samband med Olsagårdens begäran om förmedling. Detta protokoll ger oss ovärderlig information.

LÄGESBESKRIVNING

Lantmätaren Jacob Joh. Norrbohm karaktäriserade 1826 hemmanet Assberg Olsagården som "1 Mantal Frälse, som aldrig undergått någon förmedling och äfven indelt i kneckthåll för ett Helt Hemman, med 15 daler kopparmynts grundränta. – Är Stamrote, samt har, som ock förut anfördt är Soldatetorpet liggande på ägorna." (Se nr 6 på karta 9).

Lantmätaren fann följande förändringar sedan storskiftet:

1. 1/3 av en åker hade nedlagts till äng.
2. Ån, Viskan, hade på flera ställen skurit ut delar av strandängar och förorsakat ras. Samma var förhållandet med en beteshage.

För den äng som Viskan utskurit beviljade lantmätaren nedsättning av parmetalet med 251/512 parmar hö.

I Protokollet beskrivs vidare hemmanets beteshagar, ägor på utmarken och i skogen samt inägorna. Vi låter här lantmätaren komma tills tals i ett längre citat:

”Åbyggnaden

Manngården, är prydlig och väl försedd, samt Ladugården nybygd. Hägnaderne äro öwfer alt af träwirke uppförde, samt förswarlige.

Åkern

Redes med krok efter ett par dragare. — Brukas i ensäde och är ordinair att bruka. ...Besås med intet Wintersäde, såsom härtill för sank; utan med $\frac{1}{3}$ Korn, $\frac{1}{3}$ Wårråg, samt $\frac{1}{3}$ Blandsäd och Hafre. — Gifver i medelgoda År 3:dje Kornet i afkastning, samt sällan deröfver.¹⁾

Ängen

Består af ingen skönwall, eller i Orten så kallad flotäng; utan af medelgod hård- och siddvall, någon madäng samt sämre Hårdvall. — Är någorlunda lätt att bärga.

Trädgård

Ingen, men väl finnes tjenlig plats till anläggning häraf.

Humlegård

Anlagd på Tåmarken, till omkring 40 stänger, ej tillräcklig för Husbehof.

Kålgård

För husbehof tillräklig, och anlagd på ett gammalt Åkerstycke.

Mulbete

Som beteshagarna äro små, samt utom några få jordestycken af ringa värde, är ock mulbetet i desse Hagar ej af synnerligt värde, men ännu sämre och mera magert på Tån och skogsmarken, utom att den sednare i sådant afseende ligger väl aflägsset belägen ifrån Gården.

Skog

Finnes till Gårdsle och wedebrand, nått upp till Husbehof, men als intet till Byggnadswirke.

Löfbrott

Finnes intet.

Fiske

Ej heller.

¹⁾ Carl af Forsell skriver 1833 efter en granskning av landshövdingarnas 5-årsberättelser av 1828: ”När man upsummerar det utsådda antalet tunnor hvete, råg, korn, hafre, blandsäd och ärter tillsammans, så synes att i hela Riket blifvit utsått 1, 469,000 tunnor, samt skördadt, sedan utsädet är afdraget, 6, 499,000 tunnor, som gifver $4\frac{3}{7}$ kornet såsom medium af afkastningen. Om man betraktar hvarje slag för sig, så gifver hvete $6\frac{1}{2}$, råg $5\frac{1}{4}$, korn icke fult 5, hafre $3\frac{1}{4}$, blandsäd 4 och ärter $4\frac{5}{6}$ kornet. ...”. (s. 98).

Observera att eftersom utsädet här är avdraget handlar det om nettokorntalet. Då övergången till denna räkningsgrundskedde ca 1820 har lantmätaren antagligen tillämpat samma princip i Assberg.

Lertag

Kan finnas för Behofwet.¹⁾

Quarn

Ingen, men närmaste Tullquarn är belägen allenast $\frac{1}{8}$ dels mil ifrån Gården.

Swedjande

På skogsmarken, är här ej öfligt; men som skogen är mindre än tillräcklig, så skulle den äfven ock snart härigenom, eller inom några få år, blifva alledes utödd.

Torpställe

Häraf finnes endast en Backstugulycka på Tåmarken, Hemmansägaren till föga förmon.

Uppodlingstillfällen

Finnes ganska få och ringa tillgång med mulbetets bestånd. Ägorna är för öfrigt väl häfdade och brukade.

På detta Hemman Winterfödes

Tålf stycken Boskaps Kreatur,²⁾ fyra hästar och Åtta får.

Hemmanets Utskylder

Penningar härtill förvärfas efter Ortens bruk genom Linneväfnaders förfärdigande och försäljning till den gårdfari Handlade Almogen samt Boråsboar.

Ibland detta Hemmans svåraste Onusa, är för närvarande, att det samma måste widkännas Reserv-skutsen wid Skene Gästgifwaregård, för ett Helt Mantal, och således alltid hålla 4 hästar med Åkdon i Beredskap. – Ett onus, som i orten i allmänhet är bland de svåraste, eftersom Hemmanen äro dels små och dels magra men Gästgifveriskutsningen däremot sträng och ofta påkommande; men här eller wid Assberg Olsagården förswåras detta Onus än mera därigenom, att antalet av Hästar som wid Gården måste födas och underhållas blifwa för

¹⁾ Om lantmätaren med "lertag" menar mærgeltäkt är detta anmärkningsvärt eftersom mærgel som jordförbättringsmedel först på 1840-talet började vinna förtroende i Skåne. På Hallands slättbygder började man inte heller på allvar mærgla förrän på 1860-talet med ytterligare försening för skogsbygden. Förmodligen är det dock så att lantmätaren avser lera för byggnadsändamål t ex till golv i ekonomibyggnader.

Vi kan inte säkert säga när mærglingen startade i Assberg men vi vet från protokollet för utmarkens laga skifte att "...en ny mærgeltäkt..." skulle öppnas. Som bilaga till skiftesprotokollet fanns dessutom ett föreningsprotokoll från 6 november 1868 vari följande kan läsas:

"Derjemte hafva vi öfverenskommit att, i händelse det sedan skiftena blifvit utlagda skulle så inträffa att någon delegare icke skulle komma i åtnjutande af mærgel på sitt nya skifte, en mærgeltäkt för gemensam räkning då skall afsättas utmed gatan vid Starkabäck till vidd som sådant fall kan anses erforderligt. "Mærglingens begynnande i området skulle eventuellt kunna bestämmas om man i bouppteckningar fann s k mærgelkärror upptagna.

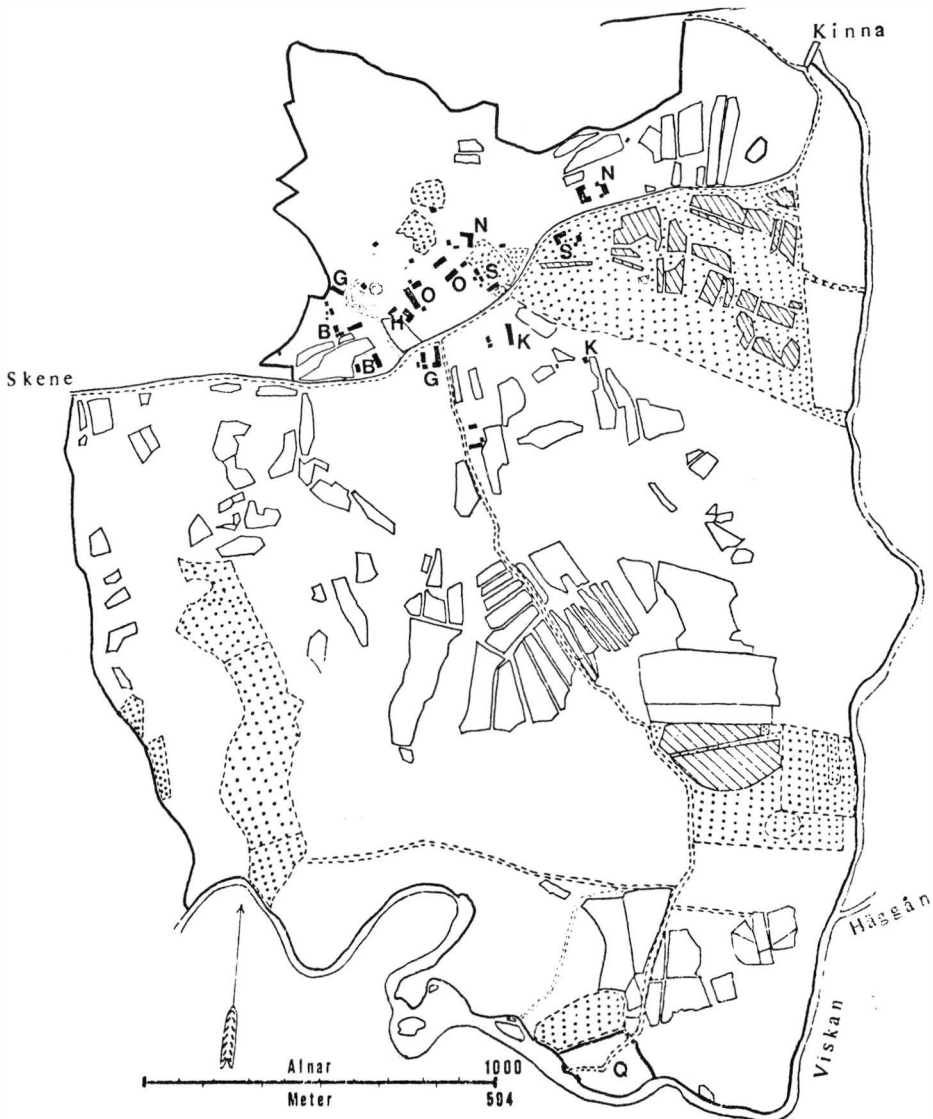
Vid sekelskiftet upphörde mærglingen allmänt eftersom jordarna efter några års skördar blev "utmærglade".

²⁾ Detta kan jämföras med läget för Assbergs underskikt eftersom vi har ett protokoll från 1839, vilket redovisar en 1836 beslutad och därefter uppgjord "...klassifikation, efter hwilken Torpare med flera inom Socknen, böra till kyrkobyggnaden utgöra dagsverken." Denna grundades på kreatursinnehavet vilket för Assbergs torpare m fl var 13 kor på 12 hushåll.

Karta 11: Assbergs by före Laga Skiftet av inägorna 1831. Sigårdens ägor speciellt markerade.

Källa:

Carta öfver Inägorne till ASSBERGS BY uti ELFSBORGS LÄN Marks Härad och Öhrby Sn Laga Skiftade År 1831 af A.L. Gyllenhoff.

många och Boskaps Kreaturen för få, hwilket förhållande erfarenheten lærer, aldrig bestå med ett ordentligt Hushållsskick, i synnerhet i en ort där ingen säd växer, med mindre än att Åkern årligen blifver wäl körd och häfdad, samt hwart annat År tillräckeligt gödslad.”

SKIFTETS GENOMFÖRANDE

1830–31 var revolutionernas år i Europa. I Assberg var omvälvningarna fredligare.... Den 14 juli 1831 inställde sig löjtnanten och Comission Lantmätaren A.L Gyllenhoff i Assberg för att verkställa laga skifte sedan sådant begärts av Petter Fredrik Wennerström i Olsagården. Detta var anmärkningsvärt tidigt, endast fyra år efter förordningens utfärdande 1827. Övriga byar i området skiftas först under andra hälften av århundradet.

Efter utfärdad och i Örby kyrka uppläst kungörelse inställde sig:

Olsagården	½ mantal frälse	Herr Petter Fredrik Wennerström ¼ mt och ”för omyndige Sonen” Anders Johansson ½ mt ”tillstädes dess förmyndare Andreas Johansson i Sprakared och Johannes Axelsson i Lydde samt Lars Andersson i Apelhult”
Nilsagården	1 mantal frälse	Anders Jönsson ½ mt och Anders Andersson ½ mt
Sigården	½ mantal frälse	Per Jonsson ¼ mt och Sven Johansson ¼ mt
Klevagården	1 mantal frälse	Johannes Esbjörnsson ½ mt och Johannes Andersson ½ mt
Hallen	¼ mantal frälse	Johannes Jönsson
Gyltegården	1 mantal frälse	”sistnemde” Johannes Jönsson ½ mt och ”För Swen Svenssons omyndiga barn” ½ mt ”tillstädes dess förmyndare Swen Larsson samt Petter Nilsson”
Baskagården	½ mantal kronoskatte	Petter Nilsson ¼ mt och ”för omyndiga flickan Anna Britta Andersdotter” ¼ mt ”tillstädes dess Morfader Swen Olofsson”

”Derjemte infunno sig efter skedd kallelse Edsvurne Godemännen Riksdagsmannen Andreas Håkansson i Kattestad samt Nemndemannen Johannes Jönsson i Fagerhult, hwilka på tillfrågan ojäfvige lemnades... hwarefter Herr Auditetur N.G. Sommelius företrädde och anmälte sig såsom Biträde för alla Svarande Jordägarne.”

Därefter företeddes de handlingar som skulle ligga till grund för jordens omfördelning: storskifteskartorna över inägor och skogsmark.

Efter en del andra formaliteter begav sig ” Landtmätaren åtföljd av alla vederbörande ut för att skåda markerna”. Sedan man i stora drag uppskattat jordens kvalitet i olika delar av byns mark blev fastställt: ”På sådan grund anse Skiftesmannen och Godemän vara verkställbart att fördela Assbergs Bys inägor uti 2ne Skiften till hvarje Jordägare, utan någons verkliga lidande. Efter uppläsandet häraf, förklarade sig Samtliga jordägarna nöjde med Skiftesmannens och Godemäns beslut och således beviljade i allo nytt Skiftesverkställande å Assbergs inägor med anhållan att Skiftesmannen wid Skiftesläggningen måtte så widt ske kan bespara dem utflyttning, helst en Åbo af hvarje Hemman långt före detta på egen bekostnad gjorda utflyttning från de gamla Tomterna hwartill Skiftesmannen besvarade att vilja gå deras önsknings till mötes i nemnde avseende, så widt författningarne det tillåta.”

Inägornas uppmätning och värdering

Under slutet av juli pågick så mätning av jorden.

Nästa sammanträde hölls den 9 augusti. Då hade alla åkrar och ängar uppmätts och skulle graderas efter kvalitet, så att omfördelningen blev rättvis. En liten areal av god kvalitet kunde motsvaras av en större av sämre kvalitet. I kolumnen för ”Uppskattadt” har man jämförelsemåtten. Deltagarna godkände mätningen och ”taxeringsinstrumentet” varefter följande överenskomts;

”Sigården ½ mtl skall hafva sina förut innehafda Gården utmed Landsvägen och det öfvriga af Skåkagårdens ängar som Nilsagården lemna, samt såsom sitt andra Skifte af Olsagården förut innehafda Qvarnagårde å Cartan teknade med No. 202 m.m.”

På samma sätt beskrevs de övriga gårdarna, varefter sammanträdet avslutades för denna gång.

Den 6 December sammanträdde man ånyo.

”Till denna dag var delningen Hemmanen emellan uti Assbergs By på marken utstakad samt Röslagd och återstår således för förrättningens avslutande ej mera än att afgöra ersättningarna i och för detta Skifte.” Nedan ges ett exempel på noggrannheten i regleringarna.

”1. Rörande utflyttningkostnaden af ½ Hemmanet Berg Andersgården öfverenskomms att Hemmanet Gyltegården skall lemna till den utflyttande 16 Stk Timmerträns Sigården 16 dito Nilsagården 16 dito Hallen 8 dito Olsagården 16 do Baskagården 16 do samt ½ Berg Andersgården 8 stk do tillsammans 8 tolfter timmer som skall vara minst 12 alnar långt samt 7 tum i topp. Detta timmer tages på förenämnda Hemmans skogar och körs af nemnda Hemmans Åboer till anwist ställe å nya Tomteplanen så att den utflyttande Åboen ej därmed på minste sett betungas.”¹⁾

¹⁾ Eftersom det tidigare beslutats att alla hade rätt till ”qvarboende” måste utflyttningen ha skett frivilligt.

Protokollet fortsätter på samma detaljerade sätt att redogöra för de övriga hemmanens skyldigheter mot den utflyttande.

Varje inäga nummerades, uppmättes och graderades med hänsyn till kvalitet och avkastning. Sigården får utgöra exempel.

”No. 6 Sigården ½ mantal Frälse Skatte har förut innehaft följande ägor.

Åker		Inrösningsjord			
Ägornes nr å Cartan	Grader	Areal		Uppskattadt	
		T	K	T	K
173 Norrlången närmast gatan	1	1	6.0	1	6.000
a Öfverst på ändan	11/2		8.0		5.333
176 Wasså kern	1	1	22.5	1	22.500”
På så sätt beskrivs 22 åkrar.					
	Summa	9	4.8	7	25.912
Därpå följer.					
”Äng och tomter					
172 Backe nedom Nollängen	4		5.0		1.250”
(51 ängar och tomter förtecknas och beskrivs)					
	Summa	43	1.5	23	13.498
”Åkersumman hitföres					
		9	4.8	7	25.912
Dess andel i samfällda marken					
					0.354
Afgår för vägen till Qvarnen					
					1.648
Summa i behåll					
		52	6.3	31	5.386”

Alla gårdars inägor förtecknades och beskrevs på samma sätt och dessutom fanns ett detaljerat flyttningsförslag för Klevagårdens (Berg Andersgården) olika byggnader. Det tidigare samfält brukade området i norr fördelades vid taxeringen proportionellt mot mantalet.

Tabell 4: Åkerarealen i Assbergs bys inägor före laga skifte 1831 fördelad på gårdarna. Samt eventuella förändringar sedan storskiftet.

N	S	K	O	H	G	B	summa
10t 21,3k	9t 4,8k	9t 31,7k	8t 30,9k	2t 28,2k	9t 25,9k	5t 18,3k	1825,1k
(-35,7k)	(+6,8k)	(-3,3k)	(+11,9k)	(-40,8k)	(-14,1k)	(-2,7k)	(-77,9k)
t = tunnland k = kappland							

Trots att en del av utmarkens sydöstra hörn, med där gjorda intagor, sedan storskiftet tydligen kommit att räknas till inägorna har åkerarealen på inägorna minskat. Detta förhållandet är märkligt och vi får anledning att återkomma till det senare.

Fördelning av inägorna

Vid fördelning av inägorna får Sigården fortsatt utgöra exempel.

”½ Mantal Frälse Sigården bekommer med rättighet till kvarboende följande ägor.

Nummer å Cartan	Åker	Grader	Inrösningsjord			
			Areal		Uppskattadt	
			T	K	T	K
af 192	Åker i Qwarnagärdet	1		0,1		0.100
372	dito i framskiftet	11/4		6.0		5.200
etc.		Summa	8	22.5	6	25.254
	Äng och Tomter					
af 184	Äng intill Qvarnagärdet					
etc.		Summa	40	27.4	24	12.109
	Åkersumman hiföres		8	22.5	6	25.254
		Summa	49	17.9	31	5.378”

Samtidigt med skiftet skedde ett ägobyte med Haby Skåkagård. Vid detta avstod Assbergs by bl a 43,6 kappland åkermark i utbyte mot en större andel ängsmark. Samtidigt med skiftet drogs också nya vägar som tog några kappland ängsmark i anspråk.

RESULTAT AV SKIFTET (Se karta 12)

Alla gårdar får som synes sina inägor lagda i två skiften, utom Gyltegården som får ett. De åkrar som hörde till Sigården före laga skiftet är snedstreckade, dess ängar prickade. Redan efter storskiftet var alltså gårdens ägor väl samlade. Vid laga skiftet fick Sigården behålla sin mark i det s.k. framskiftet (S1), medan man fick sitt andra skifte (S2) i södra delen, där Viskan gör en 90-grader krök. Detta skifte är sammansatt av åkrar och ängar från flera andra gårdars tidigare ägor, vilket framgår av de små versalerna. Sigårdens tidigare mark norr om S2 tillfaller vid laga skiftet i stället Olsagården. HS betecknar Haby Skåkagård.

Sedan omfördelningen av ägorna genomförts var åkerarealen enligt nedanstående tabell.

Tabell 5: Åkerarealen i Assbergs bys inägor efter laga skiftet 1831 fördelad på gårdarna. Samt eventuella förändringar p g a omfördelningar etc.

N	S	K	O	H	G	B	summa
8t 3,0k	8t 22,5k	14t 0,5k	8t 14,5k	2t 17,5k	8t 21,7k	5t 5,8k	1781,5k
(-82,3k)	(-14,3)	(+128,8k)	(-16,4k)	(-10,7k)	(-36,2k)	(-12,5k)	(-43,6k)
t = tunnland		k = kappland					

Som synes har Klevagården ökat sin åkerareal med 128,8 kappland dvs drygt fyra tunnland. Samtliga övriga gårdar har fått avstå åkerareal. Den totala åkerarealens minskning förklaras av ägobyttet med Haby Skåkagård.

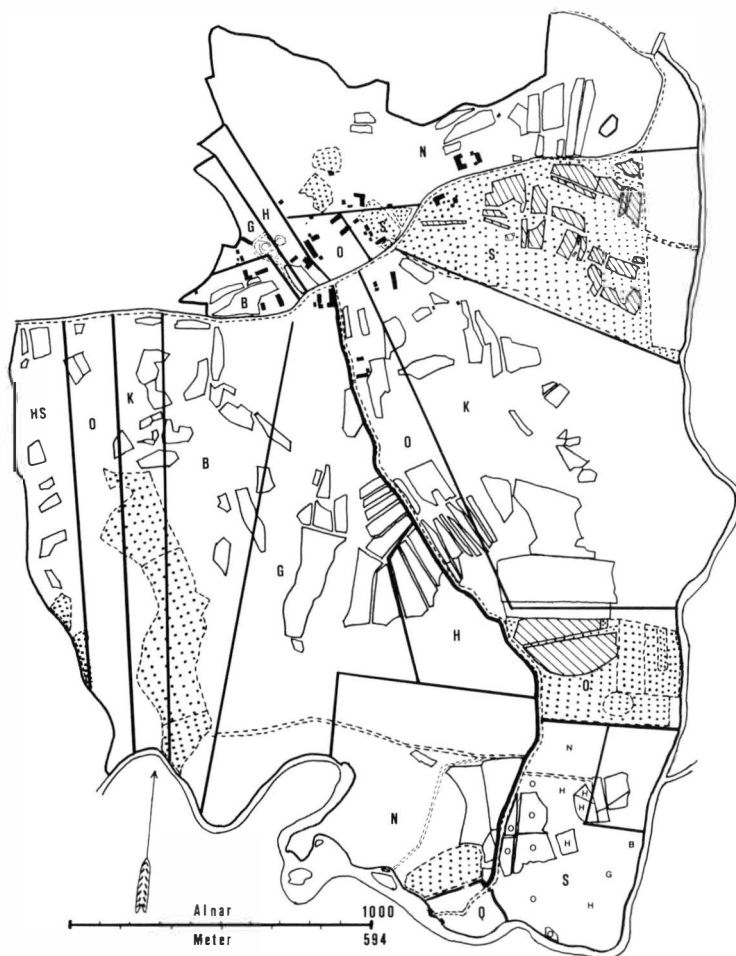
Karta 12:

**Assbergs by efter verkställt Laga Skifte av in-
ägorna 1831.**

**Sigårdens ägor före skiftet är speciellt marke-
rade.**

Källa:

Se karta 11

Karta 13: Utmarken i Assbergs by före Laga Skifte 1869.

Källa:

Karta öfver Utmarken till ASSBERGS BY

. . . upprättad vid Laga Skifte år 1869 af M.C. Liander Kommissions-
Landmätare.

Laga skifte av Assbergs by utmark år 1868-1869

LÄGESBESKRIVNING (se karta 13)

Vid laga skiftet år 1831 i Assbergs by kom inte utmarken att beröras. Dess södra del låg kvar i storskifte medan den norra delen, det s k Kåklefområdet, som länge var allmänning sänjodelades 1862, dock utan att skiftet vann laga kraft.

På kartan kan vi se att uppodlingen av utmarken varit kraftig sedan storskiftet. Nästan all mark som skiftades har odlats upp. Dock har Sigården och Klevagården varit dåliga odlare vilket kanske förklaras av att det var på deras områden som bergbackarna låg.

Hörnet längst i sydöst har sannolikt övergått till att räknas som inägor.

Bebyggelsen i det storskiftade området har till stor del försvunnit men i gengäld har ny, omfattande, sådan tillkommit i allmänningen varvid även åkrar upptagits.

Då landskansliet 1868 förordnar M C Liander som skiftesförrättare förbjuder man också delägarna i skifteslaget "...dels att, efter verkställd gradering å de egor som skola skiftas, flåhacka eller skumplöja och derefter bränna jorden... innan skiftet blifvit afslutadt..."

Citatet anger klart att bönderna antogs bruka jorden enligt den s k "paring and burning"-metoden. Denna var en engelsk metod som i början av 1700-talet blev känd i Sverige och fick ett lokalt fäste i Västergötland. Metoden innebar att odlingsområdets ytskikt med tillhörande vegetation upplåddes, med flåhacka eller stundom skumplog, torkades och brändes varefter askan spreds ut på fältet.

Denna brännodlingsmetod levde längst kvar vid mossodling som ju fick stor omfattning vid 1800-talets mitt men den övergavs helt i slutet av seklet. Avkastningen var till en början god men jorden blev efter hand utsugen.

SKIFTETS GENOMFÖRANDE

När änkan Mari(a) Jansson i maj 1868 hos "Kongl. Majts Befallningshafvare i Elfsborgs län" anhåller om laga skifte av utmarken var följande situation rådande enligt hennes beskrivning:

Baskagården	½ mantal kronoskatte	A(nders) Johansson ¼ mt och Nils Eriksson i Kråkebacka ¼ mt
Gyltegården	1 mantal fräse	Emanuel Nilsson ½ mt och A(nders) Johansson ½ mt

Hallen	¼ mantal fräse	A Johansson ¹⁾
Olsagården	½ mantal fräse	A(nders) Johansson ⅓ mt och Maria Jansson ⅙ mt
Klevagården	1 mantal fräse	Johan Petter Larsson ½ mt och Anders Johansson ½ mt
Sigården	½ mantal fräse	Erik Andersson ½ mt och Johannes Andersson ½ mt
Nilsagården	1 mantal fräse	Erik Andersson ½ mt och Johannes Andersson ½ mt.

Maria Jansson uppmanas av landskansliet i Vänersborg att låta sin ansökan och resolution "...befordras till uppläsande från predikstolen i Örby sockens kyrka" för att låta dem som vill yttra sig över Maria Janssons förslag till förrättningsman (M C Liander) inom fjorton dagar.

I mitten av augusti förnyar Maria Jansson sin ansökan om laga skifte och bifogar intyg om att resolution kungjorts, varför landskansliet den 19 augusti förordnar M C Liander som förättningsman.

Liander sammanträder första gången med bönderna i Olsagården den 21 september tillsammans med två från socknen kommande godemän.

Vid mötet framhöll delägarna att man, om möjligt, ville behålla de områden i Kåklef som blivit avmätta 1862. Baskagårdens delägare begärde också att få behålla det område vid landsvägen som förut tillhört hemmanet, särskilt som lantmätaren under året verkställt en sämjodelning av utmarksloten delägarna emellan.

Utmarkens uppmätning och värdering

Eftersom utmarkskartan av 1782 inte var av den beskaffenheten att den kunde ligga till grund för skiftet bestämdes att ny mätning skulle göras över utmarken. Dock begärde delägarna att Kåklefskartan och kartan över Baskagårdens utmarkslott skulle förbli oförändrade vid den nya kartans konstruktion. (Detta beslutades också vid nästkommande möte.)

Därefter beslöts att ägomätning och gradering skulle påbörjas nästkommande månad och att delägarna skulle erhålla underrättelse därom genom pålysning i kyrkan.

Nästa sammanträde avhölls i början av november och lantmätaren presenterade då en fullständig konceptkarta över i skiftet ingående ägor.

Nu föredrogs också frågor rörande ägoutbyten, delningsgrund och allmänna undantag. För dessa frågor skapades en speciell förening. Därvid beslöts bl a

¹⁾ Detta uppger Maria Jansson den 23 maj 1868. Enligt lantmätarens protokoll av den 21 september samma år, godkänt och underskrivet av bygdeägarna, anges dock Torkel Johansson som ägare av detta hemman utan någon förklaring.

...att delningsgrunden för utmarkens skiftande skulle vara "...hvarje hemmansnummers innehaf, såsom det på marken nu häfdas". För den del som gick under namnet Höga Assberg gällde dock att fördelningen hemmanen emellan skulle ske efter oförmedlade mantalet.

...att till undantag av skiftet skulle för gemensamma ändamål avsättas hela det sk Höga Assberg dit en väg dessutom skulle avsättas från gatan över Hallens ägor.

...att om någon delägare inte skulle komma i åtnjutande av märgel vid skiftet så skulle en gemensam märgeltäkt avsättas.

Tio månader senare, i mitten av september 1869, hade graderingen och ägobeskrivningen klarats av och en plan förelåg för skiftesläggningen. Innan den uppvisades bestämdes om grunderna för eventuell odlingsersättning. Delägarna beslöt att den skulle ske med pengar, men då de inte kunde enas om det belopp som skulle utgå per uppskattat kvadratref bestämde Liander och godemännen själva att den skulle beräknas till 4 Riksdaler Riksmünt per kappland eller 22 Riksdaler 80 öre per kvadratref. Ersättningen skulle ske med halva beloppet vid skiftets tillträde och med resterande del ett halvår senare. Om bristande odling förelåg på soldattorpen skulle roteintressenterna överta de torpen tillkommande odlingsersättningarna och därefter ansvara för att dessa användes till det bestämda ändamålet.

RESULTAT AV SKIFTET (se karta 14)

Fördelningen av ägorna blev:

Baskagården (B1 – A Johansson, B2 – Nils Eriksson i Kråkebacka)

Gyltegården (G1 – Emanuel Nilsson, G2 – A Johansson, Gs – soldattorp)

Olsagården (O1 – A Johansson, O2 – Maria Jansson, Os – soldattorp)

Klevagården (K1 – Johan Petter Larsson, K2 – Anders Johansson)

Sigården (S1 – Anders Andersson, S2 – Sven Johansson, Ss – soldattorp)

Nilsagården (N1 – Erik Andersson, N2 – Johannes Andersson, Ns – soldattorp)

Hallen (H – Torkel Johansson)

Därtill kom ett samfällt område i nordväst som enligt beskrivningen avsondrats från Hallen.

I övrigt beslöts bl a...

...att Olsagårdens soldattorpshus skulle flyttas till torpet Westerlid i Kåklef och där få sina ägor i ett skifte. För detta skulle skifteslaget bestrida halva kostnaden.

...att för flyttningen av Sigårdens soldattorpshus hela kostnaden skulle bestridas av skifteslaget,

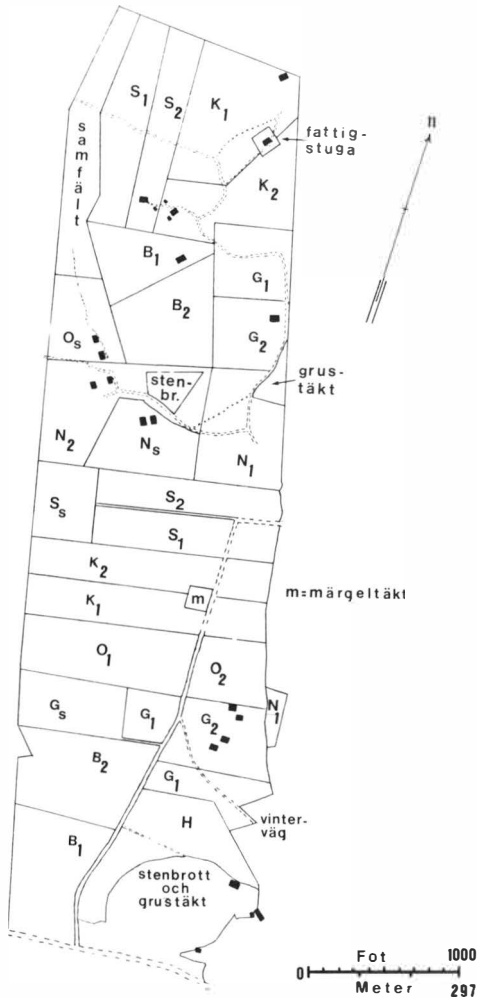
...att en ny märgeltäkt om 150 gånger 150 fot skulle öppnas längs den gamla gatan på Klevagårdens skifte,¹⁾

...att Erik Andersson i Nilsagården övertog den till soldattorpet förut hörande åkertegen längst i öster,

¹⁾ Märgeltäkten kom inte att laga skiftas förrän 1951!

Karta 14: Ägoförhållandena i Assbergs bys utmark efter Laga Skiftet år 1869.

Källa:
Se karta 13

...att utflyttningshjälpen skulle ske med pengar (varvid ett ökedagsverke svarade mot 2 Riksdaler och ett karldagsverke mot 1 Riksdaler allt räknat i riksmünt) till rotehållaren när flyttningen företogs,

...att flyttningen av husen skulle vara verkställd före 1:a oktober påföljande år vilket gav ett drygt års flyttid,

...att för gatornas anläggande A Johansson och Emanuel Nilsson utsågs till föreståndare dels med rätt att bestämma när och hur arbetet skulle utföras och dels med rätt att påbjuda därtill åtgående öke- och karldagsverken. Om någon ej bidrog med dagsverken kunde föreståndaren leja sådana på orten och därefter genom kronobetjäningen driva in beloppet från den tredskande.

SAMMANFATTNING

Av det naturgeografiska avsnittet framgick att förutsättningarna för jordbruk i Marks härad och Assbergs by inte var de allra bästa. Detta bekräftas också av äldre dokument, t ex Olsagårdens förmedlingsprotokoll från 1826. Man försökte därför tidigt skapa alternativa inkomstkällor. Till en början gränshandel med framför allt oxar och annan boskap och senare hemväveri och förläggjarverksamhet.

Slår vi samman tabellerna 3, 4 och 5 finner vi följande utveckling:

Tabell 6: Åkerarealens utveckling på Assbergs bys inägor, från storskiftet till efter laga skiftet, fördelad på gårdarna.

	storskiftet 1777-80	före laga skiftet 1831		efter laga skiftet 1831	
	areal	areal	%-förändr. sedan 1777	areal	%-förändr. sedan 1777
Nilsagården	377k	341,3k	- 9,5	259,0k	- 21,3
Sigården	286k	292,8k	+ 2,4	278,5k	- 2,6
Klevagården	323k	319,7k	- 1,0	448,5k	+ 38,8
Olsagården	275k	286,9k	+ 4,3	270,5k	- 1,6
Hallen	133k	92,2k	-30,7	81,5k	- 38,7
Gyltegården	328k	313,9k	- 4,3	277,7k	- 15,3
Baskagården	181k	178,3k	- 1,5	165,8k	- 8,4
summa	1903k	1825,1k	- 4,1	1781,5k	- 6,4

k = kappland

Eftersom åkerarealen på inägorna minskade med 4,1 % mellan storskiftet 1777-80 och fram till laga skiftet 1831 samtidigt som en del av den uppodlade utmarken under tiden kommit att räknas som inägomark måste den verkliga åkernedläggningen ha varit större. Vid själva skiftet försvann så ytterligare 2,3 % åkermark på inägorna till Haby Skåkagård.

Åkernedläggningen på inägorna kan ha kompenseras av uppodling på utmarken (och i byeskogen). Sådan skedde också men vi vet inte riktigt vem som

utförde den. Till stor del måste detta ha skett genom ökningen av jordbrukets underklasser i Assberg – soldaterna, torparna och backstugusittarna även om äganderätten formellt låg på de ursprungliga gårdarna. Självfallet måste gårdarna i så fall ha fått någon form av ersättning för jordanvändningen.

Efter skiftena försvann behovet av omfattande avgränsningar mellan de gamla tegarna. Härigenom vann man förmodligen i praktiken mer brukbar jord än vad nedläggningen motsvarade i teorin.¹⁾

Trots ett tidigt laga skifte och (mycket?) tidig mörgling var bruksredskapen (krok) och bruksmetoderna (ensäde på inägorna och ”paring and burning” på utmarken) ålderdomliga samt avkastningen låg. Mycket tyder på att man på gårdarna helt enkelt mer eller mindre lät jordbruket bli binäring till hemväveri och förlagsverksamhet. Klevagården kan möjligen utgöra ett undantag efter 1831. Samtidigt skedde en kraftig tillväxt i torparklassen där man utan valmöjlighet tvingades bli hemvävare åt förläggarna och så småningom industriarbetare.

¹⁾ Christer Winberg gissar att det minskade behovet av avgränsningar medförde en arealvinst på 10 % i hans undersökningområde – Dala pastorat mellan Falköping och Skövde. (s 278).

KÄLLFÖRTECKNING

Kartor med beskrivningar och skiftesprotokoll

(Lantmäteriverkets aktnummer inom parentes)

Kopia av Geometrisk Charta öfwer ASBERGS BYESKOG uti Marks Härad och Elfsborgs Län, hwaruti, utom nämnde By och hemmanet Haby Skåkagården i Örby Sokn, Welingstorps by och Berg i Kinna Sokn, samt Freabygd i Hajom Sokn är belägne författad till delning år 1777 af Henr. G. Malmsten. (0.223-2¹).

Geometrisk Charta öfwer Inägorne till Asbergs och Welingstorps Byar uti ELFSBORGS LÄHN, Marks Härad, Örby och Kinna Soknar, Afmätt till Stor-skifte Åren 1777 och 1778 af Commissions Landtmätaren Henr. G. Malmsten. (0.223-2²).

Geometrisk Charta öfwer Tåmarken till ASSBERGS och WELINGSTORPS BYAR uti Elfsborgs Län, Marks Härad och Örby samt Kinna Soknar, författad år 1782 af Henr. G. Malmsten genom Hugo Casper Westerstrand. (0.223-2³).

Protokoll från beredning för skatteläggning av Olsagården av den 9 juni 1826. (0.223-2⁴).

Carta öfver Inägorne till ASSBERGS BY uti ELFSBORGS LÄN, Marks Härad och Öhrby Sn Laga Skiftade År 1831 af A.L. Gyllenhoff. (0.223-2⁵).

Karta öfver Utmarken till ASSBERGSB Y uti Örby socken, Marks Härad och Elfsborgs län; upprättad vid laga skifte år 1869 af M.C. Liander Kommissions-Landtmätare. (0.223-2⁷).

KARTA öfver MARKS HÄRAD år 1900. ("gamla ekonomiska kartan").

Ekonomisk karta över Sverige 1959, 6C Kinna 5C Skene.

Övrigt

Husförhörslängder för Örby socken åren 1791-1792, 1829-1832, 1872-1881. (Landsarkivet i Göteborg).

Referenslitteratur

Bergstrand, I. Näringslivets förändringar i södra Halland under 1800-talet. I Halland 1962.

Bringéus, N. A. Jordbruk. I Arbete och redskap, Lund 1976.

Carlsson, S. och Rosén, J. Svensk Historia II, Stockholm 1964.

af Forsell, C. Statistik öfver Sverige, Stockholm 1978.

Guteland, G. m.fl. Ett folks biografi, Stockholm 1979.
 Hannerberg, D. Svenskt agrarsamhälle under 1200 år, Stockholm 1975.
 Heckscher, E.F. Svenskt arbete och liv, Stockholm 1971.
 Helmfrid, S. The storskifte, enskifte and laga laga skifte in Sweden. I Geografiska Annaler 1961: 1-2.
 Hylander, R. Äldre bebyggelse och näringsliv. I Kinna I, Kinna 1958.
 Hylander, R. I fogdeborgens skugga. I Kinna I, Kinna 1958.
 Melander, A. Anteckningar om Marks och Bollebygd's härader i Älvsborgs län m.m., Göteborg 1913.
 Millqvist, F. Färgerier och tryckerier i Borås, Ulricehamn och Sjuhäradsbygden. I Från Borås och de sju häraderna, Borås 1983.
 Norborg, K. Rural bebyggelse och markanvändning i Sverige från laga skiftet till andra världskriget. I Svensk landsbygd, Kungälv 1979.
 Nyström, P. Maclean. I Historieskrivningens dilemma, Stockholm 1974.
 Ortnamnen i Älvsborgs län, del IX:1, Stockholm 1916.
 von Post, L. Viskadalen. Jökelsbädd-havsfjord-bondebygd. Särtryck daterat 1947, biblioteket i Kinna.
 Skarin, O. Grängårdar i centrum 2, Göteborg 1979.
 Sporrang, U. Bysamhället. I Svensk landsbygd, Kungälv 1979.
 Spärrfästet Öresten. Stencil från Skene-Örby hembygdsförening sign. GL.
 Sterner, B. Kinna och dess omgivningar – en naturgeografisk skiss. I Kinna I, Kinna 1958.
 Winberg, C. Folkökning och proletarisering. Göteborg 1975.
 Åberg, A. När byarna sprängdes, Lund 1979.

ORDFÖRKLARINGAR

aln	59,4 cm
bonitet	jordens avkastningsförmåga
ensäde	hela åkern besås årligen
flåhacka	en sorts bladhacka som användes för att flå av det översta skiktet på obrukad mark
fot	29,7 cm (½ aln)
fädrov	inhägnat stråk från fähus till utmark
förmedling	skattenedsättning
förpantning	”Enligt plakatet mot skattskyldig jords minskning 1677 var alla andra former för jordstyckning än hemmansklyvning förbjudna och starka restriktioner mot torpanläggningar rådde. Men denna bestämmelse kringgicks på flera olika sätt. Ett var systemet med ’förpantningstorp’. En person lånade en summa pengar till en bonde. Som säkerhet fick han en jordbit, en förpantning, att disponera. Det var underförstått att lånet aldrig skulle betalas tillbaka”. (Winberg s 40).
godemän	ett slags förtroendemän

hemman	”De fyra olika slagen av hemman voro: krono, kyrko, (världsligt) fräse och skatte. Att den egentliga bondejorden kallades skatte innebar att den utgjorde sina avgifter direkt till Kronan såsom landets herre, medan bönderna på de tre övriga slagen av jord betalade till vederbörande herrar i stället för till staten, varvid visserligen kronobönderna, sålunda åborna på kronojorden, likaledes betalade till Kronan, fastän i dess egenskap som jordägare och icke som landets herre.” (Heckscher s 36).
kappland	1/32 tunnland (154,2 m ²)
korntal	skördestorlek per utsått korn. Om utsädet räknas in i skörden talar man om bruttokorntalet, annars om nettokorntal. Fr.o.m. 1820 dominerar nettokorntal.
krok	årder
lantbonde	före mitten av 1800-talet benämning på arrendator, i synnerhet brukare av frälsejord.
linbasta	hus för lintorkning
märgel	kalkhaltig lerjord vilken användes till jordförbättring
odal	äldre benämning på jordegendom vilken innehades med full äganderätt och oftast var ärvd
onera	pluralis av onus = börd; benämning på skatter och andra pålagor
parm	6 stackar = 27 kubikalnar, användes som mått för hö
ref	10 stänger = 100 fot
tresäde	åker uppdelas i tre stycken, varav två besås och ett ligger i träda
tunna	2 spann = 146,6 liter
tunnland	4934 m ² (32 kappland)
tvåsäde	åker uppdelas i två stycken, varav det ena besås och det andra ligger i träda
tå	byplatsen (i Västergötland), ej att förväxla med tåmark som är detsamma som utmark eller allmänning
åbo	en som har åborätt dvs. besittningsrätt, ärftlig och överlåtelsebar på obegränsad tid till nyttjande av jord, vanligen tillhörande staten
äkra	obrukad åker som växer igen till vall

Tack

Vi vill tacka Ragnar Olsson vid Kulturgeografiska institutionen i Göteborg för råd och anvisningar och hjälp med anskaffandet av kartmaterial, samt Gustav Larsson, Birgit Karlsson och Torsten Lundberg av vilka vi fått värdefulla informationer om gamla Assberg.

FEM DECENNIERS HEMSLÖJD

Ingela Bruce

Julutställningen på Borås Museum år 1984 presenterade Borås Hemslöjd som 50-års jubilerade. Museet visade typiska produkter från de fem decennierna i tre viktiga epoker: den framgångsrika men enkla starten, 50-talet med offentlig utsmyckning och slutligen nutiden.

Nedanstående uppgifter bygger främst på samtal med Boel Grill, Båstad, där några viktiga händelser och intressanta episoder under fem decennier beskrivs.

HUR BORÅS HEMSLÖJD KOM TILL

Distriktslantbruksmötet på Axvalla hed 1934 är ett nyckelord för Hemslöjden Borås tillblivelse. De två sjuhäradsdamerna Vera Diurson och Elise Erikson hade blivit ombedda att samla in hemslöjd från de sju häraderna till en lantbruksutställning på Axvalla hed i norra Västergötland.

De två ombuden hade inga som helst svårigheter att finna bra slöjdalster. Där fanns fortfarande många vävnadsförläggare på landsbygden som lämnade ut garn till väverskor. Också den manliga slöjden – hårdslöjden – blev väl representerad med smeder, korgmakare och andra.

I samband med utställningen väcktes åter en tanke på en ny Hemslöjdsförening i södra Älvsborgs län. Elfsborgs läns Hemslöjdförening bildades redan 1867 och delades 1971 upp i södra och norra Älvsborg.

På 30-talets mitt var sjuhäradbygden det enda område i Sverige som inte hade en fungerande hemslöjdsförening. Fruarna Erikson och Diurson beslöt sig för att starta en. De frågade landshövding von Sneidern om han var villig att starta föreningen. Det dröjde två år – till 1937 – innan föreningen De Sju Häradernas Hemslöjdsförening bildades. Under tiden hade en anspråkslös affär hunnit startas.

AFFÄRENS START

Till grundarna räknas Elise Erikson och Vera Diurson och elva andra Boråsda-mer. Boel Sällfors ombads förestå affären samt stå som firmatecknare, vilket medförde att alla transaktioner gick över hennes egen deklARATION. Då affären började gå med vinst anlätades en advokat för att reda ut vad Boel själv skulle betala skatt på och vad Hemslöjden skulle stå för.

Detta förfaringssätt ändrades på 40-talet då man omorganiserade till ekonomisk förening – upa – efter modell från Svenska Hemslöjdsföreningarnas Riks-

Vävnadsförläggare Anna Andersson, Öxabäck.

förbund. Det blev istället ett andelssystem där några av de som startade affären köpte andelar. Alla inkomster tillföll föreningen.

De företagsamma kvinnorna menade "Vi skall börja väldigt smått och det går nog bra". Många förståsigpåare menade att det bara var ljusblå optimister som kunde starta en Hemslöjdsförsäljning i industristaden Borås. Varor fanns alltså att sälja – det visste man från Axvalla-utställningen. Men hur skulle ett lager kunna köpas in – det ihopsamlade startkapitalet var på 800: –?

Lagerhållningen löstes genom den legendariska vävnadsförläggaren Anna Andersson i Öxabäck som lät affären få bomullstyger och gardiner i kommission – varorna betalades efterhand de såldes. Från Ekelund och Esse, som tillverkade och sålde linnevaror, fick affären 1 års kredit. Tack vare dessa två företag kunde affären öppna i den affärslokal man lyckats hitta – och få använda den gratis. Anledningen till hyresfriheten var lokalens standard. Hälsovårdsnämnden hade dömt ut den gamla komministerbostaden invid Carolikyrcan i Borås.

Boel Sällfors ombads bli direktis. En disk med lådor inköptes för 200:– vilket lämnade ett djupt hål i den ursprungliga kassan. Inredningen i övrigt lånades ihop eller köptes billigt. Den blev därför enklast möjliga – sockerlådor och påvra hyllor. Fönstren var små och satt högt upp så någon skyltning var inte att tänka på.

Inför öppnandet den 5 december 1934 annonserade man, men det var också enda gången man i början kostade på sig en sådan "lyx". Kunderna var till en början mest vänninor och bekanta till initiativtagarna. Så småningom spred sig ryktet i staden att en trevlig Hemslöjdsaffär hade startats.

Men det var kallt i affären. Boråsvintrarna brukar var snörika och den här första vintern var inget undantag. Boel Sällfors drog på sig de långa strumporna

Boel Sällfors i den första affären 1934.

av fyrtrådigt ullgarn hennes mamma stickat åt henne. De var så tjocka att de nästan kunde stå själva. Hon hade också tjocka sockor och pjäxor för att stå ut med kylan. Trots detta var Boel vit om fötterna när hon kom hem. En kamin fanns dock. Men den var placerad i rummets ena ända och där blev det hett. Kunderna fick ta av kappan om de expedierades där. Gick de däremot till andra sidan av rummet kändes temperaturskillnaden – där var det kallt.

AFFÄREN UTVECKLAS

Den första dagskassan var på 10 kronor vilket var mycket pengar – ”det blir nog lysande affärer”, trodde man. Försäljningen gick snart också fint. Man började sälja trasmattor ritade av Boel Sällfors. Man anlidade väverskor. Från Rydboholmsfabriken köptes trasor billigt, 50 öre/kg. De färgades in på Justs färgeri. Kunderna fick sina mattor uppvävda precis som de önskade, efter prover Boel själv vävt upp, när det ej fanns kunder i affären. Det första större beställningsarbetet var en 3 m bred röllakanmatta som Boel själv komponerade och lät väva upp i bygden. Hon började också komponera möbeltyger.

I affären arbetade endast Boel Sällfors. Hon var chef, expedit, konstnär och springpojke – utan medhjälpare. Om kvällarna gick Boel Sällfors på aftonskola och lärde sig bokföring i tre år. Boel höll affären öppen mellan 10 och 18 med en timmes lunchrast. Hon hastade ut för ärenden och kunde kanske låta en pålitlig kund vakta affären. Eller så fick hon stänga helt och sätta lapp på dörren för att springa ner till brodern i järnaffären för att få hjälp i affärsfrågor.

Efter hand utvecklades såväl varusortimentet som exponeringsmöjligheterna.

FÖRSTA FLYTTNINGEN

Det blev sex månaders arbete i komministergården som sedan skulle rivas. Hemslöjden packades ihop med fyra lådor som resultat och flyttade efter en månads uppehåll in i nya lokaler. Boel arbetade som praktikant på Hemslöjden i Helsingborg under tiden. Det var på Skolgatan/Allégatan – i Hjelm's f.d. bilaffär – man flyttade in. Mycket större lokaler och denna gång blev det med skyltfönster.

Den första medarbetaren anställdes – Ing Marie Törnell – och affären kunde ha öppet hela dagen. Hon var också väutbildad och de två flickorna hade en spännande och rolig tid ihop. En och annan slöjdare tittade in och visade upp alster – man började samarbeta.

Den första som sålde slöjdvaror i stor skala till Hemslöjden blev Sven Andersson från Hedared. Han samlade in korgar från korgmakare i Hedaredstrakten. De gamla modellerna som sålts på marknaderna i alla år varierades en smula och försäljningen gick allt bättre. 50 st korgmakare arbetade i Hedared så småningom för affären.

Boel Sällfors fick flera medhjälpare och butiken utvidgades i samma lokal 1938. Den äldre lokalen var nu förstuga till själva affären. Sven Andersson byggde en enkel och billig inredning. Fler väverskor anlätades som vävde gardiner, möbeltyger och mattor. 1939 höll affären en egen utställning i Borås Konsthall. Ännu fler fick nu upp ögonen för Hemslöjden, och utställningen blev ett slags genombrott för affären.

HEMSLÖJDSKONSULENTER

Vera Diurson betydde mycket för affären och direktis Sällfors fick många goda råd av den äldre kollegan som var aktiv i Husmodersföreningen. I De Sju Häradernas Hemslöjdförening var Vera Diurson hemslöjdskonsulent och sekreterare i några år. Den bildades som nämnts 1937. Vera Diurson blev sedan ett namn på Aktiv Hushållning i Stockholm dit hon flyttade 1946. I fyra år arbetade olika konsulenter. 1950 anställdes Svea Landén som stannade i 28 år i som hemslöjdskonsulent. Nuvarande konsulenter är Ingrid Strömvall och Knut Östgård.

HEMSLÖJDEN UNDER 40-TALET

Boel Sällfors intresserade sig mycket för heminredning och design. Hon for på studieresor med Svenska Slöjdföreningens facksektion och kom i kontakt med den tidens utövande designers.

Den första riktigt stora inredningsbeställningen blev till brandstationen. Sven Sandwall var ordförande i Borås Brandstyrelse, tillika stadsfullmäktiges ordförande. Hans hustru Therese Sandwall var en stor idégivare och inspirationskälla för Boel Sällfors. Hemslöjdsföreståndaren började räkna på anbudet. Något tjugigt firmapapper hade man inte utan anbudet skrevs för hand på ett gult stort ark. Boel målade dit en liten grön kvist i övre vänstra hörnet. Brandchefen tittade snart in och bekräftade beställningen och undrade vad kvisten betydde. Boel menade att "om Hemslöjden får denna stora beställning kom vi på grön kvist".

Under krigsåren kom allt fler inredningsbeställningar. Många boråsare fick råd att rusta upp lokaler p.g.a. de goda tiderna för Sverige. Hemslöjden sysselsatte flyktingar från Finland, Estland, Lettland, Litauen och Danmark. De stickade och vävde. Under kriget upplevde Hemslöjden en rejäl uppgång. Många svenskar greps av nationell känsla – man ville ha svensktillverkade varor. Det var också svårt att få något annat p.g.a. kriget. Hemslöjden blev då ett intressant alternativ.

Men även affären fick dras med råvarubristens ersättningsmaterial. Cellul och splendolin skulle användas. Man blandade upp bomullen med konstmaterial för att spara på råmaterialet. Även cottolin började användas.

Under det första krigsåret fick Boel Sällfors höra i radio att alla som hade ull i sina affärslager skulle deklarera hur mycket de hade. Efter tvekan om allt skulle redovisas eller ej gjorde Boel Sällfors helt sanningsenligt en lista på den ull hon hade. Det var inte litet. Affären vävde ju mycket ylletyger som såldes över hela landet mot postförskott. Boel brukade själv sortera de grova sorterna till mattgarner, lite fastare till kapptyger och de mjukare till klänningstyger. Efter redovisningen visade det sig att tilldelningen blev efter den redovisade ullmängden. Affären fick en rejäl tilldelning, tack vare Boels ärlighet.

Hemslöjden anlitate nu också textilkonstnärer för inredningarna – Birgitta Ajnefors vann en landsomfattande tävling med en flossamatta.

Hemslöjdsaffärens inredning år 1951.

AMERIKAÅRET

1949 fick Boel Sällfors chansen att arbeta i Amerika med skandinaviskt konsthantverk. Hon anställdes av Bonniers som utvidgade sin bokhandel i New York med konsthantverk. Boel tog tjänstledighet i ett år för att arbeta i butiken. Hon fick uppleva mycket spännande och träffade många intressanta personer. Bl.a. Greta Garbo som kom till butiken på julafton. Boel och filmskådespelerskan drack glögg och pratade om svenska julseder.

Museum of Modern Art i New York hade en årlig utställning om det som ansågs vara bäst design och kvalitet. Av Hemslöjden i Borås hade man valt 7 saker vilket naturligtvis glädde Boel Sällfors. I en vandringsutställning "ABC of Sweden" hade Boel med en linnegardin. Hemslöjdsvaror från sjuhäradsbygden förekom också i många amerikanska tidskrifter.

Så var det dags att återvända till Sverige. I Borås hade Ella Skoglund skött affären utmärkt. I det ljuva vårvädret tyckte Boel att många såg bleka och färglösa ut i jämförelse med New Yorkborna. Det blev dags för ny flyttning. Inspirerad av Amerikatiden öppnades den nya butiken med Cocktailparty. Inredningen gick helt i teak med glashyllor på de vita väggarna. Det blev succé – kunder strömmade till för att se den nya butiken och lära sig lite om vad som var modernt i USA. Bl.a. såldes en hel del lurexvaror.

50-TALETS HEMSLÖJD

Hemslöjden fick flera stora inredningsbeställningar på 50-talet. Borås Stads-hus inreds helt med textila varor från Hemslöjden. Textilkonstnärerna Ingrid

Exporten av engrosprodukter till Amerika var betydande.

Dessau och Margareta Harström arbetade för affären liksom över 20-talet expediter. Engrosförsäljningen blev alltmer betydelsefull. Man anlidade slöjdare och hemmafruar runtomkring i trakten för produktionen. Det var affären som fastställde design och så fick tillverkarna göra sina delar. Ofta gjordes allt av en tillverkare men ibland fick en tillverkare göra figursågningen och en annan målningen t.ex.

Stor produktion av engrossaker fanns bl.a. på slottet Hökerum. Den största produktionen var jultomtar – vilka för övrigt blivit ett välkänt kännetecken för Hemslöjden Borås.

Också kyrkorna i Boråstrakten beställde mattor, antependier och mässhakar från Hemslöjden – det blev helt enkelt en självklarhet att beställa från affären.

Många Boråskvinnor hade kläder uppsydda av hemvävt tyg från Hemslöjden. Affären sålde också möbelyger, förutom textil för offentlig utsmyckning.

1957 tog Hemslöjden fram turistsouvenirer vilka blev en stor framgång. Man utnyttjade boråssaxarna som emblem. Hemslöjden hade många studiebesök genom åren. Särskilt under 50- och 60-talen kom det busslaster bl.a. med ameri-

Familjen Kjellgren, Borås arbetar med engrosvaror för Hemslöjden.

kanska turister på genomresa. De stannade i Borås för att gå på Hemslöjden. Personalen var klädda i folkdräkter och slöjdare tillverkade egna alster, vilket väckte stort intresse bland turisterna. Boel Sällfors-Grill var själv en person som ofta kontaktades av veckotidningarna för att ge praktiska tips av olika slag.

1959 firades 25-årsjubileum med många slöjdare och personal inbjudna. Just besök hos slöjdarna var något Boel Sällfors-Grill försökte hinna med. På 40-talet hade man inte bil utan besök fick göras per cykel. Vid ett tillfälle lastades cykeln på tåget och i Horred skulle ett antal väverskor besökas – de var tillskrivna om vilken vecka det gällde. En väverska bodde långt in i skogen – cykeln fick lämnas och i slutet på en smal väg låg en röd liten stuga med katt i fönstret. Genom köket där vävstolen stod, gick man in i finrummet för att dricka kaffe. Därinne var den typiska västgötaspisen vackert dekorerad med eklöv och dahlior. Boel Sällfors frågade väverskan om hon hade fyllt jämt eftersom det var så fint. Hon svarade att det var sed att göra så vid högtidliga tillfällen. Hemslöjdsföreståndaren menade att det inte var sagt någon särskild dag för besöket. Det visade sig att väverskan hade pyntat spisen redan från början av veckan och när något blad eller blomma hade vissnat hade de bytts ut mot nya fräscha.

60- OCH 70-TALEN

1963 revs den tredje fastigheten. Hemslöjden måste flytta. Denna gång till ett modernt hus i samma kvarter – Allégatan 11. Försäljningen gick fortfarande fint även om textilstaden Borås nu började vackla på sina grundvalar. Textilkrisen under 60-talet satte sina spår också för Hemslöjden – samtidigt som kvalitetsprodukterna fortfarande efterfrågades. Andra affärer började också sälja hemslöjdsliknande varor och konkurrensen hårdnade. Men pryl- och presentintresset under 60-talet var av godo för affären. Man sålde mängder av små figurer, troll, dockor osv.

Vid utställningens invigning 9 december 1984 erhöll slöjdare och personal förtjänstecken som uppskattning för gott arbete genom åren. Boel Grill hedrades bl.a. med ett armband från K. Patriotiska Sällskapet. Det överlämnades här av Meje Josefson, De Sju Häradernas Hemslöjdsförening.

Första gången Hemslöjden ställde ut på Nääs var 1969. Nu är det en tradition som uppmärksammas av folk från hela Sverige. Svensk Slöjd på Nääs arrangeras av Älvsborgs läns norra slöjdförening som bjuder in två föreningar från andra delar av Sverige till utställande i den gamla matsalen på Nääs slöjdseminarium. Man ställde ut på Läckö Slott för första gången 1964 – också det ett återkommande arrangemang. De offentliga beställningarna var många också på 1960-talet.

På 70-talets början var det så dags för nästa flyttning – till Österlånggatan 17. Det råkade vara samma fastighet där Boel Sällfors-Grill en gång själv gått i kindergården.

1972 fyllde Borås 350 år vilket uppmärksammades hela året. Hemslöjden dekorerade Toarpskronan med ullsaxar och Boel Sällfors-Grill ingick i jubileumskommittén. Hon var en av de två kvinnorna i 100-mannagruppen. Den andra kvinnan var Borås Museums chef Ingegerd Vallin. Museet var en viktig inspirationskälla för Boel Sällfors-Grill. Många föremål och mönster har kommit till efter inspiration från museet.

1975 kom försäljningen av handarbeten igång ordentligt. En inventering av handarbeten hade gjorts i Tranemo och Hemslöjden tog upp de äldre förlagorna, omarbetade dem och förde på så sätt traditionen vidare. Detta arbetssätt var en fortsättning från alla tidigare år, som också fortsätter idag.

1976 överlämnade Boel Grill affärsansvaret till Gun Florén som själv arbetat i affären ett tiotal år. Gun Florén fortsatte utveckla affären med de kännetecken Boel Grill stiftat – kvalitetsvaror och nya idéer.

Sedan 60-talet har Hemslöjden fått allt hårdare ekonomiskt klimat att klara sig i. Sociala avgifter och rättmätiga löner kan vara svårt att klara då produkterna som säljs inte kan betinga ett för högt pris – trots kvaliteten. Konkurrenten från andra affärer med liknande sortiment har också hårdnat. Och i grunden kan leverantörerna till hemslöjden – slöjdarna – inte automatisera eller förbilliga sitt arbete. Hemslöjden kännetecknas ju av hantverkstanken. Det skall vara råvara, bearbetad av en slöjdare.

Vad händer i framtiden för Hemslöjden? En fråga med många möjliga svar. Men ur hemslöjdintresserades synvinkel borde den ökande fritiden för Sveriges befolkning kunna innebära mer eget skapande. Och därmed intresse för kvalitet och tradition. Hemslöjden innebär något unikt; att kunna visa rötterna bakåt och samtidigt vara nyskapande.

Käll- och litteraturförteckning

Otryckta källor

Muntliga uppgifter från Boel Grill.

Intervju med Boel Grill. Förvaras på museet.

Muntliga uppgifter från Gun Florén – Hemslöjden, Ingrid Johnson – Hemslöjden, Ingrid Strömvall – Älvsborgs läns Hemslöjdsförbund.

Muntliga uppgifter även från övrig personal i butiken, samt från privatpersoner i Borås, Göteborg och Stockholm.

Tryckta källor

Tidningsklipp från Boel Grills privata klippsamling, 1930-1980.

Tidningsklipp från Hemslöjdsbutikens arkiv.

Tidningsklipp angående nyinvigningen av Hemslöjdsbutiken, Skövde 1984.

Tidskriften Hemslöjden 1979/2

Diurson, Vera

Ett sekel hemslöjd i De Sju Häraderna

Ur: Från Borås och De Sju Häraderna 1969

NÅGRA TEXTILA NYFÖRVÄRV

av *Eva Goliger*

Textilsamlingarna på Borås Museum och Tekomuseum har under årens lopp vuxit genom inköp av textil konst och konsthantverk förvärvade av medel ur Margit Hörstadius donationsfond.

Bakgrunden till fondens bildande är nära förknippad med samarbetet mellan konstnärer och textilindustrier i Sjuhäradsbygden och i synnerhet mellan fru Margit Hörstadius, Borås och textilkonstnärinnan Elsa Gullberg, Stockholm.

I tidskriften "Svenska Hem i Ord och Bild" nr 7, 1938 finns en artikel om makarna Hörstadius nybyggda villa under rubriken "Levande funkis". "Hos civilingenjör Nils Hörstadius och hans maka, f. Bergengren, Borås, finner man en modern och ren stil, som inte bara arkitektoniskt och rumsmässigt genomförts med säker konsekvens, utan som samtidigt söker bevara en enkel trivsamt och genom mjuka avvikningar i psykologiska ögonblick eliminerar varje risk för formalistisk exaltation. Visste man inte förut, att funktionalismen, kärleksfullt omvårdad, är en levande form, kan man se det i det här fascinerande vackra Borås-hemmet."

I Annelundsvillan, som den i dagligt tal kallas, möttes den gången möbler och konstföremål från 16–1700-talet med modern funkismiljö. "Herr och fru Hörstadius hade själva haft hand om inredning och färgsättning i samråd med fackmän. I hallen hängde ett draperi "Blå Fågeln" med tvärränder i rött, ljusblått och naturfärgat linne av Elsa Gullberg. Salongens gustavianska soffgrupp var klädd med linnedamast vävd av samma textilkonstnärinna liksom gardinen med vågor av linne och guldtråd."

Margit Hörstadius och Elsa Gullberg blev goda vänner, vilket på sikt fick till följd att Margit Hörstadius personligt engagerade sig i de nya textilier som producerades och började köpa och samla in kollektionsprover och handvävda prover från Firma Elsa Gullberg. Textilsamlingen som skänktes till Borås Museum 1968 av Margit Hörstadius, omfattar ca 150 inredningstextilier, såväl tryckta som vävda från 1930–40-talet.

Margit Hörstadius, född 1905 – död 1966, var dotter till Axel Bergengren junior, direktör för Borås Wäfveri Aktiebolag 1901–1946. Hon gifte sig 1927 med verkställande direktören för AB Svenskt Konstsilke, grundat 1918, civilingenjör Nils Hörstadius.

Margit Hörstadius överlämnade 1963 en donation om 200.000 kr till De Sju Häradernas Kulturhistoriska Förening för att Borås Museum med hjälp av summans avkastning i enlighet med speciella fondbestämmelser, "skulle kunna för-

värva och utställa textilier med tonvikt på sådana som är tillverkade i Borås och Sjuhäradsbygden.” – ”Avsikten härmed är att Borås Museum skall komma att äga en samling tyger som kan stimulera intresset för utbildning och vara till hjälp för kulturvetenskaplig forskning inom det textila området.” –

En kommitté utsedd av museets styrelse bestående av tre textilkunniga personer varav en av dem utbildad för museiverksamhet skulle planlägga och utföra arbetet.

Kommittén har sedan 1973 bestått av direktör Nils Gröndahl, Marks Pelle Vävare AB, Kinnahult och rektor för Textilinstitutet i Borås Birger Larson samt intendenten på Borås Museum, idag på Tekomuseum Eva Goliger. Tekomuseum och Borås Museum omorganiserades och blev enheter var för sig då förvaltningen övertogs av Borås Kommun den 1.1. 1984, dock förvaltas Hörstadiefonden även i fortsättningen av De Sju Häradernas Kulturhistoriska Förening.

I projekteringen för ett nytt Tekomuseum i Borås, i Boråsmässans nuvarande lokaler, tidigare Eisers gamla spinneri vid gamla Spårgatan, finns ändamålsenliga permanenta utställningslokaler med i planritningarna för textil konst och konsthantverk samt textil- och dräktsamlingarna.

Så länge den framtida lokalfrågan är olöst är Tekomuseum inrymt i AB Svenskt Konstsilkes gamla fabriksbyggnad, där utrymmet är trångt och det ej ges möjlighet att permanent ställa ut textilsamlingarna. På förslag av Hörstadiekommittén presenterar årsboken för Borås Museum och Tekomuseum ett urval textilier bestående av vävnader, broderier, ikat och tygtryck förvärvade under åren 1970–1984.

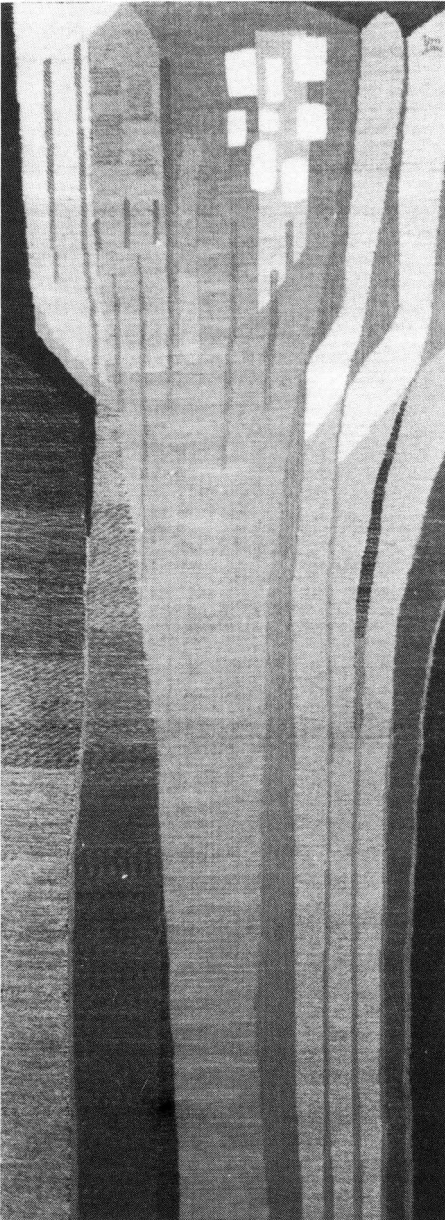
NÅGRA TEXTILA NYFÖRVÄRV

1970–1984

Foto: Ove Stanek

VÄVNADER

1

1

Dora Jung

Orchis

170×63 cm

lin och ull, 1974

damast

2

Barbro Nilsson

Stjärnåkra

63×80 cm

lin och ull, 1960-talet

Draperiprov, gobelängteknik,

vävt av Marin Hemmingson

3

Barbro Nilsson

Sandbotten

75×59 cm

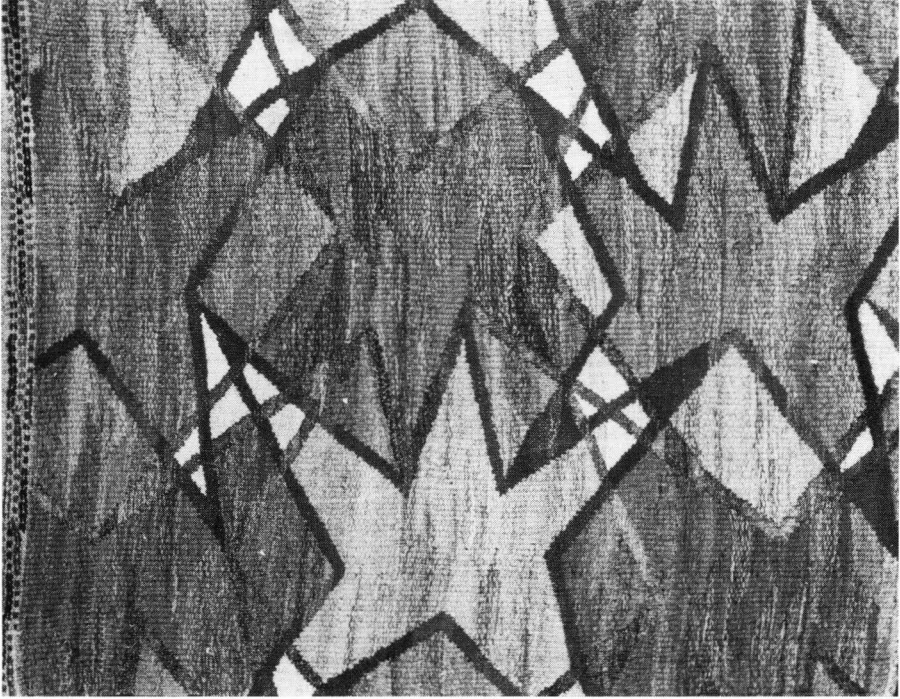
lin och ull, omkr 1970

Prov, bearbetning av

”Vägen till Rom”,

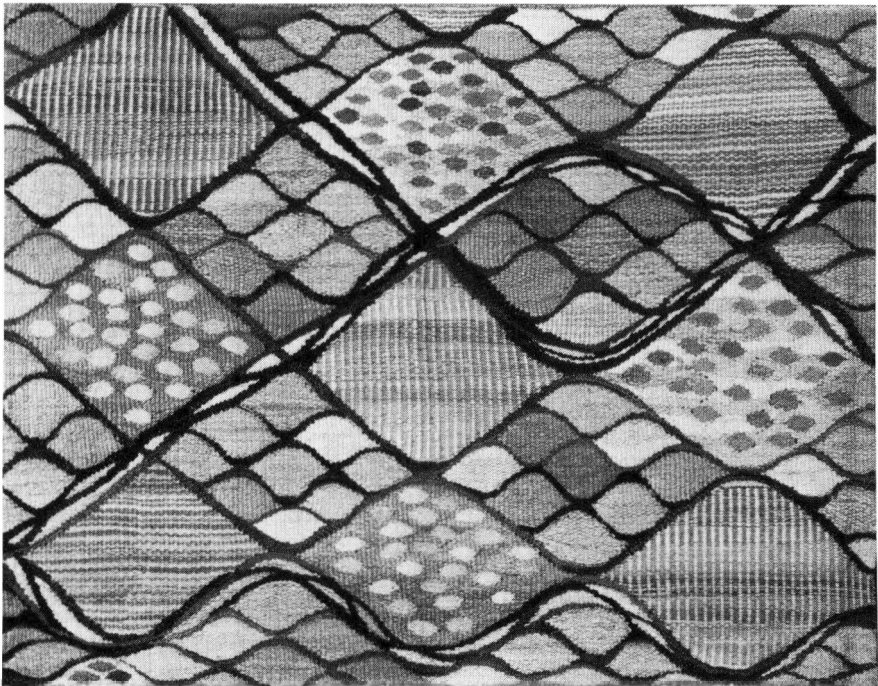
gobelängteknik,

vävt av Marin Hemmingson

2

3

1

Britta Erixon

Sädesfält, Tobacka, Västerbotten

64×76 cm,

bomull och ull, 1978

gobelängteknik

2

Ulla Magnusson

Mångata

51×58 cm,

lin och ull, 1978

gobelängteknik

3

Anette Ohlsson

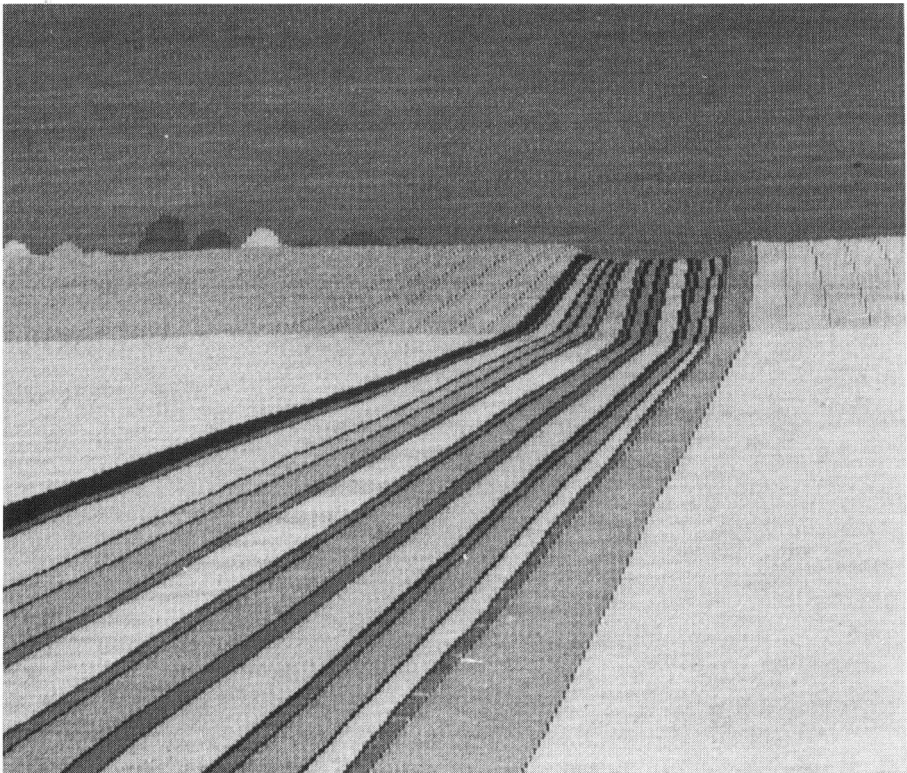
Röd lava

88×105 cm,

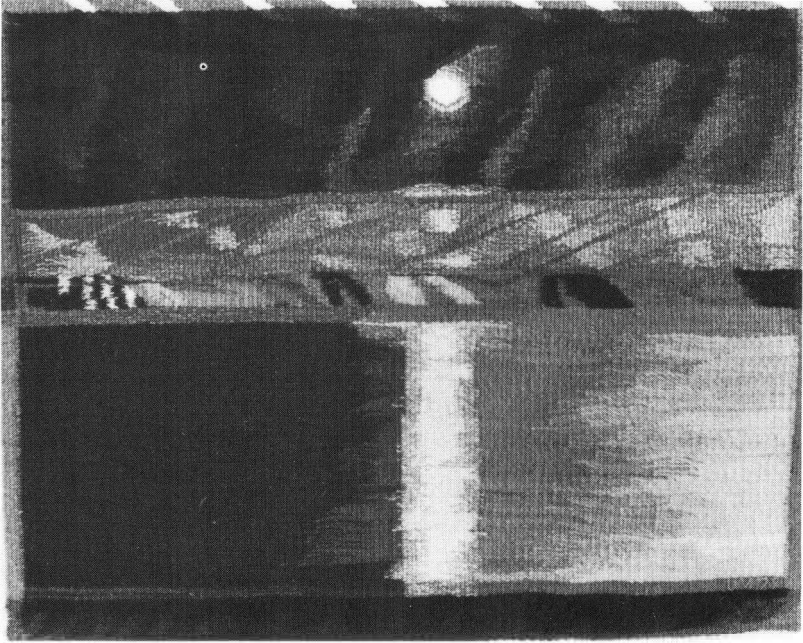
lin, bomull och rayon, 1977, TXI

gobelängteknik

1

Fotnot: Förkortning TXI Textilinstitutet, Borås.

2

3

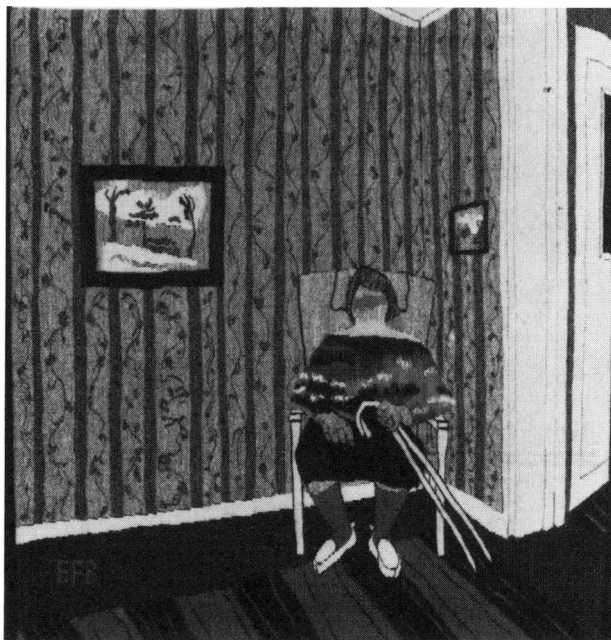

1
Eva Björkström
Stormigt hav
99×94 cm,
lin och ull, 1978
gobelängteknik

2
Åsa Oscarsson
Levande landskap
28×41 cm,
lin, ull och sytråd, 1981,
TXI, Väfskolan
polykrom varpmönstrad
tuskraft

3
Monika Radda
Självporträtt
72×63 cm,
lin, 1984,
TXI, Väfskolan
polykrom varpmönstrad
tuskraft

1

2

3

1

Helene Hyvonen

Helmi Vuorelma Oy, Lahti

Bladet vänder

175×115 cm

bomull och ull, 1977

dubbelväv

2

Birgit von Platen

Grekisk gata

110×74 cm,

lin och ull, 1978

gobelängteknik

3

Agneta Kempe

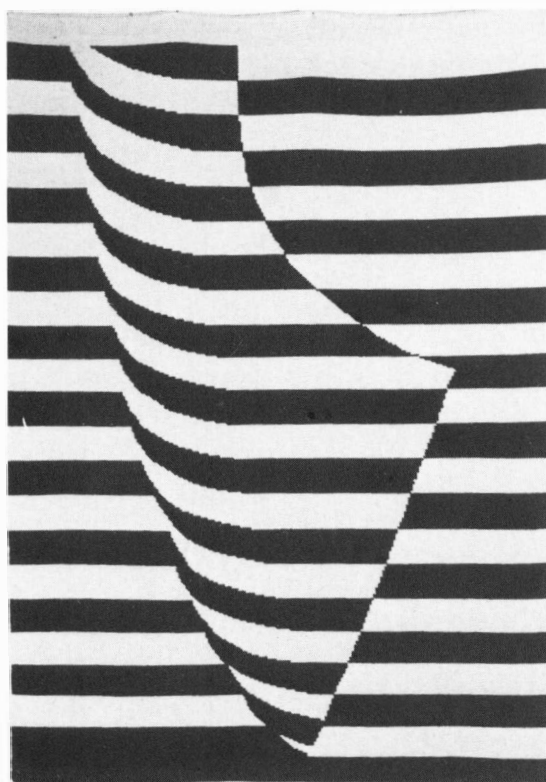
Kruttornet

23×19 cm,

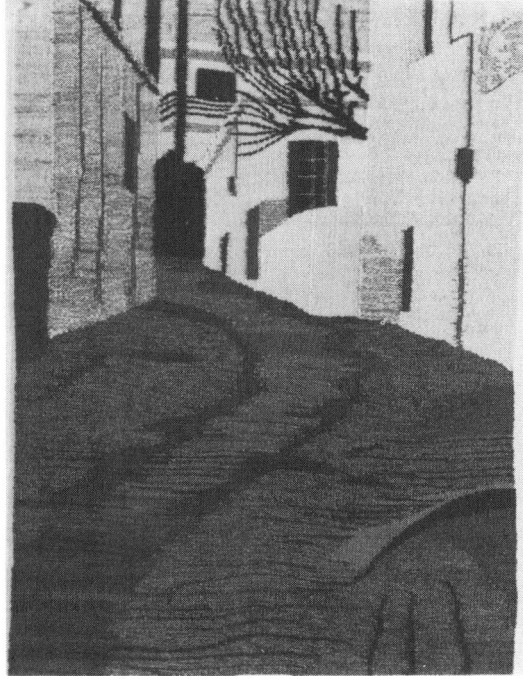
ull och lin, 1980,

TXI, Väfskolan

dubbelväv

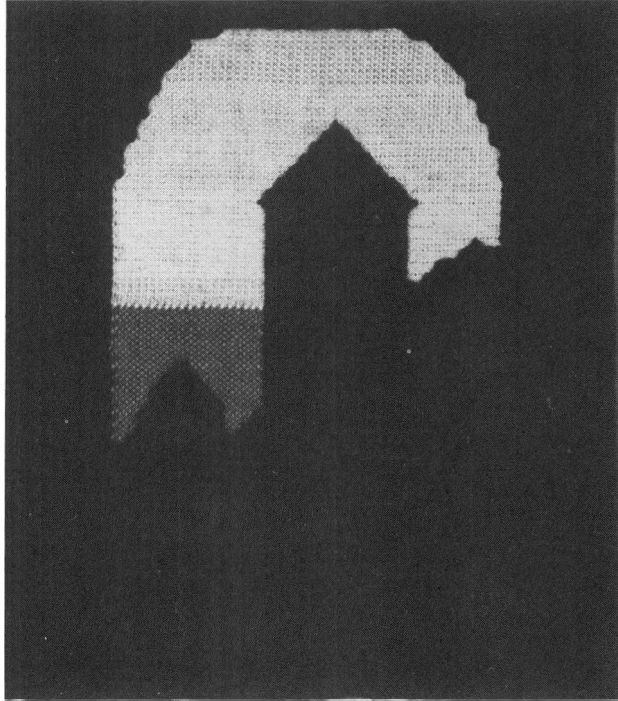

1

2

3

1

Harumi Isobe, Kyoto

Nagare III

126×123 cm,

lin, folieinpackad tråd, 1971, TXI, Väfskolan
vävd i tuskaft med inplock

2

Martine Debureau

Tallar

32×38 cm,

bomull och ull, 1979,

TXI, Väfskolan

noppväv

3

Barbro Bengtsson

Vattenspegling

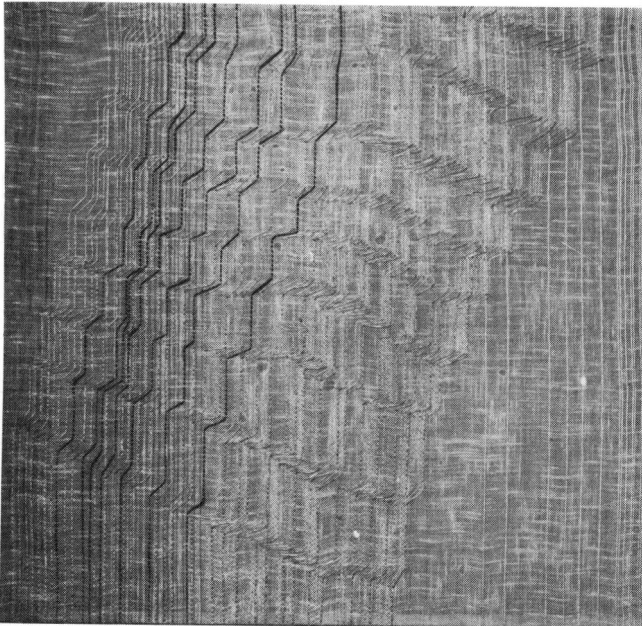
110×70 cm,

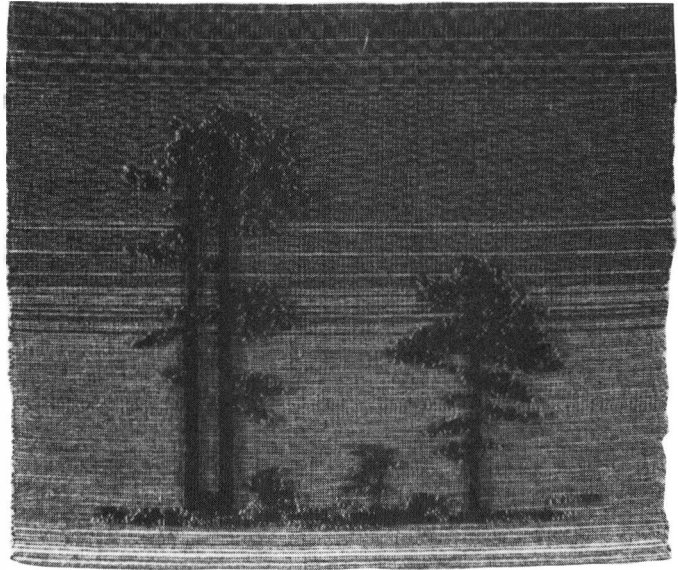
lin, ull och silke, 1980

damast vävd på

ikatfärgad varp

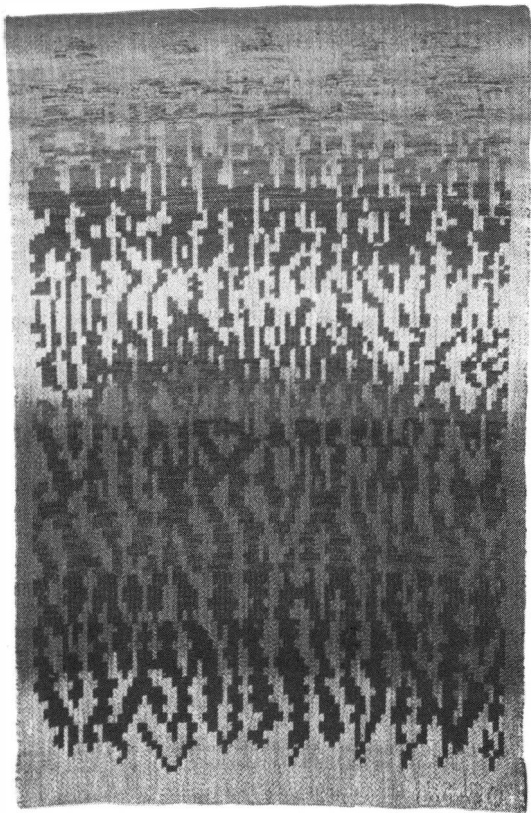
1

2

3

1

Lasse Larsson

Vem skall trösta knyttet?

23×16 cm,

lin och bomull, 1984,

TXI, Väfskolan

bunden rosengång, sex skaft.

2

Ingalill Johansson

Ur mörkret stiger lussebrud

62×61 cm,

detalj, lin, ull och lurex, 1976,

TXI, Väfskolan

bunden rosengång, åtta skaft

3

Katrin Larson

Lycka till Eiser Strump

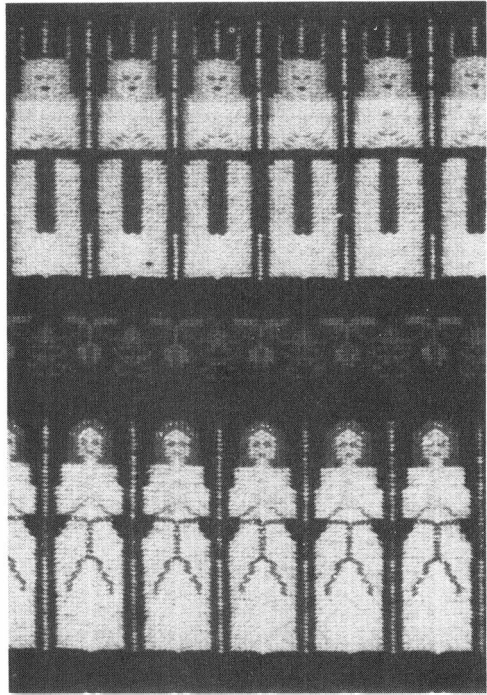
126×69 cm,

detalj, bomull, ull, 1983

bunden rosengång, åtta skaft

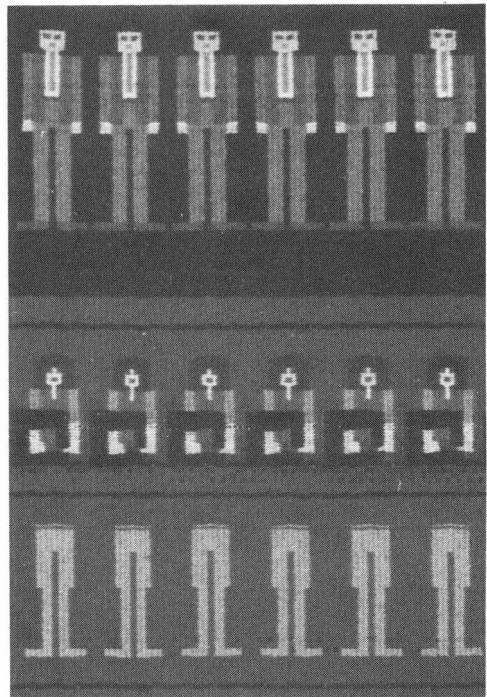

1

2

3

1

Kerstin Åsling-Sundberg

Fönstret

112×86 cm

cottolin, ull och lin, 1978

vävd i munkabälte och panama

2

Lena Sandgren

Rips

108×82 cm,

bomull, 1984

varpikat

3

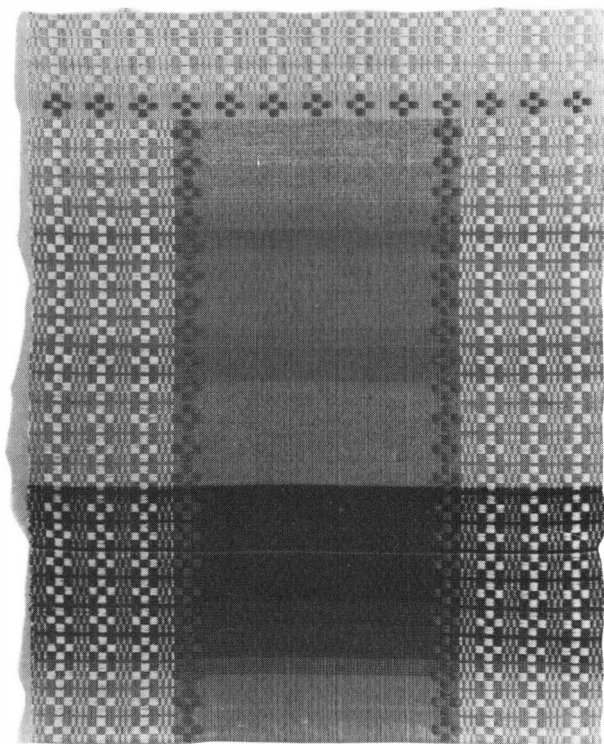
Gunilla Ericson

Dräll

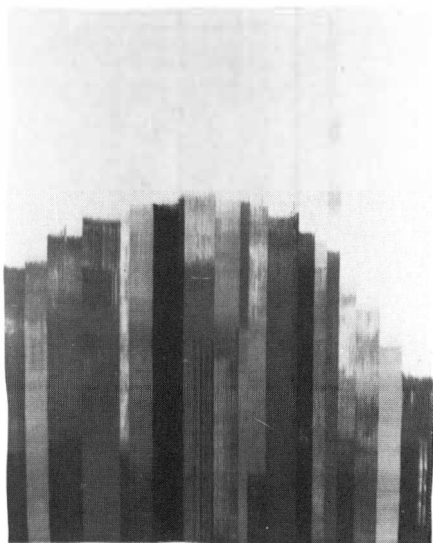
258×68 cm,

bomull, 1983, TXI, Väfskolan

flerfärgad varp

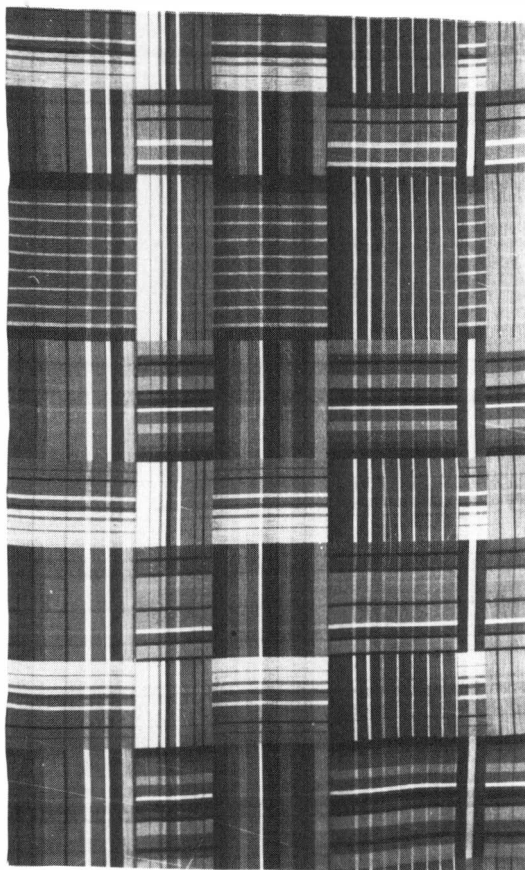

1

2

3

BRODERIER

1

Sten Kauppi

Häst på solig väg

52×41 cm,

handvävda yllepappar, 1982,
applikation. Ingår i en serie
om 10 bilder på temat "Häst"

2

Ulrika Hedström

Kom så leker vi

29×28 cm,

bomull, silke, paljetter, 1984
applikation

3

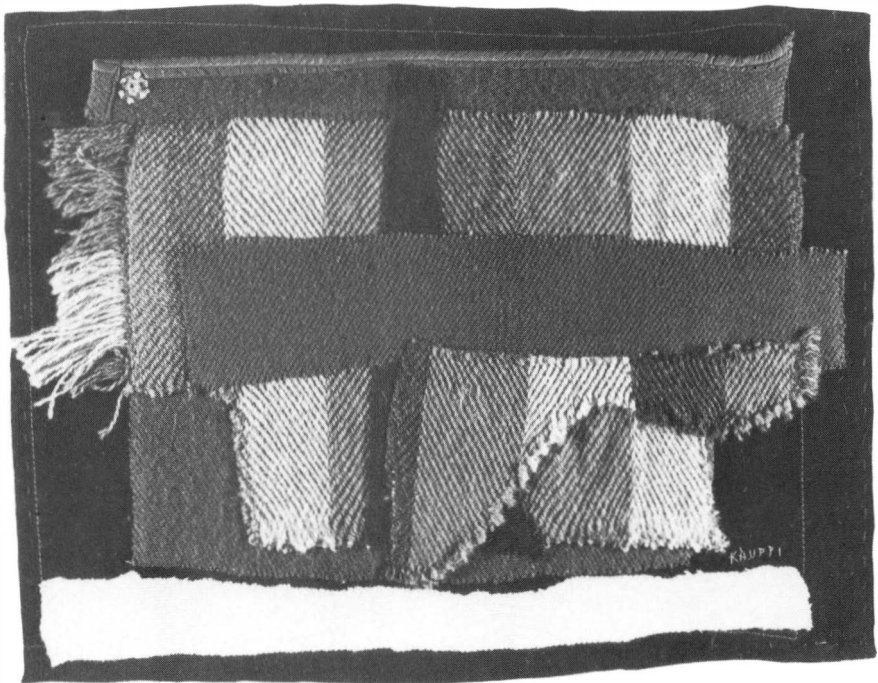
Ulrika Hedström

Växtvärk

29×29 cm,

bomull, silke, silvertråd,
paljetter, 1984
applikation

1

2

3

1

Eva Björkström

En efterkrigstid skrämmer mej

23×23 cm,

handgjort papper, lin, bomull,
träpinnar, fjädrar, nubbb, 1984
applikation

2

Gunn Svensson

En regnig dag vid kusten

30×27 cm,

bomull, sytråd, 1979
maskinbroderi

3

Lotte Ehrenstråle

Tröst

50×50 cm,

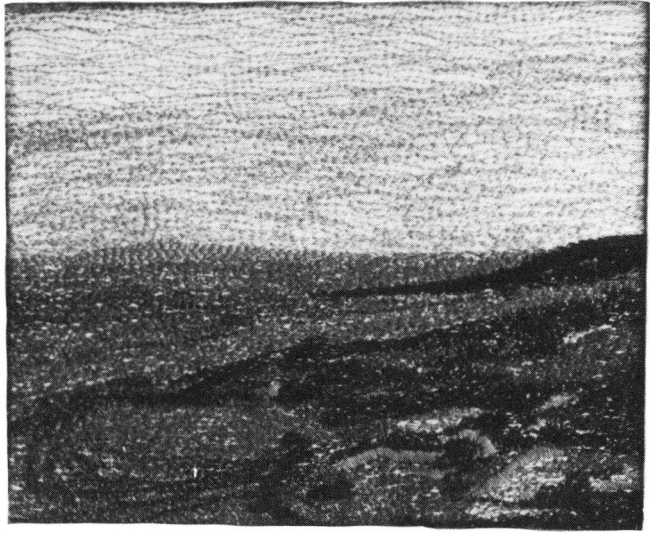
bomull, 1975

applikation, en del av fem.

Sorg, Glädje, Hopp och Likgiltighet,
placerade i form av en snurra.

1

2

3

1

Lasse Larsson

Västen "För inlandsbanans bevarande"

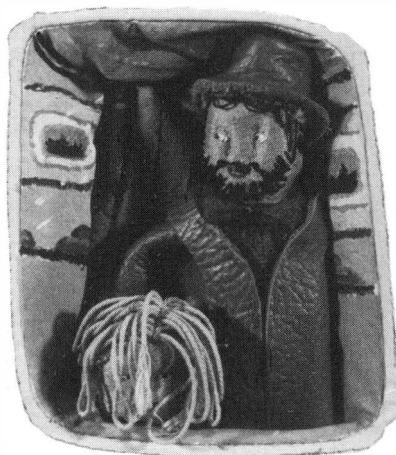
63×120 cm

bomull, lin, ull, bomullsvadd, 1982

applikation

1

IKAT

2

Textilverkstad i Kurume, södra Japan

Arbetsjacka med byxa

Jackans längd 86,5 cm, bröstvidd 130 cm, midjevidd 70 cm, byxans längd 105 cm, midjevidd 70 cm.

Handvävd indigofärgad bomull, 1984, dubbelikat, "kasuri".

Mönstret föreställer leksaker, bollar och slagträn till bollspel som ingår i familjens nyårsfirande i Japan.

2

TYGTRYCK

1

Susanne Wiel

Solgavel

83×91 cm,

konstsilke, 1970

filmtryck

2

Ulla Hultberg-Nilsson

Äng

29×36 cm,

bomull, 1984

filmtryck

3

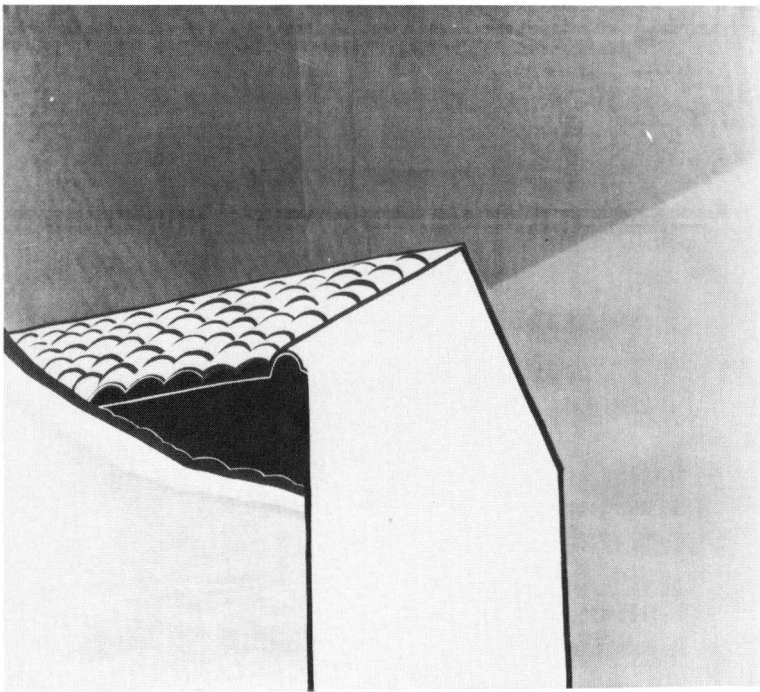
Lena Solberg

Skogen

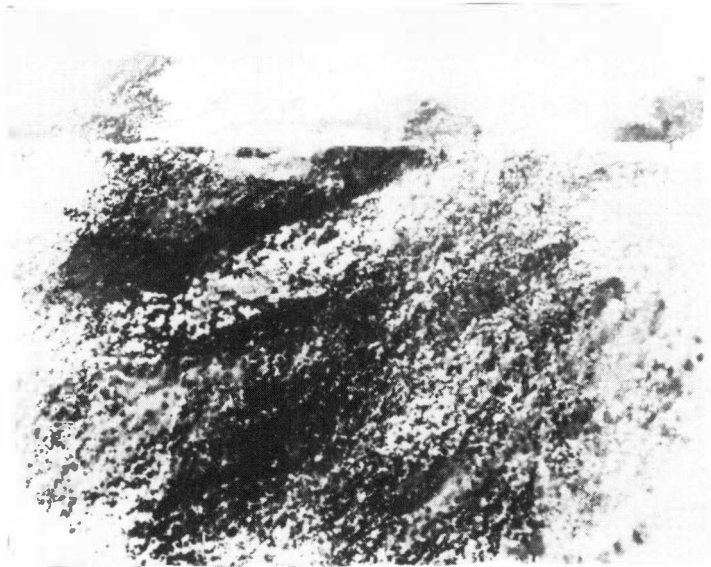
143×81 cm,

bomull, 1983

filmtryck

1

2

3

FRÅN HEMBYGDSFÖRENINGARNA

BOLLEBYGDS HÄRAD

BOLLEBYGDS HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Högsgårde, 517 00 BOLLEBYGD.

Ordf. Sven Svensson, v. ordf. Allan Claesson, sekr. Gösta Johansson, kassör Ingemar Wallin.

Hembygdspark belägen intill Wernergården.

Arrangemang: friluftsgudstjänst, midsommarfest, hantverksdag och julmarknad.

BJÖRKETORPS HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Gingsered, 430 64 HÄLLINGSJÖ.

Ordf. Ivar Andersson, v. ordf. Bror Wessberg, sekr. Lennart Wiel-Hagberg, kassör Anna-Greta Johansson.

Hembygdsstuga belägen 200 m söder om Björketorps kyrka.

Arrangemang: midsommarfest, torpvandring, torpgudstjänst samt utställningar. Inventering av gamla torp avslutad.

Bollebygds hembygdsförening. Överlämnandet av hembygdsbudkaveln vid Wernergården.

TÖLLSJÖ FORNMINNESFÖRENING

Ordf. Anne Johansson, v. ordf. Evert Johansson, sekr. Tore Johansson, kassör Alfred Långljut.

Hembygdsstuga belägen 200 m från Töllsjö kyrka.

Arrangemang: friluftsgudstjänst och tipspromenad.

ÖDENÄS HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Ödenäs, 441 95 ALINGSÅS.

Ordf. Torsten Ingeborn, v. ordf. Alf Carlsson, sekr. Kersti Ingeborn, kassör Jon Lennström. Bidrag kr 2.000:– från Alingsås kommun.

Hembygdsgården belägen vid Ödenäs kyrka.

Arrangemang: grötfest i januari, slättergille i juli, hemslöjdsdag i augusti samt aktiviteter minst en gång i månaden. Diverse kurser pågår ständigt under året.

Torpinventeringen sedan flera år väntas vara klar 1985.

GÄSENE HÄRAD

GÄSENE HEMBYGDS- OCH FORNMINNESFÖRENING

c/o ordf. Skogsbo, 520 40 FLOBY.

Ordf. Bertil Persson, v. ordf. Magnus Johansson, sekr. Inge Alm, kassör Carl-Anders Holmström

Hembygdsstugor belägna vid landsv. Od-Timmele, vägskalet mot Grovare.

Festligheter några gånger om året.

Pågående dokumentationsarbete inom litteraturkommitté.

Torpinventering

HUDENE HEMBYGDSFÖRENING

524 00 HERRLJUNGA.

Ordf. Artur Florén, v. ordf. Runo Bergström, sekr. Arne Ahlgren, kassör Rune Wärn.

Hembygdsstuga belägen centralt i Fåglaviks samhälle.

Arrangemang: julfest, vandring i gammal kulturbygd.

Studiecirkelverksamhet i samarbete med ABF.

JÄLLBY HEMBYGDS- OCH FORNMINNESFÖRENING

Jällby, 520 30 LJUNG.

Ordf. Rune Nordner, v. ordf. Kurt Max, sekr. Irene Andersson, kassör Margareta Filipsson.

Hembygdsstuga belägen 200 m söder om Jällby kyrka.

Arrangemang: tipspromenader.

LJURHALLA MISSIONSHISTORISKA MUSEUM

Ljurhalla 4191, 447 00 VÅRGÅRDA.

Ordf. Karl-Erik Andersson, v. ordf. Ola Johansson, sekr. vakant, kassör Inga Samuelson. Bidrag kr 2.000:– från kommunen.

Museet, beläget 300 m från korsvägen R-42 och Alingsåsvägen.

ODQVISTSKA SLÄKTFÖRENINGEN

Upptorp, Storegården 25, OD.

Ordf. Gösta Odqvist, v. ordf. Mikael Odqvist, sekr. Lars Skoglund, kassör Angela Borg.

Släktgård Upptorp belägen 500 m söder om Ods kyrka.

Släktforskning, ny medlemsmatrikel under arbete.

SKÖLVENE HEMBYGDSFÖRENING

c/o Gun Larsson, Götetorp, 524 00 HERRLJUNGA.

Ordf. Arne Skäremo, v. ordf. Nils Hedén, sekr. se ordf., kassör Helge Rickardsson.

Hembygdsstugan belägen vid affären.

Arrangemang: slättergille och julfest.

SVÄLTORNAS FORNMINNESFÖRENING

Asklanda kvarn Pl 3513, 447 00 VÅRGÅRDA.

Ordf. David Andersson, v. ordf. Stig Svensson, sekr. Marianne Lindh, kassör Börje Johansson.

Hembygdsstugor belägna vid Ornunga gamla kyrka.

Arrangemang: midsommarfest, lördagssamlingar under sommaren, budkavleväxling vid Landa Stora, torpvandring, höstmöte samt studieresa.

Svältornas fornminnesförening. Föreningen deltog under året i grundskolans fria aktiviteter. På bilden prövar elever från Asklandaskolans klass 5-6 tovning av ull.

KINDS HÄRAD

AMBJÖRNARPS HEMBYGDSFÖRENING

514 00 TRANEMO.

Ordf. Bengt Carlsson, v. ordf. Irma Simonsson, sekr. Elvira Hansson, kassör Daniel Nilsson.

Arrangemang: torpvandring och utflykt.

DALSTORPS-NITTORP HEMBYGDSFÖRENING

510 90 LIMMARED.

Ordf. Karl Andersson, v. ordf. Arvid Thun, sekr. Mats Josefsson, kassör Svea Westerland.

Hembygdsstugor belägna vid Stommen, Nittorps by.

Arrangemang: jordbrukets dag i samarbete med LRF, visning av sockenfilmen "LEVANDE GRÄNSBYGD" i Ölsremma, Ljungsarp, Dalstorp och Grimsås.

DANNIKE HEMBYGDSFÖRENING

Slätten, 516 02 DANNIKE.

Ordf. Lars Lycken, v. ordf. Tore Theodorsson, sekr. Christina Hjälms, kassör Ingeborg Klingvall.

Soldattorp m. m. på Backa ca 900 m SSV om Dannike kyrka.

Arrangemang: gökotta, midsommarfest och slättergille.

Torpinventering pågår.

Kalvs hembygdsförening. Friluftsgudstjänst vid hembygdsgården.

GRÖNAHÖGS HEMBYGDSFÖRENING

523 00 ULRICEHAMN.

Ordf. Elof Törnqvist, v. ordf. Elof Davidsson, sekr. Dagny Gotting, kassör Gunnar Sköld.

Arrangemang: tipspromenad, midsommarfest och friluftsgudstjänst.

Torpinventering och släktforskning pågår.

GÄLLSTADS HEMBYGDSFÖRENING

Ordf. Thure Amby, v. ordf. Norbert Sjölin, sekr. Karin Sjölin, kassör Georg Henningsson.

Prästkvarn samt hembygdsstuga.

Arrangemang: helgmålsbön, midsommarfest och öppet-husdag.

Hembygdsforskning påbörjad.

KALVS HEMBYGDSFÖRENING

Hässelhult 510 60 ÖVERLIDA.

Ordf. Ture Carlsson, v. ordf. Karl-Evert Andersson, sekr. Edvin Strand, kassör Vivan Karlsson.

Hembygdsgården belägen 200 m Tranebäck vägkorsning, 4 km öster om Kalvs kyrka. Arrangemang: friluftsgudstjänst samt budkavle.

KINDGILLET

Box 5088, 402 22 GÖTEBORG.

Ordf. Bengt Lorentzon, v. ordf. Bonde Andersson, sekr. Ulf Kinding, kassör Lennart Lindgren.

Kindstugan, Liseberg

Arrangemang: utflykt varje år till Kinds härad.

LIMMAREDS HEMBYGDS- OCH FORNMINNESFÖRENING

510 90 LIMMARED.

Ordf. Lilian Larsson, v. ordf. Inger Stark, sekr. Mona Berntsson, kassör Ingrid Ohlstenius.

Fornåsen – ca 100 m från Limmareds kyrka samt hembygdsstuga med glas från Limmareds glasbruk.

LJUNGSARPS HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Askåker, Ljungsarp, 510 90 LIMMARED.

Ordf. Gösta Jungmalm, v. ordf. Vivan Skattberg, sekr. Lennart Kallin, kassör Åke Johansson.

Hembygdsstugor belägna 1,5 km norr om Ljungsarps kyrka.

Arrangemang: grötfest, midsommarfirande, friluftsgudstjänst, trivselkväll samt tipspromenad.

LJUSHULTS HEMBYGDSFÖRENING

Hökhult, 510 53 APLARED.

Ordf. Erik Hökås, v. ordf. Stig Axelsson, sekr. Britta Larsson, kassör Bo Lidén.

Hembygdsstugan belägen på vägen Aplared – Roasjö, ca 1 km efter Aplared.

Arrangemang: midsommarfirande, Hembygdens dag och torpvandring.

Ljungsarps hembygdsförening. Torparen "Johannes på Brännerna" var ett av inslagen vid tipspromenaden till Antons kvarn den 5 maj.

LÄNGHEMS HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Gälaredev. 8, 510 90 LIMMARED.

Ordf. Elizabeth Nyman, v. ordf. Bertil Nilsson, sekr. Lennart Appelqvist, kassör Erik Johansson.

Hembygdsgård samt Petersberg.

Arrangemang: torpvandring, logdans, luciafirande, öppethusdagar, hembygdsdag, slöjdhelger samt växtfärgningsdagar, Arbetar med hembygdscinematografi.

MÅRDAKLEVS NATURSKYDDSFÖRENING

c/o ordf. Hagaberg, 510 62 MÅRDAKLEV.

Ordf. Aina Nilsson, v. ordf. Sylvia Andersson, sekr. Nils Persson, kassör Gunvor Larsson.

Hembygdsgårdar i norra utkanten av tätorten Mårdaklev.

Arrangemang: "Klevdagarna" – hantverk, utställn., spelmansstämma, midsommarfest och friluftsgudstjänst.

Linodling. Studiecirkelarbeta resulterade i bok om Mårdaklev.

SEXDREGA HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Ringestena, 512 00 SVENLJUNGA.

Ordf. Stig Engström, v. ordf. Karl Johansson, sekr. Gunnar Larsson, kassör Dagmar Hansson.

Hembygdstugor belägna ca 3 km från Sexdrega kyrka mot Roasjövägen.

Arrangemang: midsommarfest och hantverksdag.

Startat slöjdstuga med studiecirkelverksamhet i vävning och keramik.

SVENLJUNGA HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Box 106, 512 01 SVENLJUNGA 1.

Ordf. Ingemar Jansson, v. ordf. Gösta Andersson, sekr. Gunborg Andersson, kassör Gösta Andersson.

Hembygdsgården belägen: Karolinelundsvägen – Knallevägen, avfart 500 m på Göteborgsvägen från centrum.

Arrangemang: tipspromenad, midsommarfest samt sommartid: servering, underhållning, utställning och hantverksdag.

TVÄRREDS HEMBYGDSFÖRENING

c/o Bertil Gardell, Box 65, 520 11 VEGBY.

Ordf. Bertil Gardell, v. ordf. Arvid Larsson, sekr. John Svensson, kassör Karl-Gustav Broman.

Hembygdsgården Onsered belägen 3,5 km NNO Tvärreds kyrka samt Raska-Minas stuga, Gärsbo kvarn och Hulahagen.

Hembygdslokal vid Komskälet. Kyrkoruin, bronsåldersröse, utsiktsskulle.

Arrangemang: valborgsmässöfirande, gammaldags slätter, tipspromenader, friluftsgudstjänster samt gammaldags husförhör.

Hembygdskafe samlade ca 350 personer vid kyrkoruinen. Torpinventering avslutad. Arbete med hembygdsbok pågår.

ÖLSREMMA HEMBYGDSFÖRENING

Lindv. 16 Ölsremma, 510 95 DALSTORP.

Ordf. Isaac Orre, v. ordf. Harry Nilsson, sekr. Margot Hulander, kassör Åke Johansson.

Hembygdsstugan belägen 500 m N Ölsremma kyrka.

Arrangemang: friluftsgudstjänster, torpvandringar. Inspelad videofilm, "Vardagsbilder från gången tid". Restaurering av Åremma kvarn pågår.

Långhems hembygdsförening. Hembygdskafe fördes till Månstad från Långhem med häst åtföljd av en stor samling dansare.

ÖRSÅS HEMBYGDSFÖRENING

c/o Martin Johansson, Vallmogatan 4, 510 90 LIMMARED.

Ordf. Martin Johansson, v. ordf. Ruth Svensson, sekr. Ruth Svensson, kassör Knut Mårtensson.

Hembygdsstugan belägen vid Örsås kyrka.

Arrangemang: vårotta, midsommarfest samt öppet-husdagar under högsommarsöndagar.

Film om Örsås i arbete.

ÖSTRA FRÖLUNDA HEMBYGDSFÖRENING

c/o Margareta Johansson, Hid Yttre, 510 60 ÖVERLIDA.

Ordf. Margareta Johansson, v. ordf. vakant, sekr. Lena Rubesved, kassör Eva Passgård.

Hembygdsstugan belägen i Hulkeshult. Vid besök kontakta ordföranden.

Arrangemang: midsommarfest, skördefest, torpvandringar.

MARKS HÄRAD

BERGHEMS HEMBYGDSFÖRENING

c/o Allan Carlsson, Berghem, 511 02 SKENE.

Ordf. Allan Carlsson, v. ordf. Bertil Axelsson, sekr. Dagmar Axelsson, kassör vakant.

Hembygdsstugan belägen i Hembygdsparken Berghem.

FRITSLA NATUR o HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Sandklintsv. 2, 510 50 FRITSLA.

Ordf. Sven Svensson, v. ordf. Kenneth Persson, sekr. Lars-Åke Andersson, kassör Willard Wernblom.

Hembygdsstugan Hallen belägen 200 m söder om Fritsla kyrka.

Arrangemang valborgsmässofirande, tipspromenader, utflykter, "Hallenkvällar i hembygdsstugan". Torpinventering, insamling av äldre fotografier, bandupptagningar med äldre.

HAJOM HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Nyhagen, Hajom, 511 02 SKENE.

Ordf. Lennart Andersson, v. ordf. Sven Möllerström, sekr. Britt-Marie Nilsson, kassör Karl Hermansson.

Arrangemang: valborgsmässofirande, gökotta, midsommarfest, slåttergille, friluftsgudstjänst och skördefest. Torp- och bebyggelseinventering pågår.

HORREDS HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Hasselkärrsv. 1, 510 10 HORRED.

Ordf. Per Sandlund, v. ordf. vakant, sekr. Birgit Karlsson, kassör Folke Bengtsson.

Kilastugan, 2 km från Horreds kyrka. Gammal kvarn i Istorp. Ryggåsstuga i Öxnevalle. Stenmangel i Horred.

Arrangemang. midsommarfirande och sockenvandringar.

Torpinventering slutförd i Horred, påbörjad i Istorp.

HYSSNA HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Björsåker, 510 22 HYSSNA.

Ordf. Arne Arnell, v. ordf. Jonas Karlsson, sekr. Bengt Johansson, kassör Karl Asserlund.

Hembygdsstuga vid Surteån väster om Hyssna gamla kyrka.

Kulturhistorisk inventering av byggnader, naturmiljöer m.m. pågår.

KINNA HEMBYGDSFÖRENING

Box 140, 511 01 KINNA 1.

Ordf. Knut Karlsson, v. ordf. Lennart Larsson, sekr. Ingegerd Strömme, kassör Karl Ottosson.

Hembygdsgårdar, sågbyggnad, kvarn och dansloge, belägna i Mariebergsparken. Vägskyltning finns från Esso bensinstation.

Arrangemang: tipspromenader, valborgsmässa- och midsommarfirande, dragspelsstämma, slöjddagar samt julmarknad.

Arbete pågår med inventering och arkivering och planerad utställning av gamla Kinna-bilder (foton) ca 1000 st.

KINNARUMMA HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Fagerhult Mellomgården, 515 00 VISKAFORS.

Ordf. Valter Ekelund, v. ordf. Nils-Olof Olofsson, sekr. Henry Isacson, kassör Sven-Åke Svensson.

Hembygdsstuga belägen vid Viskafors skola, infarten vid Fritslavägen.

Arrangemang: gökotta, friluftsgudstjänst, sillsexa och öppet-hus.

Torpinventering pågår.

Skene-Örby hembygdsförening. Hembygdsbudkaveln forslades från Anjougården till Fritsla på en vagnhäck som 50 år tidigare forslat lerkärl till marknaden i Fritsla.

SEGLORA HEMBYGDSFÖRENING

Seglora Gamla Prästgård, 515 00 VISKAFORNS.

Ordf. Gillis Sörling, v. ordf. Stig Persson, sekr. Berit Karlsson, kassör Inger Bengtsson.

Seglora gamla prästgård belägen ca 300 m från Seglora kyrka. Visas efter överenskomelse.

Arrangemang: gökotta, midsommarfest, friluftsgudstjänst, husförhör, visafnarn samt gröttagille. Intervjuer med bandspelare, katalogisering av föremål samt studiecirklar.

SKENE-ÖRBY HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Varbergsvägen 41, 511 01 SKENE.

Ordf. Brita Carlsson, v. ordf. Gunnar Karlsson, sekr. Frank Ljungkvist, kassör Axel Hedin.

Skene Baskagården vid Varbergsvägen mellan Kinna och Skene intill Skene Järnhandel och Anjougården, en gammal krukmakarverkstad också vid Varbergsvägen intill Skene Lasarett.

Arrangemang: valborgsmässofirande, julmarknad, hantverksutställning, friluftsgudstjänst på Svånasjös gamla kyrkoplats samt firande av Vårfrudagen.

Tillsammans med Skene Fotoklubb dokumentation av centrala Skenes industrier, hantverk och affärsverksamhet.

SURTEBY-KATTUNGA HEMBYGDSFÖRENING

c/o Hjördis Carlsson, Box 18, 510 13 BJÖRKETORP.

Ordf. Hjördis Carlsson, v. ordf. Uno Wenander, sekr. Annie Andersson, kassör Bo Davidsson.

Hembygdsstugan belägen vid R 41 vid järnvägsstationen.

Arrangemang: midsommarfest, julmarknad, gökotta och friluftsgudstjänst.

Torpinventeringen slutförd.

SÄTILA HEMBYGDSFÖRENING

Box 1, 510 21 SÄTILA.

Ordf. Solveig Thorilsson, v. ordf. Alrik Skarin, sekr. Maj-Britt Ohlsson, kassör Karl-Erik Eriksson.

Smedja belägen vid Strömma ca 3 km från Sätila kyrka åt Rävlanda.

Arrangemang: valborgsmässo-, midsommarfirande, gökotta, kyrk- och torpvandring och tipspromenader. Två studiecirklar pågår samt inventering av arkivet.

ÖXABÄCKS HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Björkgränd 1, 511 00 KINNA.

Ordf. Kjell Olovsson, v. ordf. Elis Jonasson, sekr. Ingemar Johansson, kassör Inger Andersson.

Hembygdsstuga belägen vid kyrkmuren.

Arrangemang: valborgsmässo-, midsommarfirande och tipspromenader.

Torpinventering pågår.

ÖXNEVALLA J.U.F. AVD.

510 10 HORRED.

Ordf. Bertil Nilsson, v. ordf. Kent Eliasson, sekr. Urban Arnell, kassör Kjell Hult.

Hembygdsstuga belägen ca 700 m från vägen Kungsäter-Horred.

REDVÄGS HÄRAD

BLIDSBERGS HEMBYGDSFÖRENING

Box 78, 520 24 BLIDSBERG.

Ordf. Gustaf Bjälming, v. ordf. Assar Lundqvist, sekr. Harald Filipsson, kassör Allan Johansson.

Museet belägen 500 m N kyrkan, hembygdsstugor vid bron över Ätran.

Arrangemang: "Öppet hus" i stugorna samt festligheter i samband med hembygdsdagarna.

DALUMS HEMBYGDSFÖRENING

Brännebo Dalum, 520 24 BLIDSBERG.

Ordf. Eric Claesson, v. ordf. Artur Filipsson, sekr. Rickard Andersson, kassör Monica Enander.

Hembygdsstugan belägen i Dalums samhälle vid R 46.

Arrangemang: torpvandring, slättergille, utflykter samt trivselkvällar. Torp- och fornminnesinventering pågår samt studiecirkelverksamhet.

HÖSSNA HEMBYGDSFÖRENING

c/o sekr. Lilleskogen, Hössna, 523 00 ULRICEHAMN.

Ordf. Harald Knutsson, v. ordf. vakant, sekr. Anna-Lena Hultman, kassör Anita Andersson.

Hembygdsstuga belägen vid kyrkan.

Arrangemang: föredragskväll, torpvandring, bussresa, mysafton och hembygdsdag. Fornminnesinventering pågår.

Kölaby hembygds- och fornminnesförening. Utvandrarfamiljerna Rosenberg och Larsson var några av inslagen vid budkavleövertämmandet på Högabacka.

KÖLABY HEMBYGDS- och FORNMINNESFÖRENING

Trädet, 520 24 BLIDSBERG.

Ordf. Eva-Lisa Törnqvist, v. ordf. Sven-Olof Josefsson, sekr. Inga Gustafsson, kassör Rune Franzén.

Hembygdsstugan belägen vid riksväg 46, på vänster sida efter norra utfarten från Trädet. Hänvändelse till ordf. eller annan styrelsemedlem.

Arrangemang: valborgsmässa-, midsommarfirande, julfest, trivselkvällar och torpvandringar. Sommarresa under tre dagar. Torpinventering pågår.

LIAREDS HEMBYGDSFÖRENING

523 00 ULRICEHAMN.

Ordf. Mats Svensson, v. ordf. Lars Johansson, sekr. Laila Asplund, kassör Henrik Isaksson.

Slöjdsal i skolan vid Liareds kyrka samt ladugård i Ubbholmen 200 m NNV om kyrkan.

Arrangemang: grötfest och trivselkvällar med bl.a. föredrag och filmvisning. Torpvandringar.

Inventering av öde boplatser pågår.

STRÄNGSERED OCH GULLEREDS HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Stigared, Gullered, 523 00 ULRICEHAMN.

Ordf. Nils Larsson, v. ordf. Bertil Johansson, sekr. Nils Lidén, kassör Arne Axelsson.

Hembygdsstuga finns ej.

Arrangemang: torpvandringar.

Torpinventering pågår.

TIMMELE HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Annestorp Timmele 6017, 523 00 ULRICEHAMN.

Ordf. Karin Johansson, v. ordf. Anders Neuman, sekr. Margareta Engqvist, kassör Jan-Erik Johansson.

Hembygdsgård belägen 200 m söder om Timmele kyrka.

Arrangemang: Tipspromenader, folkleksafton, hembygdsfest, husförhör och torpvandringar. Gårdsinventering samt iordningställande av fornminnen pågår.

VEDENS HÄRAD

BREDAREDS HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Frugården, Pl 8835, 505 90 BORÅS.

Holstenstugan efter vägen Borås – Bredared samt Vemmenshult hembygdsmuseum Frugården.

Arrangemang: valborgsmässofirande och luciafest.

FRISTADS HEMBYGDSFÖRENING

Box 5, 513 00 FRISTAD.

Ordf. Waldemar Johanneson, v. ordf. Stig Flyckt, sekr. Ann-Britt Boman, kassör Göran Bördin.

Två ryggåsstugor belägna vid södra infarten till Fristad.

Arrangemang: valborgsmässofirande, "Lellemarten", tipspromenader, servering vid Klockarebolet. Utgivning av "Fristadbygden".

FRISTAD FOLKHÖGSKOLA

513 00 FRISTAD.

Ordf. Tage Alänge.

Lantbruksmuseum inom folkhögskolans område.

Arrangemang: "öppet-husdag" samt studiecirklar.

HEDAREDS BYALAG

c/o Nils-Göran Nilsson, Haraldsgården, 502 77 HEDARED.

Ordf. Thure Andersson, v. ordf. Göran Samuelsson, sekr. Bengt Andersson, kassör Nils-Göran Nilsson.

Sockenstuga belägen vid Wemmenhultsvägen 2 km från väg 180.

Arrangemang: gökotta, friluftsgudstjänst och slåttergille.

SANDHULTS HEMBYGDSFÖRENING

Pl 153 C Nordtorp 510 40 SANDARED.

Ordf. Karl Sandin, v. ordf. Sven Nyman, sekr. Hugo Benjaminsson, kassör Sven Alexandersson.

Götseredsstugan 2 km från Sandhults kyrka mot Borås. Visas efter överenskommelse.

Arrangemang: gökotta, hembygdsfest, höstfest, ostmässa och gammeldanskurser 27 ggr.

VÄNGA HEMBYGDSFÖRENING

ordf. Skolåsen Vänga, 513 00 FRISTAD.

Ordf. Bo Englund, v. ordf. Margareta Hjalmarsson, sekr. Birgit Samuelsson, kassör Josef Svensson.

Hembygdsgårdar belägna vid Vänga f.d. skola, 1 km norr om Vänga kyrka utmed R 42.

Arrangemang: hantverksdag (vart tredje år), Ferlin-afton och hembygdsvandringar. Studiecirkelverksamhet.

Bredareds hembygdsförening. Karl Sandin, Sandhult, överlämnar hembygdsbudkaveln till Åke Magnusson.

ÅS HÄRAD

BRÄMHULTS HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Vävarg. 23, 510 54 BRÄMHULT.

Ordf. Roland Persgården, v. ordf. Dag Henriksson, sekr. Anna-Lisa Nilsson, kassör Inge Kihl.

Arrangemang: visafton, torppromenad, grötfest, allsångsafton, utflykter, iordningställt en klöjvestig, utgrävning av varggrop. Studiecirkelverksamhet pågår.

GINGRI HEMBYGDSFÖRENING

c/o Stellan Strandh, Björkhemsgatan 37, 502 38 BORÅS.

Ordf. Stellan Strandh, v. ordf. Sture Nilsson, sekr. Gunborg Gustavsson, kassör Kerstin Strandh.

Hembygdstugan belägen 300 m V Gingri gamla kyrkplats.

Arrangemang: tipspromenader, kyrkkaffe, dans kring midsommarstång.

GROVARE-FÄNNESLUNDA HEMBYGDSFÖRENING

Ordf. Lennart Lövgren, v. ordf. Per Stawåsen, sekr. Bernt Sandström, kassör Gustav Rydén.

Hembygdstuga belägen 2 km väster om Fänneslunda gård.

Arrangemang: resor och studiebesök.

Torpinventering pågår.

SÖDRA VINGS HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Sjöbredared, 516 00 DALSJÖFORS.

Ordf. Märtha Gustafsson, v. ordf. Erik Andersson, sekr. Cissi Sigurdsson, kassör Bengt Samuelsson.

Hembygdstugor belägna vid Tolkabro – vägkorset till Hökerum.

Arrangemang: loppmarknad, friluftsgudstjänst, filmvisning, växtfärgningskurs och torpvandring.

Torpmärkning och företagsdokumentation utförd.

TOARPS HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Bryngelsgatan 2, 516 00 DALSJÖFORS.

Ordf. Sture Buller, v. ordf. Fredy Gustavsson, sekr. John Sonnert, kassör Arne Danielsson.

Hembygdsgården belägen i Hjortryd.

Hembygdsgården har varit öppen för allmänheten två gånger under året.

Arrangemang: festligheter i samband med "Hembygdens år".

ÄSPEREDS HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Hägnagärdet, 516 00 DALSJÖFORS.

Ordf. Kerstin Follin, v. ordf. Claes Westfeldt, sekr. Stig Gustavsson, kassör Gösta Wahlgren.

Kvarn, ramsåg och handelsbod belägna i Sjötorp.

Skyltar finns från affären i Äspared och missionshuset Gullestorp.

Arrangemang: midsommarfest, slättergille, höstmarknad samt julmarknad.

Torpinventering pågår.

BORÅS

I 15/Fo 34 MUSEUM

Box 852, 501 15 BORÅS.

Ordf. Rustmästare Gösta Henriksson.

HEMBYGDSFÖRENINGEN WESTERGYLLEN

Box 574, 501 08 BORÅS.

Ordf. Gunvor Pettersson, v. ordf. Stig Johansson, sekr. Sven-Gunnar Jagensjö, kassör Gunnar Toresson.

Arrangemang: midsommarfirande i Ramnaparken och parklekar under sommaren. Folkdans- och gammaldanskurser. Vävstuga för föreningsmedlemmar.

BORÅS HEMBYGDSGILLE

Druveforsvägen 29, 502 56 BORÅS.

Ordf. Roland Bigersson, v. ordf. Stig Larsson, sekr. Berit Johansson, kassör Gun Haglund.

Arrangemang: dansuppvisningar, kurser i folk- och gammaldans. Veckoslutskurser i Väsötadanser.

VIAREDS NATUR- OCH HEMBYGDSFÖRENING

Ordf. Lars Joelsson, v. ordf. Ann Gabre, sekr. Maj-Britt Gunther, kassör Sven Gustavsson.

Arrangemang: folkdans- och gammaldanskurser samt parklekar.

Valter Ekelund, Valborg Gustavsson, Bertil Gustavsson, Folke Andersson och Karl Sandin mottog föreningsbankens medalj vid budkavleöverlämnandet på Stora Torget i Borås den 30 juli.

VIAREDS NATUR- OCH HEMBYGDSFÖRENING

c/o Sture Magnusson, Pl 5425, 505 90 BORÅS.

Ordf. Olle Henriksson, v. ordf. Arne Gabre, sekr. Maj-Britt Gunther, kassör Sture Magnusson.

Arrangemang: fågelutflykter, torpvandringar, botaniska vandringar, höstsamling med hemslöjdsaktiviteter, bussutflykt till Visingsö, medverkan i budkaveln i anledning av Hembygdens år.

Uppsättning av torpskyltar pågår. Vidare dokumentation av gårdarnas historia i Viared samt växtorientering.

ULRICEHAMN

ULRICEHAMNS HEMBYGDSFÖRENING

Box 80, 523 01 ULRICEHAMN.

c/o Ulricehamns Museum, Jägargatan 1.

Ordf. Meje Josefson, v. ordf. Åke Rydberg, sekr. Carola Östmark, kassör Sten Josefson.

Hembygdsföreningens samlingar jämte stugor överläts till Ulricehamns kommun år 1972. Ulricehamns Museum förvaltar nu samlingarna.

Arrangemang: stadsparksfest i augusti sedan flera år, bilrally, föreningsmöten och offentliga möten. Ridvägsinventeringar.

BORÅS MUSEUM OCH TEKOMUSEUM

VERKSAMHETSBERÄTTELSE 1984

UTSTÄLLNINGAR OCH ÖVRIG MUSEIVERKSAMHET

Museerna visade under året 15 utställningar varav 6 i egen regi och 9 vandringsutställningar, varav flertalet kompletterats med lokalt material. Under året producerade även museerna en sommarutställning på Torpa stenhus med en presentation av västsvensk bonads- och trähantverkstradition samt sammanställde en monter med nyförvärv från 1900-talet till årets Antik- och samlarmässa i Borås.

TILLFÄLLIGA UTSTÄLLNINGAR BORÅS MUSEUM

Hjälm och hjälle gjorde runor 22 jan–26 febr

En vandringsutställning från Falbygdens museum och Falbygdens Hembygds- och Forminnesförening.

Från mörker till ljus 4 mars–1 april

Stickade och virkade skulpturer och reliefer av Monika Sandin, Sollentuna.

Björken från topp till tå 8 april–13 maj

Sammanställd av elever vid Handarbetets vänner, Vävskola, högre kurs i slöjd och inredning 1978-1980.

Gömt men inte glömt 20 maj–11 juni

En presentation av Sjuhäradsbygdens Hembygdsföreningar i samband med hembygdens år.

Barbro Sprinchorn 17 juni–26 augusti

En utställning från Sundsvalls museum.

Leksaker 2 sept–28 okt

Barnens arbete och lek kring sekelskiftet samt Karls hemmagjorda leksaker – så lekte man på 20-talet.

Vernissage på utställningen "Väst" på Tekomuseum.

Konst att bruka 4 nov–2 dec

13 konsthantverkare visar textil och keramik.

Föreningen Hemslöjden Borås 50 år 9 dec–13 jan 1985

TILLFÄLLIGA UTSTÄLLNINGAR TEKOMUSEUM

Väst 15 jan–19 febr

Axplock ur dräktsamlingen Tekomuseum.

Fredens väv 22 febr–18 mars

Textila bilder om fred och ofred i vår tid. Frikyrkliga studieförbundet. Lokala studiegrupper inbjuds att delta.

Japan 25 mars–6 maj

– textila rum – Tekomusem

Josefin och teknologin 13 maj–19 aug

Tekniken sedd genom symaskinens nålsöga. Tekniska museet Stockholm och Institutionen för Tema, Universitetet i Linköping.

V M T 25 år 26 aug–30 sept

Västsvenska Mönster- och Textilkonstnärer. Jubileumsutställning.

Rips 7 okt–11 nov

– bomullsvävnader. Gunilla Eriksson, Lena Sandgren.

Skjortan 18 nov–6 jan 1985

Moderna varianter av dansk bronsåldersskjorta producerad av Loftet, konsthantverk och formgivning Malmö.

VANDRINGSUTSTÄLLNINGAR

Tyngdpunkten i de kulturhistoriska museernas regionala museiverksamhet har även under 1984 lagts vid museernas vandringsutställningar. 11 mindre utställningar har turnerat i Älvsborgs län på bibliotek, skolor och landstingets vårdinrättningar med ca 120 utställningsnedslag. Museerna har under 1984 även visat egenproduktion "De Onämnbare" på 7 museer i Sverige och Danmark.

Under året nyproducerades en vandringsversion av "Bonaden i vår tid – vår tids språk" i samarbete med Studieförbundet Medborgarskolan samt turnelades fotoutställningen "Bevara Borås", vilken producerats av Föreningen Bevara Borås.

Museernas vandringsutställningar nådde på detta sätt ut till drygt 170.000 personer under året, en betydande ökning i jämförelse med föregående år.

PROGRAMAKTIVITETER

Flertalet av museernas utställningar har följts upp med föredrag och programaktiviteter. "Västutställningen" på Tekomuseum inbjöd sina besökare till "Västparad" vid invigningen och en slöjddag inledde utställningen "Björken" på Borås Museum.

Under utställningen "Fredens väv" anordnades ett omfattande program i samarbete med Frikyrkliga studieförbundet i Borås medan speciell barnverkstad var öppen under såväl utställningen "Skjortan" på Tekomuseum som "Leksaker" på Borås Museum.

Uppskattade var även programinslagen med schablonmålningsförevisningen och kimonopåklädningen i samband med invigningen av "Japan" på Tekomuseum.

De större traditionella programpunkterna under året har varit "Sportlovskul" på Borås Museum den 13-17 februari, Öppet Hus i Ramnaparken den 13 maj i samarbete med De Sju Häradernas Hemslöjdsförening och Borås Hembygds-gille, Spelmansstämma-Hantverksdag den 26 augusti i samarbete med Borås Spelmanslag, Borås Hembygds-gille och ett 60-tal hantverkare från Sjuhäradsbygden samt museernas deltagande i Museernas dag den 25 mars.

På Tekomuseet har flera studiecirkel "Stickmaskinskola" genomförts i samarbete med ABF.

"Barnverkstad" under utställningen "Leksaker" på Borås Museum.

BESÖKSSTATISTIK

Museernas vandringsutställningar har ökat kraftigt vad gäller antalet visningsplatser och därmed bidragit till en total ökning av museernas besöksiffror. Inom institutionerna är besöksfrekvensen relativt stabil med de fluktuationer som betingas av utställningar med något olika attraktionskraft.

	1984	1983
Borås Museum	40.288	49.133
Tekomuseum	14.898	15.649
Vandringsutställningar	<u>171.356</u>	<u>104.868</u>
	226.542	169.650

FÖREMÅLSVÅRD, FASTIGHETSUNDERHÅLL M.M.

Ett mycket omfattande underhålls- och reparationsprogram för flertalet av friluftsmuseets mindre byggnader har genomförts under året i Länsarbetsnämndens regi efter projektering i samarbete med länsmuseum. Sju tak har på detta sätt utbytts i sin helhet varvid takmaterialet i något fall har återförts till sitt ursprung, Gäsenestugans takmaterial har ex. skiftats från spån till vass.

Efter övergången till kommunalt huvudmanskap har Borås Museum även fått överta fastighetsansvaret för serveringslokalen i Ramnaparken. Serveringen har

under sommarhalvåret utarrenderats till en privatperson, vilket har utökad museets möjlighet till att ge sina besökare en god service.

Det kontinuerligt pågående arbetet med Borås Museums magasin och föremålssamlingar har under året inriktats på föremålsmagasin i Ramslätts gästgivarregård, Finnekumlaboden och Nymanska gården. Magasinsarbetet har inriktats på inventering, föremålsvård och uppordnande av de magasinerade föremålen i nya hyll- och lådsystem.

Elsa Gullbergutställningen i gästgivaregården har nedtagits för vård tills dess nya lokaler kan erbjudas Tekomuseum. Basutställningsyta har på detta sätt frigjorts för exponering av de föremålsgrupper vilka i samband med byggnadsreningen har borttagits från byggnader utan klimatkontroll.

DOKUMENTATION, ACCESSION

Antalet registrerade föremålsnummer uppgick vid årsskiftet till 66.680 varav 843 tillkommit under året. Museernas fotosamlingar har utökats med ca 7.000 nyregistrerade negativ varav en större del inkommit från äldre boråsfotografer. Den registrerade foto- och negativsamlingen uppgick vid årsskiftet till drygt 186.000 nr. Arbetet med museets äldre fotosamlingar har pågått även under året varvid merparten av museernas topografiska originalmaterial har kopierats och uppordnats. Museernas service gentemot hembygdsföreningar har under året utnyttjas av ett tiotal föreningar vilka skickat in sina originalfoton för negativkopiering.

Biblioteket tillfördes under året 605 volymer vilket ger ett totalt biblioteksbestånd på 18.538 volymer. En inventering av museernas bibliotek har påbörjats under 1984 varvid bibliotekssamlingarna har börjat uppordnas enligt SAB's klassifikationssystem.

Samlingarna av modern svensk textilkonst har genom Hörstadiefondens inköp utökats med bl.a. drällvävnad av Gunilla Ericson, Lerum, textiltryck av Ulla Nilsson-Hultberg, Göteborg och Lena Nyström-Solberg, Karlstad, Bildvävnad/applikation i form av en väst av Lars-Yngve Larsson, Göteborg samt vävnader av Monika Radda, Göteborg. Arbetsjacka och byxor från Japan har inköpts från Kazuyo Namura, Tokyo.

De teknikhistoriska samlingarna på Tekomuseum har genom gåvor utökats med bl.a. handvävstolar med tillbehör, datamaskin och processtyrare för färgeriindustrin, symaskiner, tvinnmaskin och bandvävstolar samt div. elektrisk utrustning.

Som depositioner till museerna har överlämnats fanor från Nykterhetsrörelsen, en större samling strykjärn samt de äldre textilmaskinsamlingar som insamlats av Industrimuseet i Göteborg och Tekniska museet i Stockholm. Genom de senare depositionerna finns vid Tekomuseum samlat merparten av de teknikhistoriska samlingarna i landet, undantaget Norrköpings stadshistoriska maskinpark.

Bland övriga kulturhistoriska föremålgåvor till museerna kan nämnas en unik stickmaskinmodell i silver samt flera större föremålgåvor av kläder, husgeråd och vardagsföremål från 1900-talet. Museerna har på detta sätt aktivt i sin insamlingsverksamhet försökt täcka in de stora luckor som uppstått i tillvaratagandet av 1900-talets föremålsbestånd.

TEKOMUSEUM OCH REGIONAL VERKSAMHET

En detaljprojektering av ett nytt Tekomuseum, förlagt i nuvarande Boråsmässans lokaler, har under året utförts i samarbete med Borås kommuns husbyggnadskontor. Om- och tillbyggnadskostnader för ett lokalprogram om 5.250 m² har kostnadsberäknats till ca 14 miljoner, vilket har reserverats i Borås kommuns budget.

I avvaktan på nytt museum har de nuvarande lokalerna inom AB Svenskt Konstsilke utökats med ett personalutrymme samt en nyinredd konservatorsateljé om 100 m².

De teknikhistoriska samlingarna har under året krävt omfattande magasinsarbeten. Nya magasin har förhyrts av Borås kommun och Boråsmässan, för att möjliggöra en säker magasinering och gradvis övergång till permanenta magasin vid det tilltänkta nya museet. Museets personal har även påbörjat inventering och vård av de maskiner som överflyttas till nya magasin.

Textilkonservatorsverksamheten har under årets senare del kunnat flytta in i helt nya lokaler, med möjlighet att fullt utnyttja den utrustning för vård, tvätt och konservering vilken inköpts under tidigare och innevarande verksamhetsår. Textilkonserveringsarbetet har inriktats på genomgång av egna samlingar bl.a. den för vård nedtagna Elsa Gullbergutställningen samt vissa beställda vårdarbeten på fanor, tillhörande fackföreningar, nykterhetsföreningar och brandkåren i Borås.

Under året slutfördes 1983/84 års textilindustriprojekt, en dokumentation av Arne Carlsson AB i Gällstad. Undersökningen har framförallt haft sin inriktning på samtiden/dagens produktion och industriarbete. Som en komplettering till undersökningen har museet genom bidrag från Statens Kulturråd kunnat producera en 20 min. film kring dagens trikåproduktion.

Eva Goligers inventering av tygprovsamlingar i Västsverige har under året kunnat färdigredigeras och publiceras genom anslag från Humanistiska Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet, Kungliga Patriotiska Sällskapet och Göteborgs museer.

Löpande har ett antal intervjuer utförts under året med äldre industriarbetare och tjänstemän. Museets tekniska utrustning för intervjuupptagningar och dokumentärfoto har förnyats genom investeringar i bandspelare och ny kamerautrustning.

En kopieringsmaskin med förstörings- och förminskningsfunktioner har vidare inköpts för att underlätta arkiveringen av museernas pressklippssamling. Press-

Under 1984 inleddes en första etapp av renoveringsarbeten på fastigheterna i Ramnaparken. På bilden takomläggning på Sockenstugan.

klipp kan på detta sätt förvaras arkivbeständigt på ett standardformat samtidigt som betydligt mindre arkivyta på detta sätt behöver låsas för accession.

PERSONAL

Borås museum och Tekomuseum utgör sedan 1 juli 1984 två organisatoriskt skilda museer, ett flertal funktioner vid museerna är emellertid av gemensam karaktär med personal arbetande över institutionsgränserna.

BORÅS MUSEUM

Museichef Margaretha Persson (tjänstledig från 84-06-24), t.f. museichef Britt Åstrand (fr.o.m. 84-06-24), kanslist Kirsti Mustajärvi, vaktmästare Alf Claesson och Henrik Kotsalainen. Guider Helena Dannebro, Ann Follin, Barbro Anell samt Anna-Marie Sandquist.

Registeringsavdelningen: amanuens Britt Åstrand, vik. amanuens Ingela Bruce (fr.o.m. 84-09-10), kanslisterna Anna-Lisa Persson (t.o.m. 84-11-30), Allan Örtvik (84-03-13–10-12), Maj-Britt Danung (fr.o.m. 84-10-29), museibiträde Britt Hyss (fr.o.m. 84-12-01), kanslist Barbro Törnell, vik. bibliotekarie Solveig Lind (fr.o.m. 84-09-04).

TEKOMUSEUM

Museichef Anders Larson, kamrer Gunnar Kirsten.

Teknikhistoriska avdelningen: museitekniker Roy Hedlund (t.o.m. 84-04-30),

vaktmästare Gunnar Johansson, Lars-Inge Andersson, Gösta Wahlgren (t.o.m. 84-10-31) och Yngve Öberg (fr.o.m. 84-11-01).

Textilhistoriska avdelningen: intendent Eva Goliger, textilkonservator Ann-Britt Tollhag (tjänstledig till 84-04-01), vik. textilkonservator Ingeborg Skaar (t.o.m. 84-04-09) och konservatorsbiträde Sonia Gustavsson.

Utställningsavdelningen: museitekniker Rune Johansson och museiassistent Margaretha Persson.

Fotoavdelningen: fotograf Torleif Steinsson och Stig Fälth, kanslist Stig Klamvik.

Dokumentationsavdelningen: vik. amanuens Karin Ekerman (t.o.m. 84-02-29).

Följande personer har haft beredskapsarbete och ungdomslagsplaceringar vid museerna: Ralf Hultin, Mikael Darius, Annika Axelsson, Minna Heino, Roger Valmstedt, Bengt Blomberg, Pär Löfgren, Dag Andersson, Patrik Rölander, Yngve Östberg, Mauri Kivinen, Peter Östberg, Bernt Götesson och Matti Koski.

ÖVRIGA UPPDRAG

Museipersonalen har som under tidigare år varit i kontakt med ett stort antal hembygdsföreningar i Södra Älvsborgs län i samband med rådgivningsfrågor. Kurser och seminarier har anordnats kommunvis vad gäller insamling, dokumentation och föremålsförvaring via de kontakter som museerna knyter genom representation i samarbetsorganisationerna för hembygdsföreningar i Borås, Marks, Svenljunga och Tranemo kommuner.

Rapporter och yttranden har avgivits till Kulturnämnden i Borås, Länsantikvarien, Stiftelsen Älvsborgs länsmuseum och Riksantikvarieämbetet.

Museernas tjänstemän har deltagit i följande arbetsgrupper, konferenser och seminarier:

Museichef Anders Larson har varit ordförande i arbetsgruppen för dokumentation av textil- och beklädnadsindustri inom SAMDOK (kulturhistoriska museernas samtidsdokumentation) samt sekreterare i TIMSA (De Teknik- och Industrihistoriska Museernas Samarbetsråd). Han har även deltagit i de arbetsgrupper som tillsatts med anledning av den kommunala museiutredningen i Borås och utredningen om Tekomuseums framtida lokaler. Anders Larson har under året varit styrelsemedlem i Stiftelsen Gäsene Tingshus och De Sju Häradernas Hemslöjdsförbund samt sekreterare i De Sju Häradernas Kulturhistoriska Förening.

Intendent Eva Goliger har arbetat i den nordiska projektgruppen ”Inventering av tygprovssamlingar”, vilken samlades i Borås under maj för planeringsmöte, där hon under året kunde slutföra publiceringen av en första etapp av den svenska undersökningen genom medel från Humanistiska Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet. Eva Goliger har vidare varit medlem av SAMDOK-rådet, samt

Flera kurser i maskinstickning har under året hållits på Tekomuseum.

deltagit i arbetsgruppen för den lokala museiutredningen i Borås. Eva Goliger deltog som museernas representant i Nordiskt symposium kring stickade plagg, arrangerat av Österbottens Museum i Vasa, Finland 9-10 maj.

Amanuens Britt Åstrand har deltagit i en kurs i Textila material vid Högskolan i Borås.

Personalen vid BM, TM och Borås Konstmuseum företog under maj en gemensam studieresa till Skara museum.

GÅVOR TILL MUSEERNA HAR UNDER 1984 ÖVERLÄMNATS AV:

A. C. -Jersey A/S, Danmark
Andersson, Elisabeth
Andersson, Greta
Andersson, Henning
Andersson, Klara
Andersson i Frufällan
Andin, Sven
Armémuseum
Arvidsson, Knut
Borås Wäfveri AB
Carlsson, Arne, AB
Carlsson, Göte
Dannebro, Helena
Eiser AB
Ekelund, Rolf
Enander, Tensie
Engblom, Kerstin
Fackklubben, Rydboholms AB
Fredriksson, Gunnar
Föreningen Hemslöjden
Goliger, Eva
Henriksson, Dag
Hermansson, Lillemor
Holmström, Lillie
Höglund, Christer
Ivstedt, Anna-Lisa
Jansson, Gottfrid, dödsbo
Johansson, Astrid
Johanson, Ebba
Johansson, Elsie
Johansson, Gunnar
Jonson, Bo
Jonson, Gun
Jonsson, Gun
Kasthall AB
Kirsten, Gunnar
Kjörnsberg, Arne
Kotsalainen, Henrik
Larsson, Birger
Larsson, Elva
Lenberg, Ingrid
Lindroth, Sven
Lundqvist, Gerd
Moberg, Ella
Nilsson, Alice
Norrbygdärdepojkar

Persson, Dagny
Rehn, Olle
Sandin, fru
Sigge Williamsons fond
Sohlin, Berit
Sontag, Elsvig
Steinsson, Thorleif
Stiftelsen Leonorehemmet
Stiftelsen Älvsborgs länsmuseum
Sven Eriksonskolan
Svenningsson, Nils
Svenska Akademien
Svensson, Nils
Söderberg, Bertil
Ternhede, Inez
Texrep AB
Tholander, Kerstin
Thorén, Ulf
Uhnell, Konrad
Wahlgren, Gösta
Vallin, Ingegärd och Thyra
Werner, Aug. & Co, AB
Wieslander, Gunvor
Älvsborgs läns hemslöjdsförbund

INKÖP 1984

Ericson, Gunilla, Lerum
Hultberg-Nilsson, Ulla, Göteborg
Jakobsson, Orwar, Borås
Larsson, Lars-Yngve, Göteborg
Lenntex, Tranemo
Namura, Kazuyo, Tokyo
Nyström-Solberg, Lena, Karlstad
Radda, Monika, Göteborg
Sandgren, Lena

DEPOSITIONER 1984

Borås Blåbandsförening
Göteborg Industrimuseum
Larson, Anders, Borås
NTO, Dalsjöfors
Statsanställdas förbund avd. 1331

DE SJU HÄRADERNAS KULTURHISTORISKA FÖRENING ÅRSBERÄTTELSE 1984

STYRELSE

Styrelse till årsmötet 14.5.1984
Utsedda t.o.m. årsmötet 1986
Bankdirektör Olof Franzon
Rektor Birger Larson
Lektor Reinhold Ivarsson
Fru Meje Josefson
Överste Åke Lundberg
Direktör Yngve Magnusson
Kommunalrådet Axel-Uno Nylander

Utsedda t.o.m. 1985
Bankdirektör Per-Olof Klein
Stadsarkivarie Lars Johansson
Fru Gun Florén
Fru Lisbeth Hedelin
Distriktschef Waldemar Johanneson
Leg. läk. Gunnar Björkman
Lektor Sven Sandström
Länshemslöjdskonsulent Ingrid Strömvall

Utsedda av Borås Kommun
Fru Britt-Marie Sundblad
Herr Sven Leijbertz
Fru Marieanne Fridén
Herr Lars Rönn

Arbetsutskott

Föreningens ordf. Olof Franzon, vice ordf, Birger Larson, skattmästare Per-Olof Klein, sekr. Anders Larson samt Lars Rönn, Marieanne Fridén, Britt-Marie Sundblad och Sven Leijbertz. Suppl. Meje Josefson, Reinhold Ivarsson och Sven Sandström. Revisorer: Aukt. revisorn Karl-Erik Wängnerud och aukt. revisorn Jan-Erik Larsson (suppl.). Utsedda av Borås Kommun kassör Allan Bayard och kamrer Bengt Lannér (suppl.).

Styrelse efter årsmötet 14.5.1984
Utsedda t.o.m. årsmöte 1985
Rektor Birger Larson (ordf.)
Folkskollärare Roland Persgård
Stadsarkivarie Lars Johansson (vice ordf.)
Länshemslöjdskonsulent Ingrid Strömvall
Herr Karl-Erik Blomqvist
Distriktschef Waldemar Johanneson

Utsedda t.o.m. årsmöte 1986
Kulturassistent Meje Josefson
Fru Britt-Marie Sundblad
Mättekniker Sture Johansson
Fru Carola Östmark
Fotograf Ingemar Jansson

Revisorer

Aukt. revisorn Karl-Erik Wängnerud och civilekonom Jens Söderberg med aukt. revisorn Jan-Erik Larsson och bankdirektör Olof Franzon som suppleanter.

Valberedning

Distriktschef Waldemar Johanneson (sammank.), direktör Yngve Magnusson, folkskollärare Roland Persgård, tandläkare Kerstin Follin och länshemslöjdskonsulent Ingrid Strömvall.

SAMMANTRÄDEN

Föreningens styrelse har under året haft 3 sammanträden och Föreningens arbetsutskott 1 sammanträde.

Föreningens årsmöte arrangerades den 14 maj på Borås Museum då antikvarie Margareta Hallin från Stiftelsen Älvsborgs Länsmuseum föreläste kring temat "Byggnadsvård i Älvsborgs län". Vid årsmötet nyvaldes Föreningens styrelse i sin helhet, då nya stadgar för Föreningen trädde i kraft.

Föreningen höstmöte på Tekomuseum den 28 november besöktes av ett stort antal intresserade medlemmar. Höstmötets tema var "Tekomuseets verksamhet idag och imorgon" vilket redovisades av museichef Anders Larson och intendent Eva Goliger.

VERKSAMHET

Efter det att Borås Kommun övertog huvudmannaskapet för Borås Museum och Tekomuseum den 1 januari 1984 har Föreningens verksamhet inriktat sig på föredrags- och publiceringsverksamhet. Efter planering av en av styrelsen speciellt utsedd årsbokskommitté utgavs Föreningens årsbok, årgång 37, vid årets slut. Boken presenterar som vanligt ett antal artiklar med kulturhistorisk inriktning rörande Sjuhäradsbygden.

Föreningen har under året deltagit i manifesterandet av Hembygdens år genom att arrangera ett budkavleöverlämnade på Stora Torget i Borås den 30 juli. Vid arrangemanget utdelades även Föreningsbankens förtjänstplaketter till en rad av kommunens hembygdsveteraner samt utsågs de tre knallar från Sjuhäradsbygden, vilka under augusti månad förde länets hembygdsbudkavle till den stora avslutningsceremonin på Skansen den 26 augusti.

Föreningen har, som stödförening till de kulturhistoriska museerna, förmedlat ett antal föremåls gåvor till museerna samt bidragit till uppbyggnaden av museernas bibliotek via bytesförbindelser.

EKONOMI

Beträffande Föreningens ekonomi hänvisas till vinst- och förlusträkningar samt balansräkningar.

Noter till den ekonomiska redovisningen

Not. 1. Aktierna har under året sålts, varvid en vinst på kr 846:75 uppstod.

Not. 2. Under året har utlovade resterande kr 5.000:– erhållits från Ackordscentralen att tillföras Algot Johansson AB:s stiftelse.

Not. 3. En ny ständig medlem har erhållits genom att inbetala stadgade avgift kr 300:–.

Not. 4. Inventariet har utjämnats genom en avskrivning av kr 758:–

(Borås Kommun köpte bokförda inventarier kr 37.758:– för kr 37.000:– vid årskiftet 1983/1984)

De Sju Häradernas Kulturhistoriska Förening
Styrelsen

RESULTATRÄKNINGAR	1984	1983
Rörelsens intäkter		
Anslag	22.500:—	1.878.400:—
Medlemsavgifter	25.780:—	24.625:—
Hyror	—	4.310:—
Försäljning av årsböcker	14.496:57	7.987:77
Försäljning av tyger, alnmått, vykort	—	40.230:26
Textilkonservering	—	629:50
Gåvor	815:—	816:10
Lönebidrag	—	1.125.875:—
Utförda fotoarbeten inkl. försäljn. av mat.	—	7.200:64
Utställningar	—	58.380:40
Återbetalda avg. och försäkr. (AMF/Trygg-Hansa)	986:—	—
Återförda res. soc. avg. och sem. löner	7.857:—	—
Ianspråktagna och återförda reserveringar	—	110.000:—
	<u>72.434:57</u>	<u>3.258.454:67</u>
Rörelsens kostnader		
Personalkostnader	—	2.065.595:37
Lokalkostnader	—	533.729:—
Underhåll av byggnader och samlingar	—	48.101:74
Inköp av museiföremål	30.533:—	43.969:87
Administrationskostnader	11.438:47	97.046:53
Kostnader för foto, katalog, litteratur	—	29.147:61
Kostnader för årsbok	97.516:—	102.415:33
Kostnader för utställningar	—	102.525:84
Kostnader för textilindustrinventeringar	—	56.115:—
Kostnader för försäkringar och larm	—	47.657:20
Kostnader för Samdok	—	1.623:45
Kostnader för Tekomuseum	—	112.939:55
Fond för Tekomuseum	—	110.000:—
	<u>-139.487:47</u>	<u>-3.350.866:49</u>
Avskrivningar		
Avskrivningar på maskiner och inventarier	— 758:—	— 16.182:—
Finansiella intäkter och kostnader		
Kostnadsränta på fonden Tekomuseum	— 11.000:—	—
Kostnadsränta	—	— 466:90
Avkastning enl. avtal till Borås Kommun	— 7.136:20	—
Intäktsräntor	+ 18.371:19	54.454:99
Redovisning av förvaltade fonder		
Disponibel fondavkastning	+ 43.792:37	+ 40.975:92
Fondavkastning att överföra till resp. fond	+ 52.691:48	+ 49.213:48
Ianspråktaget av Margit Hörstadius fond	+ 30.533:—	+ 21.100:—
Fondavkastning överförd till resp. fond	— 52.691:48	— 49.213:48
	<u>6.749:46</u>	<u>7.470:19</u>
Skatter	— 0:—	— 0:—
Balanseras i ny räkning	<u>6.749:46</u>	<u>7.470:19</u>

BALANSRÄKNINGAR	1984	1983
Tillgångar		
Kassa och bank	179.702:69	188.532:14
Diverse fordringar	5.520:—	174.035:20
Mervärdeskattefordran	7.226:—	4.089:—
Museiföremål	1:—	1:—
Fastigheten Hökerum 1:33	1:—	1:—
Byggnader	1:—	1:—
Inventarier	Not. 4	758:—
	<u>192.451:69</u>	<u>367.417:34</u>
Avkastade bundna fonders tillgångar		
Bankmedel	656.607:72	537.052:49
Reverser	250.000:—	300.000:—
Aktier	Not. 1.	41.250:—
Obligationer	10.000:—	10.000:—
	<u>916.607:72</u>	<u>888.302:49</u>
Summa tillgångar	1.109.059:41	1.255.719:83
Skulder och eget kapital		
Diverse skulder	9.246:20	43.567:31
Övriga skulder	12.645:—	103.067:—
Uppplupna kostnader	—	67.972:—
Fond för Tekomuseum	121.000:—	110.000:—
	<u>142.891:20</u>	<u>324.606:31</u>
Avkastande fonder		
Thor och Leonore Odencrantz fond	82.651:71	81.809:69
Fritz Brusewitz fond	30.756:50	30.452:39
Jubileumsfonden	39.276:49	38.931:59
Axel Henrikssons fond	8.202:86	8.120:44
Magda och Axel Planks fond	102.102:11	100.988:20
Ständiga ledamöters fond	Not. 3.	4.671:34
Margit Hörstadius fond	449.556:35	433.524:20
Helena Franckes fond	109.640:48	108.337:17
Ramnkyrkans syförenings fond	14.094:55	12.754:70
Kristina Jagenburgs fond	5.136:89	5.085:73
Algot Johansson AB, stiftelse	Not. 2.	22.377:04
Ingrid och Vivan Weylerths fond	42.517:39	41.250:—
	<u>916.607:72</u>	<u>888.302:49</u>
Fonder disponerade i byggnader och museiföremål		
Stiftande ledamöters fond		
Johannes Erikssons fond		
Familjens Bergengrens fond		
Borås Wäfveris fond		
Eget kapital		
Eget kapital inkl. årets resultat att överföras till 1985 års verksamhet		42.811:03
	<u>49.560:49</u>	
	1.109.059:41	1.255.719:83

Borås 1985-01-24

DE SJU HÄRADERNAS
KULTURHISTORISKA FÖRENINGENS
STYRELSE

DE SJU HÄRADERNAS KULTURHISTORISKA FÖRENING

har till uppgift att inom häraderna Bollebygd, Gäsene, Kind, Mark, Redväg, Veden och Ås samt Borås och Ulricehamn bedriva och befrämja kulturminnesvård, museal verksamhet, speciellt inom det textila området.

Stöd oss i vår verksamhet genom att bli medlem. Medlemskap berättigar bl.a. till Föreningens årsbok och till fri rådgivning rörande konst och antikviteter. Årsavgiften är f.n. 75 kr.

